

รายงานบูรณะ โบราณสถาน
โครงการบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่มคลองสระบัว

วัดพระยาแมน

เสนอ

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา

โดย

ห้างหุ้นส่วนจำกัดพรอนันท์ก่อสร้าง

ปีงบประมาณ 2544

คำนำ

โครงการบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่มคลองสระบัว (วัดพระยาแมน วัดจงกลม วัดตะไกร และวัดหัตถาวาส) เป็นโครงการที่กรมศิลปากร โดยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ว่าจ้าง ให้งานส่วนจำกัดพรอนันท์ก่อสร้างเป็นผู้ดำเนินการ ตามสัญญาเลขที่ 13/2543 ลงวันที่ 19 พฤษภาคม 2543

ข้างฯ ได้เริ่มดำเนินการบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่มคลองสระบัว ตามสัญญาตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2543 และการดำเนินงานได้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2543

อนึ่งการดำเนินงานสำเร็จล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากความช่วยของบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ นายสด แดงเอียด ผู้อำนวยการสำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 เจ้าหน้าที่สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 ทุกท่าน ทั่วๆ จึงกราบขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ห.จ.ก. พรอนันท์ก่อสร้าง

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ค
บทนำ ความเป็นมาของโครงการ	1
ประวัติความสำคัญของคลองสระบัว	3
บทที่ 1 โบราณสถานวัดพระยาแมนก่อนดำเนินการบูรณะ	6
ตำแหน่งที่ตั้ง	6
ประวัติการทำงานที่ผ่านมา	6
ประวัติโบราณสถาน	6
สภาพโบราณสถานก่อนการบูรณะ	7
ลักษณะโบราณสถานก่อนการบูรณะ	8
บทที่ 2 การดำเนินงานบูรณะโบราณสถาน	26
ขั้นตอนการดำเนินงาน	26
บทที่ 3 โบราณสถานภายหลังการบูรณะ	50
บทที่ 4 บทสรุป	67
บรรณานุกรม	

หน้า

รูปที่ 1 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/15)	10
รูปที่ 2 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/16)	10
รูปที่ 3 พื้นมุขและเจดีย์แปดเหลี่ยมด้านหลังอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/12)	11
รูปที่ 4 สภาพภายในอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/7)	12
รูปที่ 5 สภาพโดยทั่วไปของปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/11)	12
รูปที่ 6 สภาพโดยทั่วไปของปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (3/32)	13
รูปที่ 7 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/17)	13
รูปที่ 8 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/35)	14
รูปที่ 9 สภาพโดยทั่วไปของตัวอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/19)	15
รูปที่ 10 สภาพโดยทั่วไปของตัวอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/13)	15
รูปที่ 11 สภาพโดยทั่วไปของซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศเหนือ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/20)	16
รูปที่ 12 ฐานรากของเสาหัวเม็ดบริเวณมุมกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (8/2)	17
รูปที่ 13 แนวกำแพงแก้วล้อมรอบเขตพุทธาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/27)	17
รูปที่ 14 กลุ่มฐานสิงห์ก่อสร้างรอบกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (13/5)	18
รูปที่ 15 แนวกำแพงกันน้ำกระแทก ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/26)	19
รูปที่ 16 แนวกำแพงกันน้ำกระแทก ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/25)	19
รูปที่ 17 บันไดทำน้ำ ก่อนดำเนินการบูรณะ (13/1)	20
รูปที่ 18 บันไดทำน้ำ ก่อนดำเนินการบูรณะ (13/2)	20
รูปที่ 19 สภาพโดยทั่วไปของฐานอาคาร(ถึงน้ำประปา) ก่อนดำเนินการบูรณะ (3/35)	21
รูปที่ 20 สภาพโดยทั่วไปของหอรบขัง ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/23)	22

รูปที่ 21 แนวทางเดินในเขตสังฆาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (20/13)	23
รูปที่ 22 ฐานสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในเขตสังฆาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/32)	23
รูปที่ 23 ฐานสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในเขตสังฆาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/33)	24
รูปที่ 24 สภาพโดยทั่วไปของเนินอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (2/1)	24
รูปที่ 25 สภาพโดยทั่วไปของเนินอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (2/2)	25
รูปที่ 26 คาน ค.ส.ล.รัดรอบฐานอุโบสถ เพื่อเสริมความมั่นคงของตัวอาคาร (24/25)	29
รูปที่ 27 ดำเนินการเสริมโครงสร้างภายในอุโบสถ (24/4)	30
รูปที่ 28 ดำเนินการบูรณะอุโบสถ (16/12)	31
รูปที่ 29 ดำเนินการบูรณะพื้นภายในอุโบสถ (25/12)	32
รูปที่ 30 ดำเนินการบูรณะอุโบสถ (25/13)	32
รูปที่ 31 ดำเนินการบูรณะปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ (20/27)	33
รูปที่ 32 ก่ออิฐเสริมปรางค์ด้านหน้าอุโบสถ (16/33)	34
รูปที่ 33 ดำเนินการบูรณะเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ (15/7)	35
รูปที่ 34 ดำเนินการบูรณะเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ (20/25)	35
รูปที่ 35 ดำเนินการบูรณะฐานอาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว (24/3)	37
รูปที่ 36 ดำเนินการบูรณะอาคารภายในเขตพุทธาวาส (24/7)	37
รูปที่ 37 ดำเนินการบูรณะพื้นภายในเขตพุทธาวาส (25/23)	38
รูปที่ 38 ดำเนินการบูรณะพื้นภายในเขตพุทธาวาส (25/24)	39
รูปที่ 39 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว (13/7)	40
รูปที่ 40 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว (13/8)	40
รูปที่ 41 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว (22/25)	41
รูปที่ 42 ดำเนินการบูรณะกลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบกำแพงแก้ว (22/38)	41
รูปที่ 43 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงกันน้ำ (27/2)	42
รูปที่ 44 ดำเนินการเสริมความมั่นคงแนวกำแพงกันน้ำ (27/21)	43
รูปที่ 45 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงกันน้ำ (27/3)	43
รูปที่ 46 ดำเนินการบูรณะบันไดทำน้ำ (25/25)	44
รูปที่ 47 ดำเนินการบูรณะฐานอาคาร(ถึงน้ำประปา) (24/17)	45
รูปที่ 48 ดำเนินการบูรณะหอรบั้ง (13/18)	45
รูปที่ 49 ดำเนินการบูรณะหอรบั้ง (22/26)	46

รูปที่ 50 ดำเนินการบูรณะสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส (20/20)	46
รูปที่ 51 ดำเนินการบูรณะแนวทางเดิน ภายในเขตสังฆาวาส (20/31)	47
รูปที่ 52 ดำเนินการบูรณะและเสริมความมั่นคงเนินอาคาร (25/4)	48
รูปที่ 53 ดำเนินการบูรณะและก่ออิฐเสริมเนินอาคาร (25/21)	48
รูปที่ 54 ดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมเนินอาคาร (25/19)	49
รูปที่ 55 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ (33/1)	50
รูปที่ 56 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ (33/2)	51
รูปที่ 57 สภาพโดยทั่วไปภายในอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ (33/3)	51
รูปที่ 58 ปรangk 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/4)	52
รูปที่ 59 ปรangk 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/5)	53
รูปที่ 60 เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/6)	53
รูปที่ 61 เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/7)	54
รูปที่ 62 อาคารทางด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/8)	54
รูปที่ 63 อาคารทางด้านทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/9)	55
รูปที่ 64 อาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/10)	55
รูปที่ 65 อาคารทางด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก ภายหลังการบูรณะ(33/11)	56
รูปที่ 66 พื้นที่ภายในเขตพุทธาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/12)	56
รูปที่ 67 พื้นที่ภายในเขตพุทธาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/13)	57
รูปที่ 68 กำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก ภายหลังการบูรณะ(33/14)	57
รูปที่ 69 ชุ่มประตูทางเข้าด้านทิศเหนือ ภายหลังการบูรณะ(33/15)	58
รูปที่ 70 สภาพโดยทั่วไปของกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/16)	58
รูปที่ 71 กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบนอกกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/17)	59
รูปที่ 72 กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบนอกกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/18)	59
รูปที่ 73 กำแพงกันน้ำกระแทกด้านทิศเหนือ ภายหลังการบูรณะ(33/19)	60
รูปที่ 74 กำแพงกันน้ำกระแทกด้านทิศเหนือ ภายหลังการบูรณะ(33/20)	60
รูปที่ 75 กำแพงกันน้ำกระแทก ภายหลังการบูรณะ(33/21)	61
รูปที่ 76 บันไดทำน้ำ ภายหลังการบูรณะ(33/22)	61
รูปที่ 77 บันไดทำน้ำ ภายหลังการบูรณะ(33/23)	62
รูปที่ 78 ฐานอาคาร (ถึงน้ำประปา) ภายหลังการบูรณะ(33/24)	62

รูปที่ 79 หอระฆัง ภายหลังการบูรณะ (33/26)	63
รูปที่ 80 หอระฆัง ภายหลังการบูรณะ(33/25)	64
รูปที่ 81 ฐานสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/27)	64
รูปที่ 82 ฐานสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/28)	65
รูปที่ 83 เนินอาคาร ภายหลังการบูรณะ(33/29)	65
รูปที่ 84 เนินอาคาร ภายหลังการบูรณะ(33/30)	66

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการ

จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ได้ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาการว่างงานในประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าเป็นห่วงและอาจจะนำไปสู่ปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ ตามมา ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน กระทรวงการคลังจึงได้มีการทาบทามขอรับการสนับสนุนเงินกู้จากธนาคารโลก (World Bank) สำหรับโครงการลงทุนทางสังคม (Social Investment Project หรือ SIP) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) บรรเทาปัญหาการว่างงานด้วยการสร้างงานและโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่บุคคลผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว และ (2) เป็นการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมและโอกาสทางเศรษฐกิจการเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตของชุมชนและเศรษฐกิจนอกระบบ การปรับปรุงบริการสังคมพื้นฐาน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรส่วนท้องถิ่น

ในการนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการปกครอง กรมโยธาธิการ กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ และกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม จัดทำโครงการด้านการท่องเที่ยวตามแนวทางและนโยบายดังกล่าวข้างต้น ต่อมา มีการประชุมร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ของธนาคารโลก พิจารณาโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในเบื้องต้น ตามหลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการของธนาคารโลกที่กำหนดไว้ และตามแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของ ททท. ตามแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ (จัดทำโดย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย) ที่ต้องการให้มีการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน และปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่ เน้นคนเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา ซึ่งในการนี้จะเป็นการสร้างงานและการสร้างโอกาสในชุมชนให้เกิดขึ้น ตลอดทั้งจะเป็นการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมในปี Amazing Thailand ซึ่งจะช่วยแก้ไขและลดระดับปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมได้เป็นอย่างดี

ผลการพิจารณาโครงการย่อยที่อยู่ในแผนงานที่ได้รับการพิจารณาเห็นชอบให้ดำเนินการรวมทั้งสิ้น 143 โครงการ งบประมาณรวมทั้งสิ้น 2,726 ล้านบาท โครงการเหล่านี้อยู่ในความดูแลของกระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ (Implementing Agencies) ดังต่อไปนี้

1. สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
2. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
3. กรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย
4. สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กระทรวงมหาดไทย
5. กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
6. กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ
7. กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
8. กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
9. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักนายกรัฐมนตรี

ประวัติความสำคัญของคลองสระบัว

คลองสระบัว เป็นเส้นทางคมนาคม สำคัญติดต่อค้าขายทางทิศเหนือของกรุงศรีอยุธยา อดีตราชธานีแห่งสยามที่สำคัญเส้นทางหนึ่ง คลองสระบัวนั้นเป็นคลองลัดเชื่อมคลองบางขวดกับแม่น้ำลพบุรีหรือคลองเมืองโดยแยกจากคลองบางขวดบริเวณวัดจิว ตัดตรงลงมาทางทิศใต้ออกสู่คลองเมืองหรือแม่น้ำลพบุรี ตรงข้ามกับพระบรมมหาราชวังของกรุงศรีอยุธยารวมความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร

อนึ่งแม่น้ำลพบุรีแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตจังหวัดสิงห์บุรีไหลผ่านจังหวัดลพบุรีแล้วลงมาทิศใต้ผ่านอำเภอมหาราช ก่อนเข้าสู่อำเภอบางปะหัน ซึ่งแม่น้ำโพธิ์สามต้นผ่านวัดช้าง วัดตูมเพนียดคล้องช้าง วัดสามวิหาร วัดแม่นางปลื้ม เรียกว่าคลองบางขวด แล้วไหลวกไปทางตะวันตก เป็นคลองเมืองหรือแม่น้ำลพบุรี กลายเป็นคูเมืองของกรุงศรีอยุธยาทางทิศเหนือ ก่อนที่จะบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่หัวแหลม

ริมคลองสระบัวทั้ง 2 ฝั่ง ปรากฏหลักฐานโบราณสถานมากมายเรียงรายกันไปตลอดลำคลอง ทางฝั่งตะวันตกของลำคลองมีวัดต่าง ๆ ได้แก่ วัดหน้าพระเมรุ วัดหัสดาวาส วัดโคกพระยา วัดไผ่ล้อม วัดตะไกร วัดกำแพง วัดเขาจั่ว วัดศรีโพธิ์ วัดชะราม วัดจงกลม วัดปราสาท วัดพระยาแมน วัดบัว และวัดดอกไม้ ส่วนฝั่งตะวันออกมีวัดต่าง ๆ ได้แก่ วัดป่าแดง วัดขวิด วัดเสลียง วัดสายสอ วัดแร้ง วัดเจ้าย่า วัดใบลอ วัดกลาง คลองสระบัว วัดผีเสื้อ วัดละมุด วัดครุฑ และวัดจิว

คลองสระบัว คงจะมีมาตั้งแต่ สมัยอยุธยาตอนต้น ดังปรากฏร่องรอยวัดสมัยอยุธยาตอนต้น อาทิวัดหน้าพระเมรุ วัดหัสดาวาส วัดตะไกร วัดชะราม วัดจงกลม วัดเสลียง เป็นต้น เรียงรายอยู่ริมคลอง

คลองสระบัว มีความสำคัญมากขึ้น เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้ย้ายเพนียดคล้องช้างวัดของบริเวณตำบลหัวรอ ไปยัง ณ ตำบลสวนพริก (ที่ตั้งปัจจุบัน) คลองสระบัวจึงถูกกำหนดให้เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์ไปยังเพนียดคล้องช้าง โดยเสด็จออกจากพระราชวัง เลี้ยวเข้าคลองสระบัว ตัดออกคลองบางขวดสู่เพนียดคล้องช้าง

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย บริเวณพื้นที่คลองสระบัวซึ่งรวมเรียกว่าทุ่งแก้ว ทุ่งขวัญ ปรากฏร่องรอยหลักฐานทั้งทางด้านโบราณวัตถุสถาน เช่น วัดเจ้าย่า วัดครุฑ วัดศรีโพธิ์ วัด

พระยาแมน เป็นต้น และหลักฐานทางด้านเอกสาร จดหมายเหตุคำให้การขุนหลวงหาวัด กล่าวถึงชุมชนตำบลย่านร้านค้าในตลาดในบริเวณทุ่งแก้ว ทุ่งขวัญ ดังนี้¹

ย่านทุ่งขวัญ มี 5 ตำบล คือ

-ย่านส้มพะเนี แบ่งเป็น 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านที่ 1 ตีสกัดน้ำมันงา น้ำมันลูกกะเบา น้ำมันสำโรง น้ำมันถั่วขาย อีกหมู่บ้านหนึ่ง ทำฝารเรือนด้วยไม้ไผ่ เป็นเรือนสำหรับอยู่และ เรือนหาขาย หมู่บ้านท้ายหล่อเหล็ก ทำครก สาก ตีมีดพร้าวขาย

-ย่านตำบลบ้านหม้อ บ้านหม้อข้าว หม้อแกง กระทะ เตาชนมครก เต่าไฟ ตะคันเชิงไฟ บาตรดิน กระโถนดิน (ย่านนี้ในปัจจุบันก็ยังประกอบการนี้อยู่ คือ บริเวณแนวคลองสระบัวด้านเหนือขึ้นไป)

-ย่านตำบลบ้านกระเบื้อง ทำกระเบื้องตัวผู้ตัวเมียขาย กระเบื้องเกล็ดเต่า กระเบื้องลูกฟูก (ย่านนี้ในปัจจุบันเปลี่ยนมาผลิตอิฐขาย ขึ้นกับตำบลสวนพริกในปัจจุบัน)

-ย่านตำบลบ้านศาลาปูน ทำปูนแดงปูนขาวขาย

-ย่านบ้านเขาหลวง เป็นคนจีน ตั้งโรงกลั่นสุรายาย ซึ่งย่านนี้จะรับกับพ่อค้าตามฤดูกาลจากเมืองอินทร์ เมืองพรหม เมืองสิงห์ เมืองอ่างทอง ที่จำหน่ายสินค้าจำพวกข้าวล่อง มาตามลำน้ำลพบุรี แล้วคนจีนย่านบ้านเขาหลวงจะซื้อข้าวเพื่อบริโภค และส่วนหนึ่งจะใช้ ต้มกลั่นสุรายายและใช้เลี้ยงสุกร

ย่านทุ่งแก้ว มี 7 ตำบล

-บ้านเกาะขาด หล่อเต่าปูน ผอบยา ไม้ควักปูน เป็นเครื่องทองเหลือง

-บ้านวัดครุฑ บ้านโถ่งนางเล็งสำหรับใส่น้ำขาย

-บ้านริมวัดธรณี เลื่อยกระดานไม้จั่ว ไม้อุโหลขาย

-บ้านริมวัดพร้าว มีพวกพราหมณ์และคนไทยพื้นเมือง ทำแป้งหอม น้ำมันหอม กระแจะจันทร์ น้ำอบ ฐูป ฐูปกระดาศ และเครื่องหมอลาย

-บ้านท่าโขลง เป็นแหล่งตั้งเตาตีเหล็ก ตะปู ตะปลิงขาย (ปัจจุบันประชาชน ประกอบอาชีพทำนาและทำอิฐเป็นหลัก) เนื้อที่นี้อยู่ทางทิศเหนือของเมือง
พระนครศรีอยุธยาขึ้นมา

-บ้านคนที เป็นแหล่งที่ปั้นกระโถนดิน ที่สำหรับปลูกต้นไม้และตะคันเชิงไฟ เต่าไฟ ชันช้าง ม้า ตุ๊กตาต่าง ๆ ขาย

¹ คมขำ ดารษา, "การค้าภายในของเมืองพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนปลาย", เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2527) 69-70

เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลายลงในปี พ.ศ. 2310 จากสงครามไทย-พม่า ราชธานีแห่งใหม่ถูกสร้างขึ้นที่กรุงธนบุรีและกรุงเทพมหานครตามลำดับ พื้นที่กรุงศรีอยุธยาร้างไปช่วงเวลานานหนึ่ง บริเวณคลองสระบัว มีผู้คนเข้าอยู่อาศัยอีกครั้ง แต่มีได้มากดังครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วัดริมคลองสระบัวส่วนใหญ่ถูกทอดทิ้งให้ร้างไป มีเพียงบางวัดถูกบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง เช่น วัดหน้าพระเมรุ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมพระพุทธรูปปฏิมาประธานในอุโบสถให้งดงามดังเดิม²

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยาและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของกลุ่มโบราณสถานคลองสระบัว จึงได้จัดทำโครงการขุดแต่งบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อม จำนวน 7 วัดด้วยกัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 มี 4 วัด คือ

1. วัดหัสดาวาส
2. วัดตะไกร
3. วัดจงกลม
4. วัดพระยาแมน

กลุ่มที่ 2 มี 3 วัด คือ

1. วัดเจ้าอย่า
2. วัดพระงาม
3. วัดแค

ในปีพุทธศักราช 2542 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยาและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้มอบหมายให้ ห้างหุ้นส่วนจำกัด พรอนันท์ก่อสร้าง ดำเนินงานบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมกลุ่มโบราณสถานคลองสระบัว กลุ่มที่ 1 ได้แก่ วัดหัสดาวาส วัดตะไกร วัดจงกลม และวัดพระยาแมน

² ประชุมพงศาวดาร เล่ม 43 . (พระนคร องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 104.

บทที่ 1

โบราณสถานวัดพระยาแมน ก่อนดำเนินการบูรณะ

1.1 ตำแหน่งที่ตั้ง

วัดพระยาแมนตั้งอยู่ในเขตตำบลคลองสระบัว อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยตั้งอยู่บนเนินดินสูงกลางทุ่งนาหรือทุ่งขวัญ ทิศเหนือและทิศตะวันตกอยู่ใกล้กับหมู่บ้านลุมพลี ส่วนทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ติดกับที่ราบลุ่มและทุ่งนากว้าง มีคูน้ำทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้³

1.2 ประวัติการทำงานที่ผ่านมา

โบราณสถานวัดพระยาแมน ได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษา เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในเล่มที่ 97 ตอนที่ 163 เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2523

ในปีงบประมาณ 2542 กรมศิลปากร โดยสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 ได้มอบหมายให้ ห้างหุ้นส่วนจำกัดบูรณรักษ์ ดำเนินการขุดค้น-ขุดแต่งและออกแบบเพื่อดำเนินการบูรณะวัดพระยาแมน เพื่อรวบรวมสภาพหลักฐานและข้อมูลที่สำคัญต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวัดพระยาแมน

1.3 ประวัติโบราณสถาน

วัดพระยาแมน พระราชพงศาวดารหลายเล่ม ระบุว่าพระเพทราชาทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่แล้วเสร็จในปี 2233

“ในปีมะเส็งก่อนนั้น สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชดำริ ถึงคุณอาจารย์อธิการวัดพระยาแมน ซึ่งได้ถวายพยากรณ์ไว้ว่าจะได้เสวยราชสมบัติ แต่ยังทรงผนวชเป็นภิกษุอยู่ ณ วัดพระยาแมน นั้น และพระผู้เป็นเจ้าทำนายแม่นัก แล้วได้ให้โอวาทอนุสาสน์ในสมณกิจทั้งปวง มีพระคุณมากควรจะทำสนองพระคุณให้ถึงขนาด ครั้นทรงพระราชดำริแล้วเพลเข้าก็เสด็จด้วยเรือพระที่นั่งไปวัดพระยาแมน ครั้นถึงประทับเรือพระที่นั่ง ณ สะพานแล้วเสด็จขึ้นยังพระอาราม ถวายนมัสการพระอาจารย์ด้วยสักกัจจเรารพแล้ว ก็ดำรัสซึ่งการจะสร้างพระอารามให้ถาวรขึ้นกว่าเก่า และพระผู้เป็นเจ้าให้อนุญาต แล้วก็เสด็จกลับยังพระราชวัง มีพระราชดำรัสสั่งอัครมหาเสนาบดี ให้กะเกณฑ์กันไปสร้างวัดพระยาแมน และการ

³ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ประเทศไทย 1: 50,000 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.กรมแผนที่ทหาร ลำดับชุด L 7017 ระวัง 5137 IV พิมพ์ครั้งที่ 2 -RTSD

สร้างพระอารามนั้นสองปีจึงสำเร็จในปีมะแม ตรีนศก แล้วทรงพระกรุณาให้มีการฉลอง และมีการนมัสการสวดมนต์ต่าง ๆ และมีใจร่วมด้วยคำรบสามวันแล้วทรงถวายไทยทาน แก่พระสงฆ์เป็นอันมาก และไว้พระสำหรับอุปฐากพระอารามนั้นก็มาก และถวายพระ กัลปนาขึ้นพระอารามตามธรรมเนียม แล้วทรงพระกรุณาตั้งพระอาจารย์อธิการวัดพระยา แม่น ชื่อพระศรีสังฆญาณิราชาคณะคามวาสี ถวายเครื่องสมณบริวารพร้อมตามยศศักดิ์ พระราชาคณะทุกประการ"⁴

1.4 สภาพโบราณสถานก่อนการบูรณะ

1.4.1 สภาพโดยทั่วไปและลักษณะแผนผัง

โบราณสถานวัดพระยาแมน ก่อนดำเนินการบูรณะ สามารถแบ่งพื้นที่ของวัดได้ดังนี้ คือ เขตพุทธาวาส, เขตสังฆาวาส และเนินอาคาร (แผนผังที่)

เขตพุทธาวาส

ตั้งอยู่บนเนินสูงกว่าระดับท้องนาและเขตสังฆาวาส ส่วนนี้มีกำแพงแก้วล้อมรอบ เพื่อความเป็นสัดส่วน ปูพื้นด้วยอิฐทั่วทั้งพื้นที่ ภายในเขตพุทธาวาสมีอุโบสถตั้งอยู่ตรงกลางเป็นประธานของวัด มีปรangk 2 องค์ ตั้งอยู่ทางด้านหน้าอุโบสถ ด้านหลังของอุโบสถ มีฐานสี่เหลี่ยมยื่นออกไปก่อล้อมเจดีย์แปดเหลี่ยมซึ่งตั้งอยู่ทางด้านหลัง มุขทิศตะวันตกเฉียงใต้ของกำแพงแก้ว มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง 2 องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน มีอาคารต่าง ๆ ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส จากลักษณะแผนผังของวัด เป็นผังแบบอยุธยาตอนปลายที่นิยมใช้อุโบสถเป็นประธานของวัด⁵

เขตสังฆาวาส

เป็นส่วนที่อยู่ของสงฆ์ หลักฐานที่พบปรากฏแนวอิฐอยู่ทั่วบริเวณเขตสังฆาวาส หอระฆังตั้งอยู่เยื้องไปทางทิศเหนือ มีแนวทางเดินมาเชื่อมต่อกัน ที่น่าสนใจคือ ถังน้ำประปาอยู่ทางทิศตะวันออกของเขตสังฆาวาส มีการวางท่อน้ำจากอุโบสถลงสู่ถังประปา แล้วส่งน้ำไปยังจุดต่าง ๆ ทั่วเขตสังฆาวาส มีอาคารต่าง ๆ เป็นพื้นฐานของโบราณสถาน อยู่ทั่วบริเวณวัด

⁴ พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ พิมพ์ครั้งที่ 4, (พระนคร : รุ่งเรืองรัตน์, 2515), หน้า 531-532

⁵ สันติ เล็กสุขุม, ศ.ดร., ศิลปะอยุธยาทางช้างหลวงแห่งแผ่นดิน, (กรุงเทพฯ : ด้านสถาปัตย์, 2542), หน้า 50.

เนินอาคาร

เนินนี้อยู่ในเขตสังฆาวาสเช่นกัน แต่เนื่องจากเป็นเนินโบราณสถานที่สูงจึงแยกกล่าวไว้ต่างหาก

1.4.2 ลักษณะโบราณสถานก่อนการบูรณะ

โบราณสถานวัดพระยาแมนมีพื้นที่ประมาณ 15,525 ตารางเมตร สภาพโดยทั่วไปก่อนดำเนินการบูรณะ มีวัชพืชขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณและมีไม้ยืนต้นขึ้นเป็นจุด ๆ โบราณสถานภายในวัด ประกอบด้วย

1. อุโบสถ
2. ปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ
3. เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ
4. อาคารทางด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ
5. อาคารทางด้านทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส
6. อาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว
7. อาคารทางด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก
8. พื้นภายในเขตพุทธาวาส
9. กำแพงแก้ว
10. กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบนอกกำแพงแก้ว
11. กำแพงกันน้ำกระแทก
12. บันไดทำน้ำ
13. ถังน้ำประปา
14. หอระฆัง
15. ฐานสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส
16. เนินอาคาร

สำหรับโบราณสถานแต่ละหลัง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อุโบสถ

จากการดำเนินงานทางโบราณคดีโดยห้างหุ้นส่วนจำกัดโบราณรักษ์ เมื่อปี พ.ศ. 2542 พบว่าอุโบสถหลังนี้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด 3 สมัย โดยสมัยสุดท้ายคืออาคารหลังที่เห็นในปัจจุบัน

อุโบสถวัดพระยาแมน มีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 18 เมตร ยาว 28 เมตร มีบันไดทางขึ้นทางด้านหน้า 2 ข้าง ด้านหลัง 3 ข้าง

มีระเบียงทางเดินล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน ปูด้วยกระเบื้องขนาด 30 x 30 ซม. ด้านหลังต่อจากกระเบื้องมีมุขปูด้วยกระเบื้อง มีเจดีย์แปดเหลี่ยมและฐานใบเสมาประดิษฐานอยู่บนมุข ปัจจุบันเกิดสภาพการทรุดตัว

ผนังอุโบสถ มีการเจาะช่องประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันออก 3 ประตู ยอดซุ้มเป็นทรงปราสาทอยู่ในสภาพพังทลาย ส่วนยอดหักหาย บางบริเวณเหลือร่องรอยการประดับกระจกสี ประตูกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด ขึ้นบันไดของประตูทางเข้าชำรุดหักพังมาก ส่วนผนังด้านทิศตะวันตกมีประตูทางเข้า 2 ประตู ตำแหน่งและขนาดเท่ากับประตู 2 ข้างด้านหน้า อยู่ในสภาพชำรุดเช่นเดียวกัน

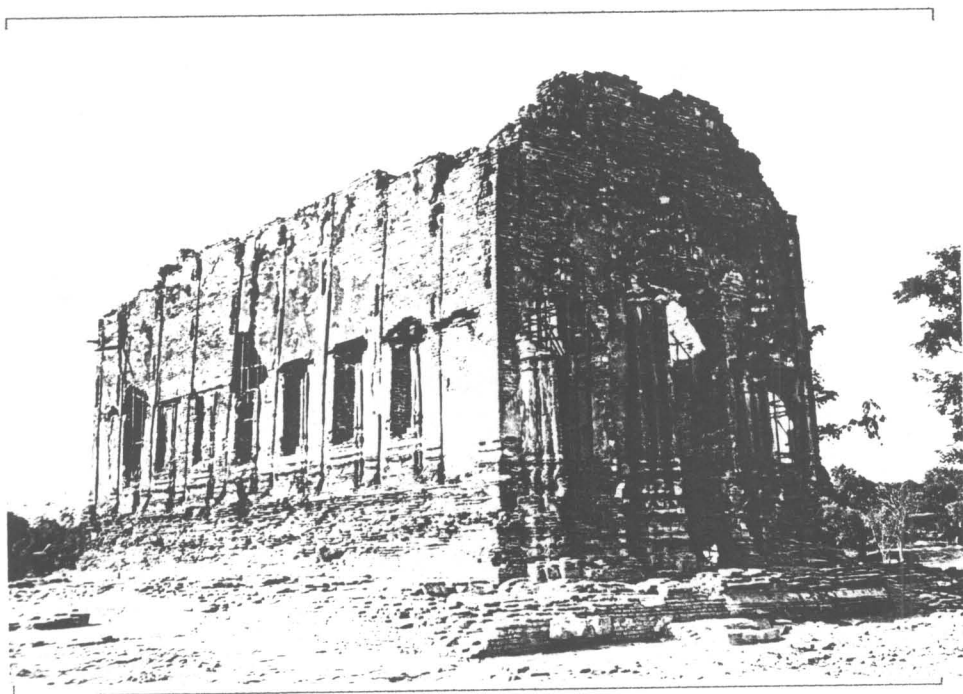
ผนังด้านยาว (เหนือ-ใต้) ด้านล่างของผนังทำเป็นชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ต่อด้วยฐานเชิงบาตร สภาพโดยส่วนใหญ่ ปูนฉาบและแนวอิฐหลุดร่วงเป็นช่วง ๆ ถัดขึ้นไปเป็นแถวหน้าต่างมีทั้งหมด 7 ช่อง ในจำนวนนี้ 2 ช่อง คือช่องที่ 2 และ 3 จากทิศตะวันตกเป็นหน้าต่างหลอก ซุ้มหน้าต่างเป็นทรงบรรพแถลง รองรับซุ้มด้วยฐานสิงห์ ซุ้มหน้าต่างส่วนมากพังทลาย แต่ยังมีบางซุ้มที่เหลือสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ระหว่างช่องหน้าต่างประดับด้วยเสาดัดผนัง มีรูซอกไม้ปรากฏอยู่ทุกต้น

ภายในอาคารมีฐานชุกชีอยู่บริเวณผนังด้านทิศตะวันตก อยู่ในสภาพพังทลาย มีวัชพืชปกคลุมทุกด้าน มีรอยแตกยาวแสดงถึงการทรุดตัว พื้นภายในอาคารมีการปูด้วยกระเบื้องขนาด 30x 30 ซม. เป็นแนวเฉียง ซึ่งปัจจุบันเกิดการทรุดตัวลงมาจากระดับเดิม ทำให้เห็นโครงสร้างของอุโบสถพื้นระดับพื้นขึ้นมา จนต้องมีการติดตั้งค้ำยันเพื่อเสริมความมั่นคง ภายในไม่มีเสารับน้ำหนัก นอกจากนี้แล้วบริเวณระดับล่างของช่องหน้าต่าง มีแถวของซุ้มทรงสามเหลี่ยมขนาดกว้างประมาณ 10x 20 ซม. ประดับอยู่ในขณะที่ผนังด้านหน้าทำเป็นซุ้มทรงสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ประดับอยู่ระหว่างช่องประตู ปูนฉาบบางช่วงกะเทาะหลุดออก

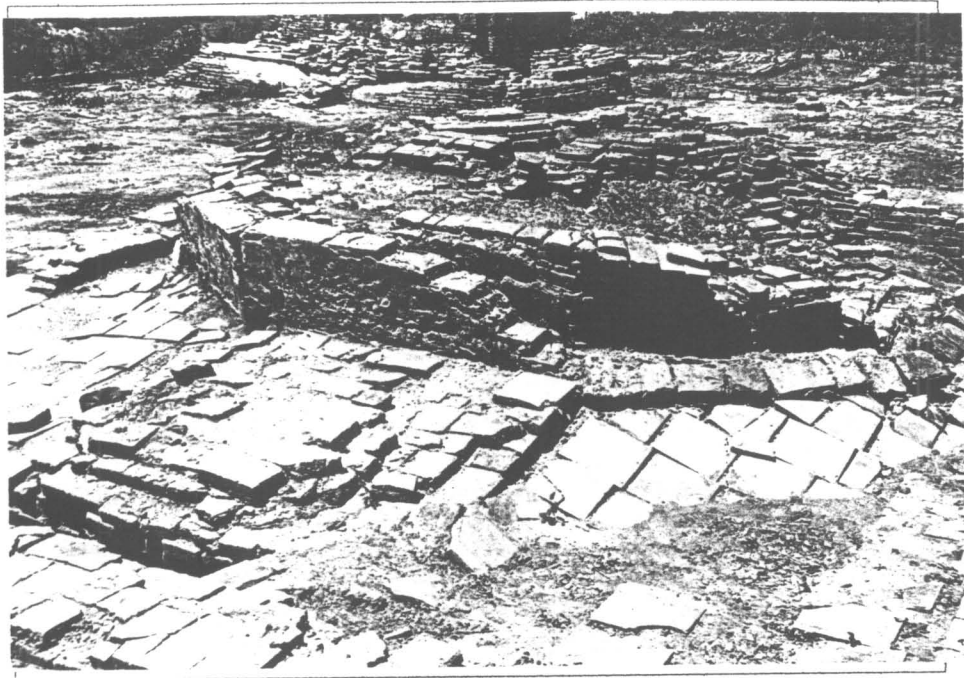
รอบ ๆ อุโบสถปรากฏฐานใบเสมา 9 ฐาน ฐานนี้กว้างประมาณ 1.5 เมตร แนวอิฐส่วนใหญ่เกิดการเสื่อมสภาพ ไม่เหลือร่องรอยปูนฉาบให้เห็น

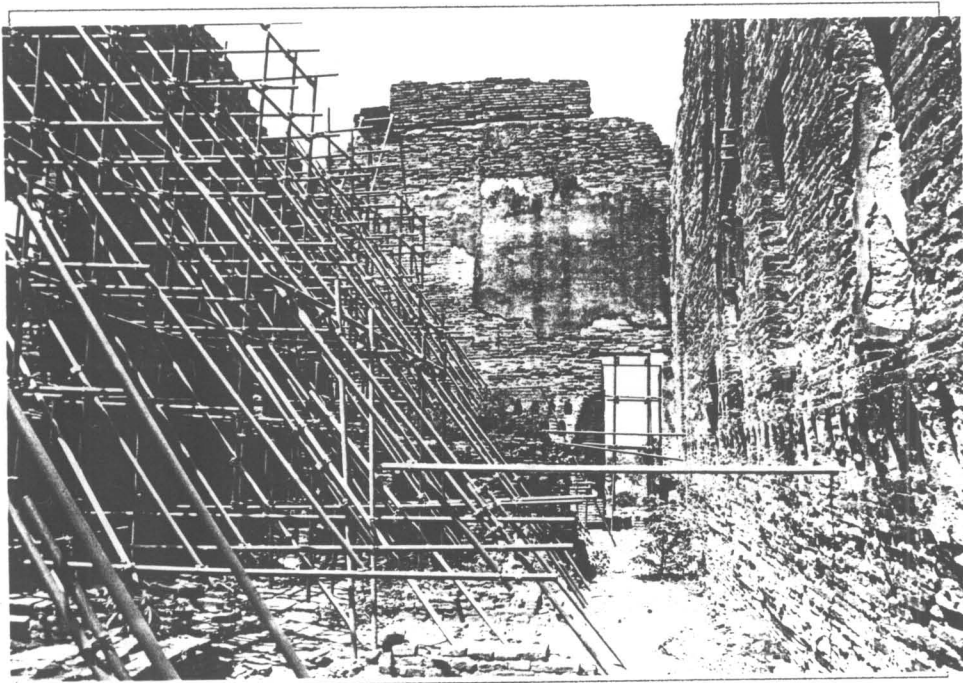
รูปที่ 1 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/15)

รูปที่ 2 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/16)

รูปที่ 3 พื้นมุขและเจดีย์แปดเหลี่ยมด้านหลังอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/12)

รูปที่ 4 สภาพภายในอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/7)

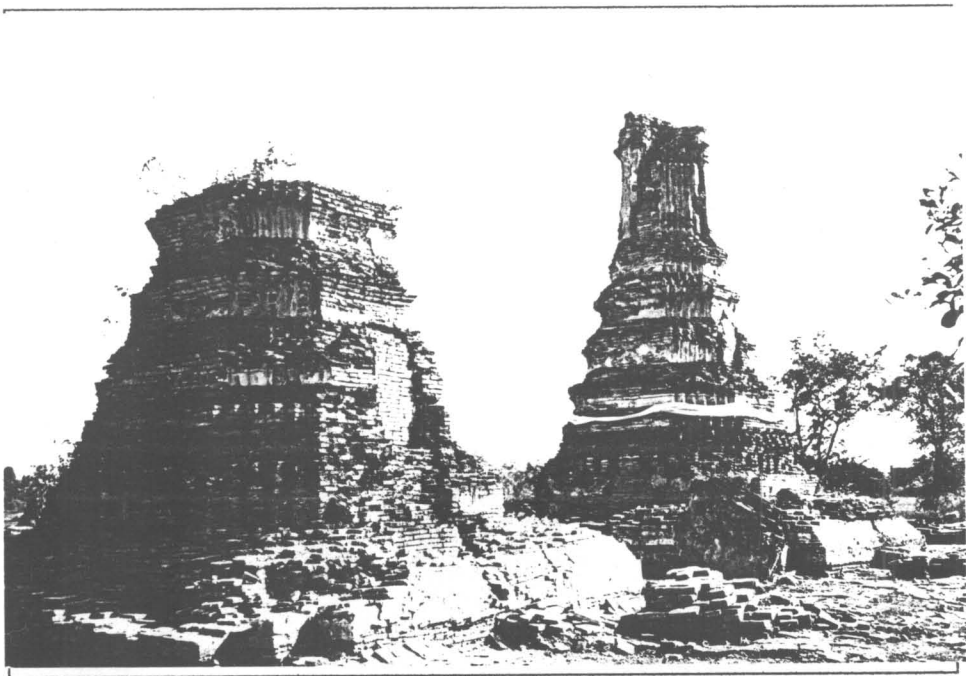
ปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ

เป็นปรางค์ย่อมุมไม้ 32 ตั้งคู่กันในแนวเหนือ-ใต้ ด้านหน้าอุโบสถ

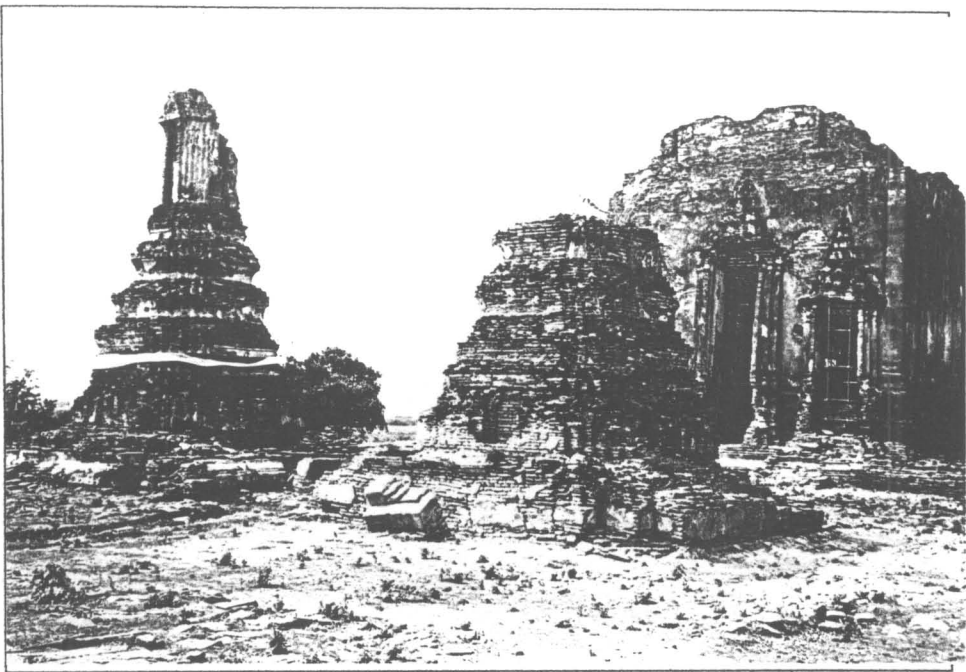
ปรางค์องค์ด้านทิศเหนือมีความสูงปัจจุบัน 3.6 เมตร ตั้งอยู่บนฐานลูกแก้วอกไก่ ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ขนาดกว้างประมาณ 4.6 เมตร มีบันไดทางขึ้น 4 ด้าน ฐานนี้ปูด้วยกระเบื้อง 30 x 30 ซม. ฐานล่างสุดเป็นฐานเขียงที่ด้านทั้งสี่มีซุ้มสามเหลี่ยมประดับ ถัดขึ้นไปเป็นฐานสิงห์ 1 ชั้น ต่อด้วยฐานเชิงบาตร 3 ฐาน

ปรางค์องค์ด้านทิศใต้ มีความสูง 6 เมตร รูปแบบเหมือนกับปรางค์ทางด้านทิศเหนือ แต่เหลือหลักฐานมากกว่า คือ เหนือฐานเชิงบาตรเป็นส่วนของเรือนธาตุ ต่อด้วยชั้นครุฑ ส่วนยอดซึ่งเป็นชั้นรัตประคดพบว่าตกอยู่ข้าง ๆ ฐานปรางค์

สภาพโดยทั่วไปของปรางค์ทั้ง 2 องค์ อยู่ในสภาพชำรุดหักพัง ปูนฉาบกะเทาะเกือบหมด อิฐบางช่วงหลุดร่วง มีวัชพืชและดินทับถมรอบฐานปรางค์

รูปที่ 5 สภาพโดยทั่วไปของปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/11)

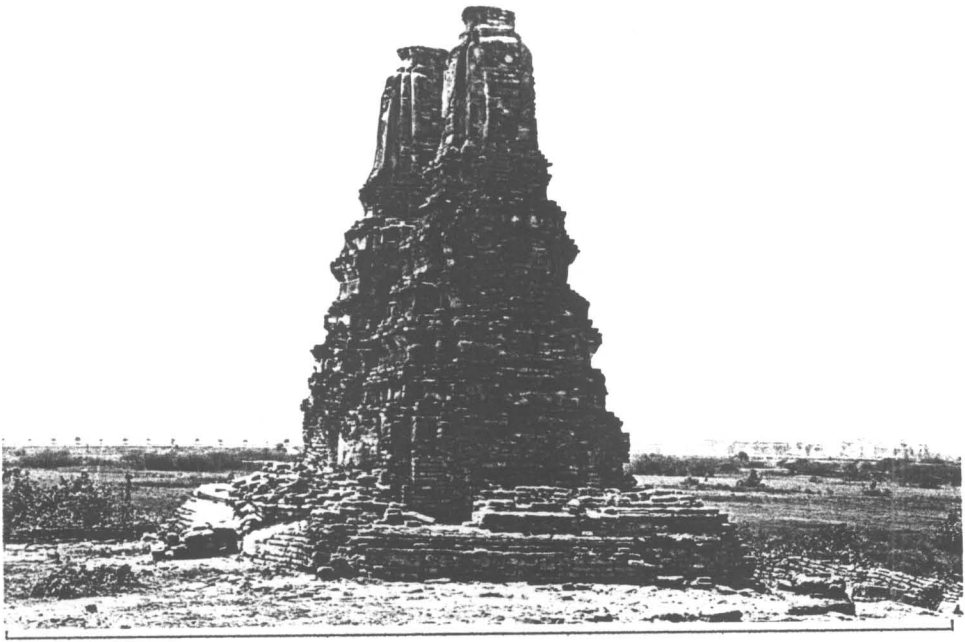
รูปที่ 6 สภาพโดยทั่วไปของปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (3/32)

เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ

ทั้ง 2 องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ฐานนี้เป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ กว้าง 6 เมตร ยาว 9 เมตร เจดีย์ย่อมุมทั้ง 2 องค์มีขนาดเท่ากัน กว้าง 3.6 เมตร สูง 6 เมตร ฐานล่างสุดเป็นฐานเขียง ต่อด้วยฐานสิงห์ 3 ฐานซ้อนกัน ต่อด้วยองค์ระฆัง ส่วนยอดสุดตั้งแต่บัลลังก์ขึ้นไปหักพังลงมา มีวัชพืชและดินทับถมที่ฐาน ปูนฉาบกะเทาะหลุดร่วง อีฐบางช่วงหักพัง

รูปที่ 7 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/17)

รูปที่ 8 สภาพโดยทั่วไปของเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/35)

อาคารทางด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ

อยู่ทางทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 6 x 12 เมตร มีบันไดทางขึ้นทางด้านทิศเหนือ พื้นอาคารปูด้วยอิฐ แต่ปัจจุบันเกิดปัญหาการทรุดตัว

อาคารทางด้านทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส ใกล้กับแนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก เหลือร่องรอยให้เห็นเพียงพื้นอิฐยกกระดานขึ้นมาจากพื้นบริเวณอื่นๆ ประมาณ 10 ซม. สภาพโดยทั่วไปมีการทรุดตัวมาก

อาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว

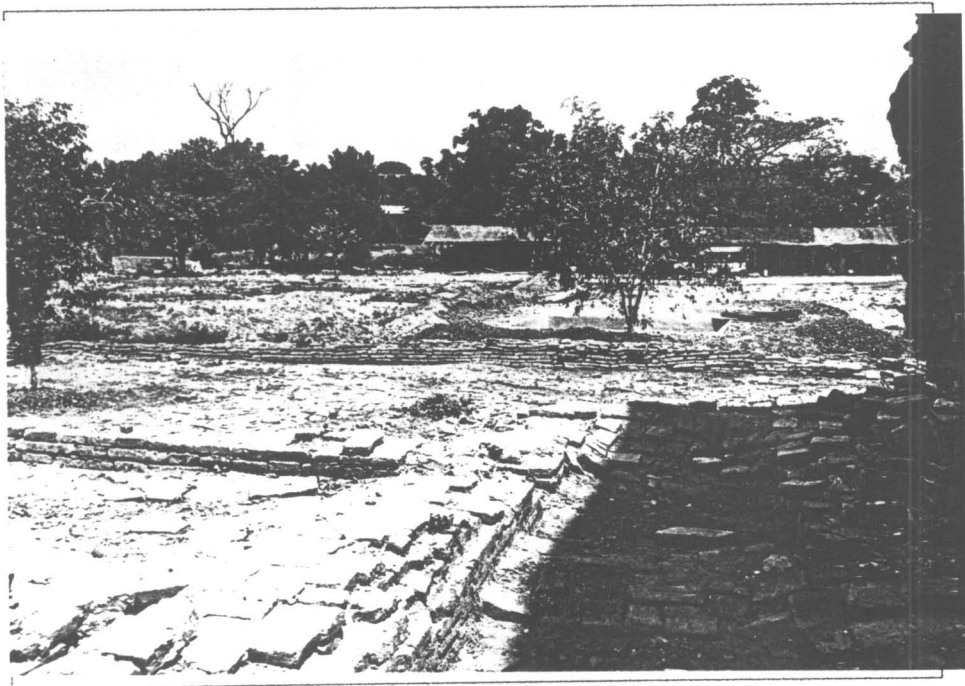
มีทั้งหมด 3 หลัง อยู่ติดกับแนวกำแพงแก้วด้านทิศเหนือ 2 หลัง และอยู่ติดกับแนวกำแพงแก้วด้านทิศใต้ 1 หลัง สภาพของอาคารเหลือแต่ส่วนฐาน มีแนวเอ็นรับน้ำหนัก พื้นอาคารปูด้วยกระเบื้องขนาด 30x 30 ซม. ปัจจุบันเกิดการทรุดตัวและแตกหัก

อาคารทางด้านนอกกำแพงแก้วทางด้านทิศตะวันตก

วางตัวตามแนวแกนเหนือ-ใต้ เหลือเฉพาะส่วนฐานอาคาร พื้นปูด้วยอิฐ ปัจจุบันเกิดการทรุดตัว มีบันไดทางขึ้นลงทางทิศเหนือและทิศใต้ซึ่งยังเหลือสภาพหลักฐานอยู่

รูปที่ 9 สภาพโดยทั่วไปของตัวอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/19)

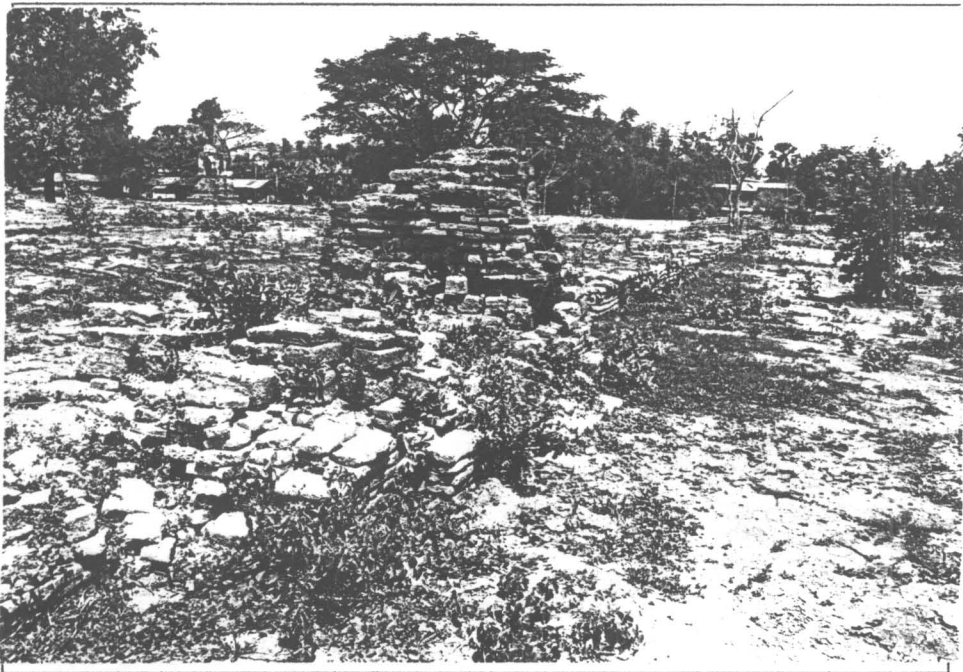
รูปที่ 10 สภาพโดยทั่วไปของตัวอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/13)

พื้นที่ภายในวัด

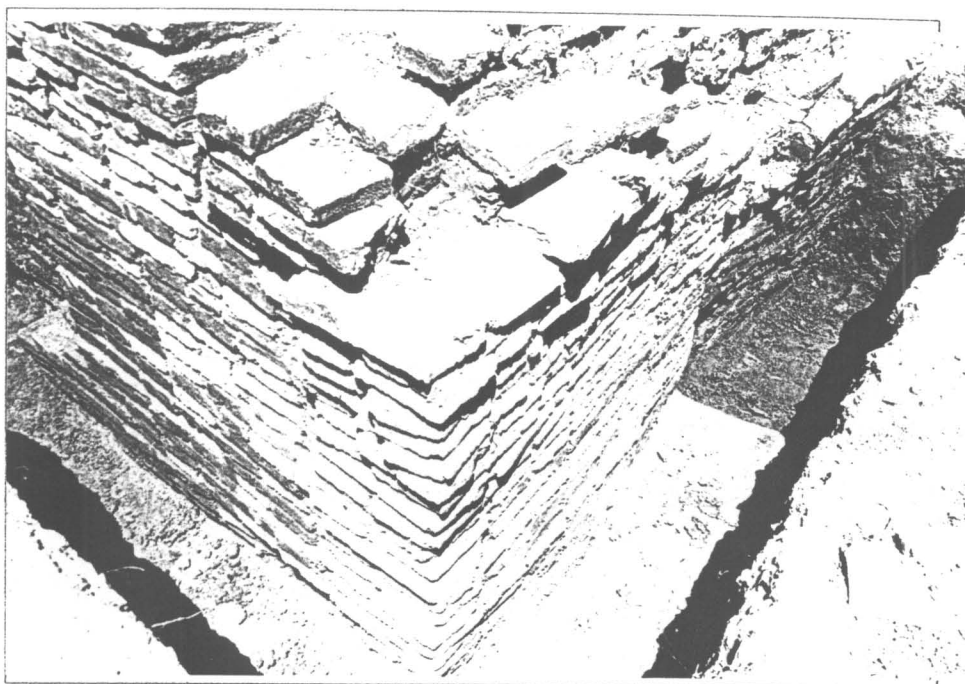
ภายในพื้นที่เขตพุทธาวาสซึ่งมีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีการปูพื้นด้วยอิฐทั่วทั้งบริเวณ อิฐบางส่วนเกิดการทรุดตัวและหลุดออกจากตำแหน่งเดิม มีวัชพืชขึ้นปกคลุมทั่วทั้งบริเวณ

กำแพงแก้ว

ล้อมรอบเขตพุทธาวาสไว้ แนวกำแพงแก้วมีความกว้าง 36 เมตร ยาว 100 เมตร ที่มุมทั้งสี่มีเสาหัวเม็ดประดับ มีซุ้มประตูทางเข้า 5 ซุ้ม ทุกซุ้มเหลือเฉพาะส่วนฐาน ด้านตะวันออกมี 2 ประตู ด้านตะวันตกมี 1 ประตู ส่วนด้านเหนือและด้านใต้มีด้านละ 1 ประตู

รูปที่ 11 สภาพโดยทั่วไปของซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศเหนือ ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/20)

รูปที่ 12 ส่วนรากของเสาหัวเม็ดบริเวณมุมกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (8/2)

รูปที่ 13 แนวกำแพงแก้วล้อมรอบเขตพุทธาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/27)

กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบแนวกำแพงแก้ว

มีทั้งหมด 19 ฐาน วางเรียงตัวกันรอบแนวกำแพงแก้ว ยกเว้นแนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก ลักษณะเป็นแท่นอิฐสี่เหลี่ยม ก่ออิฐเป็นกรอบตรงกลางใช้ดินอัด ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพชำรุดหักพังและเกิดการทรุดตัว

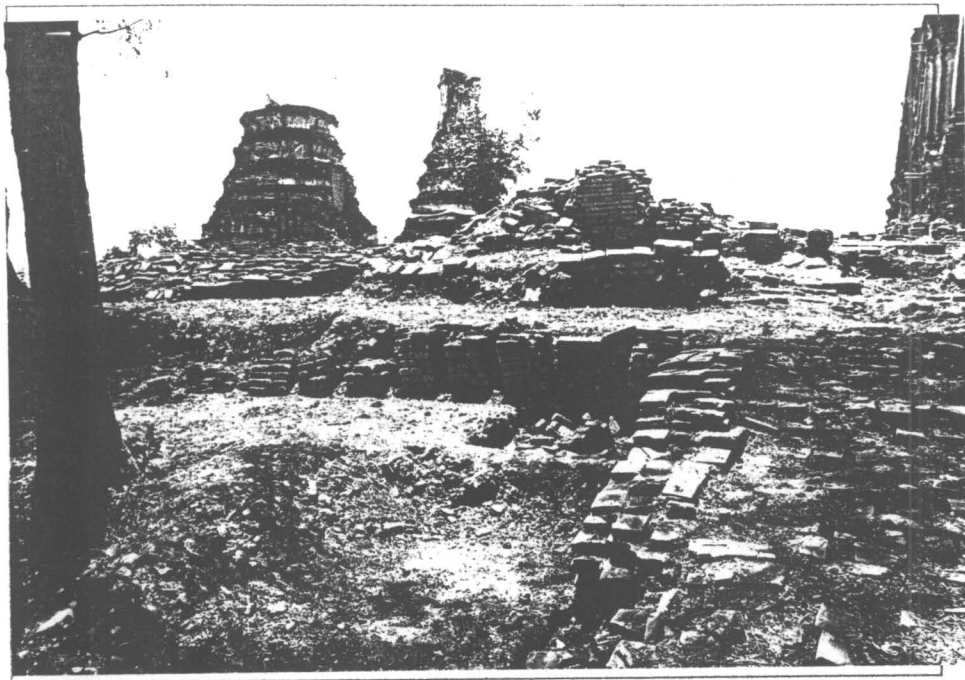

รูปที่ 14 กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบกำแพงแก้ว ก่อนดำเนินการบูรณะ (13/5)

กำแพงกันน้ำกระแทก

ลักษณะเป็นแนวกำแพงก่ออิฐ ตรงกลางถมดินอัดล้อมรอบกำแพงแก้วทั้ง 4 ด้าน ยกเว้นทางด้านทิศตะวันตกไม่พบร่องรอย

สภาพโดยทั่วไปชำรุดเสื่อมสภาพ โดยเฉพาะแนวกำแพงทางด้านทิศเหนือ เกิดการทรุดตัวและเอนตัวออกจากฐานเดิม มีวัชพืชขึ้นปกคลุมอยู่ทั่วบริเวณ นอกจากนี้แนวกำแพงกันน้ำกระแทกทางด้านทิศเหนือ ยังมีลักษณะพิเศษกว่าด้านอื่น คือ ผนังของกำแพงมีการก่ออิฐในลักษณะคล้ายการขอมุมสลับกับก่ออิฐหน้าเรียบเพื่อช่วยลดแรงกระแทกของน้ำ

รูปที่ 15 แนวกำแพงกันน้ำกระแทก ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/26)

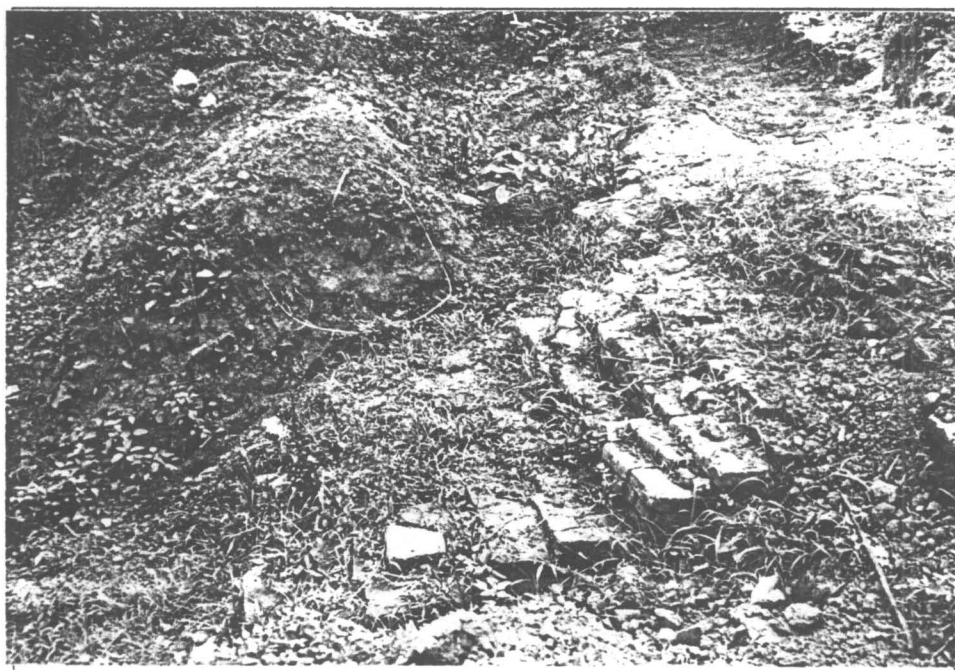
รูปที่ 16 แนวกำแพงกันน้ำกระแทก ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/21)

บันไดทำน้ำ

อยู่ทางทิศตะวันออกนอกเขตกำแพงแก้ว มี 2 ด้าน ตำแหน่งตรงกับซุ้มประตูทางด้านทิศตะวันออก มีประมาณ 6 ขั้น และทางด้านทิศใต้ 1 ด้าน ตำแหน่งตรงกับซุ้มประตูทางด้านทิศใต้ สภาพโดยทั่วไปชำรุดหักพัง มีวัชพืชขึ้นปกคลุมทั่วไป

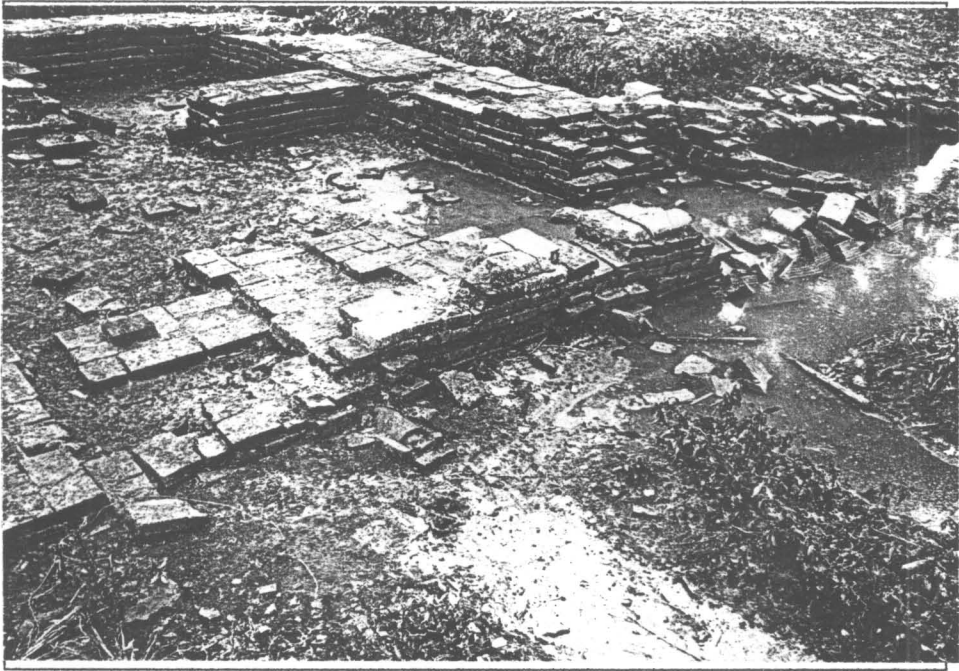
รูปที่ 17 บันไดทำน้ำ ก่อนดำเนินการบูรณะ (13/1)

รูปที่ 18 บันไดทำน้ำ ก่อนดำเนินการบูรณะ (13/2)

ถึงน้ำประปา

อยู่ทางด้านทิศเหนือของเขตพุทธาวาส ปัจจุบันเหลือเพียงส่วนฐาน เป็นแนวอิฐสอปูนในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีท่อน้ำจากเขตพุทธาวาสพาดผ่า ภายในแนวอิฐเป็นพังก่ออิฐ มีแนวโครงสร้างเป็นเอ็น แนวอิฐบางส่วนหลุดร่วงเนื่องจากปูนสอเสื่อมสภาพ

รูปที่ 19 สภาพโดยทั่วไปของฐานอาคาร(ถึงน้ำประปา) ก่อนดำเนินการบูรณะ (3/35)

หอรระมัง

ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส กว้างประมาณด้านละ 4 เมตร สูงประมาณ 6 เมตร ทำซ้อนกันขึ้นไป มีช่องทรงสามเหลี่ยมอยู่กลางที่ด้านทั้งสี่ มีวัชพืชและดินทับถมที่ฐาน ปูนฉาบส่วนมากกะเทาะหลุดร่วง อิฐบางบริเวณเสื่อมสภาพและหักพัง ยอดสุดได้ชำรุดหักพังลง

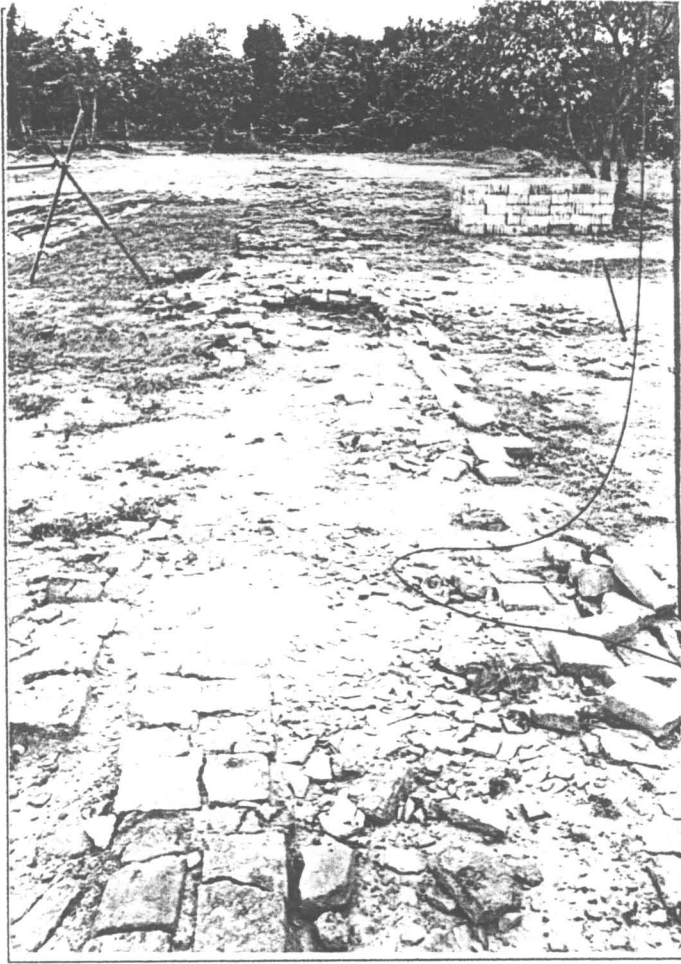
รูปที่ 20 สภาพโดยทั่วไปของหอรระฆัง ก่อนดำเนินการบูรณะ (1/23)

ฐานสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในเขตสังฆาวาส

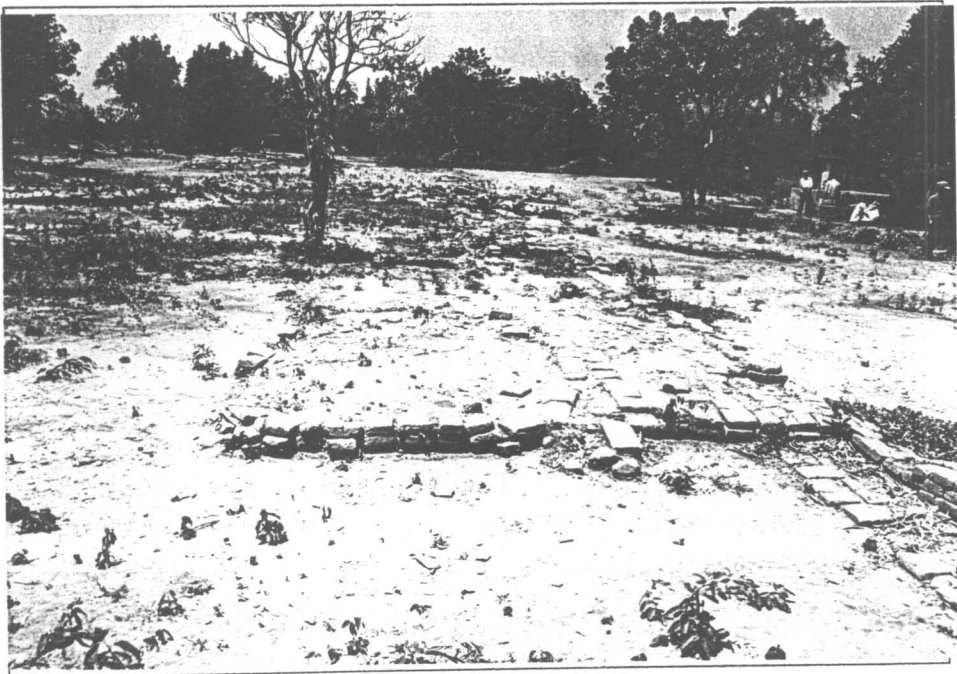
ประกอบไปด้วย

-**แนวทางเดิน** เรียงตัวอยู่ทางทิศตะวันตกของหอรระฆัง กว้างประมาณ 1.5 เมตร ยาวประมาณ 50 เมตร เป็นแนวอิฐเรียงกันตามแนวยาว หนาประมาณ 2 ก้อน สภาพชำรุด

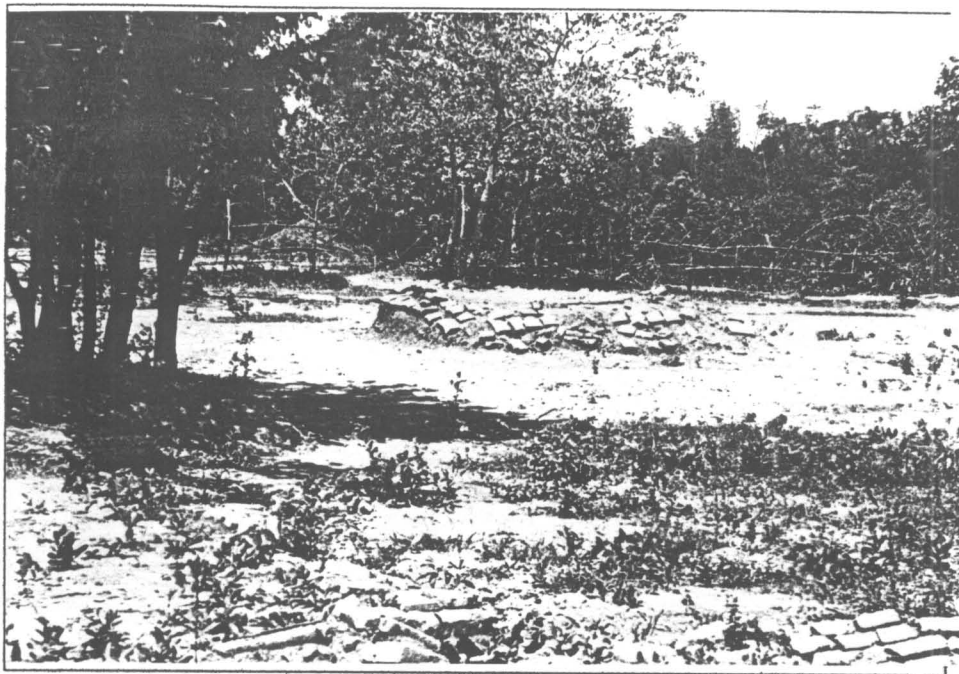
-**ฐานสิ่งก่อสร้าง** เป็นแนวอิฐวางตัวในผังสี่เหลี่ยม สภาพพังทลายเป็นส่วนใหญ่ จึงเหลือแต่เพียงแนวอิฐกระจายตัวอยู่ ส่วนใหญ่ภายในถมดินอัด

รูปที่ 21 แนวทางเดินในเขตสังฆาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (20/13)

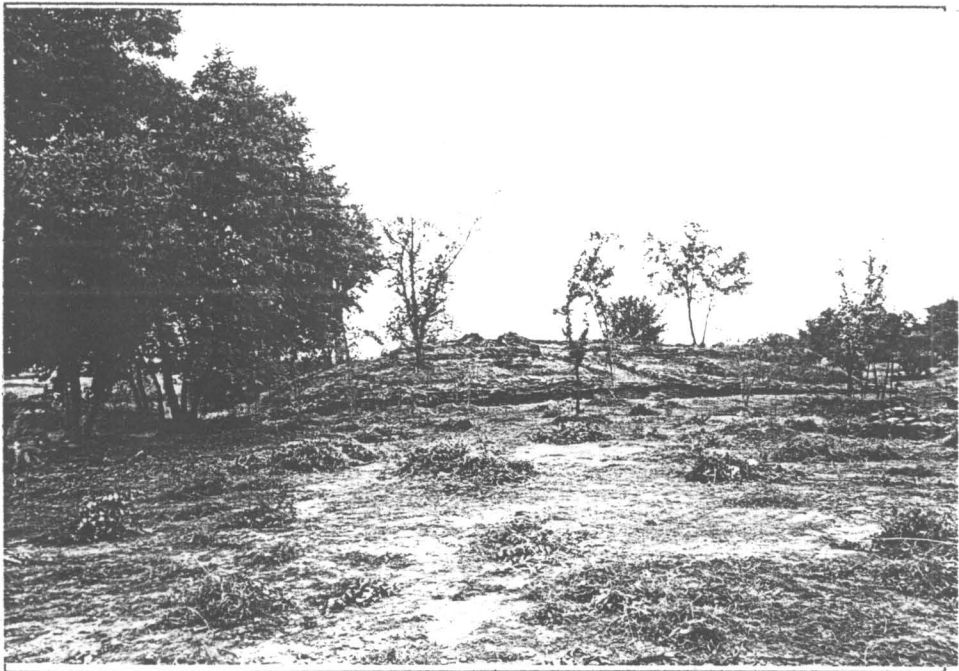
รูปที่ 22 ฐานสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในเขตสังฆาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/32)

รูปที่ 23 ฐานสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในเขตสังฆาวาส ก่อนดำเนินการบูรณะ (6/33)

เนินอาคาร

อยู่ห่างจากเนินดินเขตพุทธาวาสไปทางทิศตะวันตกประมาณ 75 เมตร เนินนี้ล้อมรอบด้วยฐานบัวกว้างประมาณ 20 เมตร ยาวประมาณ 30 เมตร มีบันไดทางขึ้น 4 ด้าน ตัวอาคารเหลือเฉพาะส่วนฐาน กว้างประมาณ 3.5 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร พื้นอาคารเกิดการทรุดตัวทำให้เห็นแนวเอ็นรับน้ำหนัก มีวัชพืชและไม้ยืนต้นขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณ พบเศษอิฐกระจายอยู่ทั่ว

รูปที่ 24 สภาพโดยทั่วไปของเนินอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (2/1)

รูปที่ 25 สภาพโดยทั่วไปของเนินอาคาร ก่อนดำเนินการบูรณะ (2/2)

บทที่ 2

การดำเนินงานบูรณะโบราณสถานวัดพระยาแมน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ปี	เดือน	ขั้นตอนการดำเนินงาน	หมายเหตุ
2554	พฤษภาคม	-ดำเนินการสำรวจตรวจสอบสภาพโบราณสถานแต่ละหลัง -เตรียมพื้นที่ในการดำเนินงาน -ดำเนินการขุดล้างทำความสะอาดรอยคราบสกปรกบนอิฐก่อ ปูนสอและปูนฉาบของโบราณสถานในเขตวัดพระยาแมน	
	มิถุนายน	-ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ -ดำเนินการบูรณะเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ -ดำเนินการบูรณะปราสาท 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ -ดำเนินการบูรณะหอรบะวัง -ทำแผนผังเพื่อแสดงตำแหน่งของพื้นที่กระเบื้องภายในอุโบสถ	
	กรกฎาคม	-ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้วส่วนที่เหลือ -ดำเนินการบูรณะอาคารทางด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ	

ปี	เดือน	ขั้นตอนการดำเนินงาน	หมายเหตุ
2 5 4 3	กรกฎาคม	-ดำเนินการบูรณะอาคารทางด้านทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส -ดำเนินการบูรณะอาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว -ดำเนินการบูรณะฐานสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส -ดำเนินการสกัดอิฐที่เสื่อมสภาพบริเวณอุโบสถ -ดำเนินการบูรณะอุโบสถ	
	สิงหาคม	-ดำเนินการขุดดินโดยรอบฐานอุโบสถเพื่อเทคอน ค.ส.ล. เสริมความมั่นคง -ก่ออิฐเสริมตามสภาพหลักฐานบริเวณอุโบสถ -ดำเนินการบูรณะเนินอาคาร	
	กันยายน	-ดำเนินการบูรณะอุโบสถ -ดำเนินการปฏิรูปปรับระดับพื้นภายในเขตพุทธาวาส -ดำเนินการบูรณะเนินอาคาร (ส่วนที่เหลือ)	
	ตุลาคม	-ดำเนินการปฏิรูปปรับระดับพื้นภายในเขตพุทธาวาส (ส่วนที่เหลือ) -ดำเนินการสกัดอิฐบริเวณผนังด้านในของอุโบสถเพื่อใส่โครงสร้างเสริมความมั่นคง	

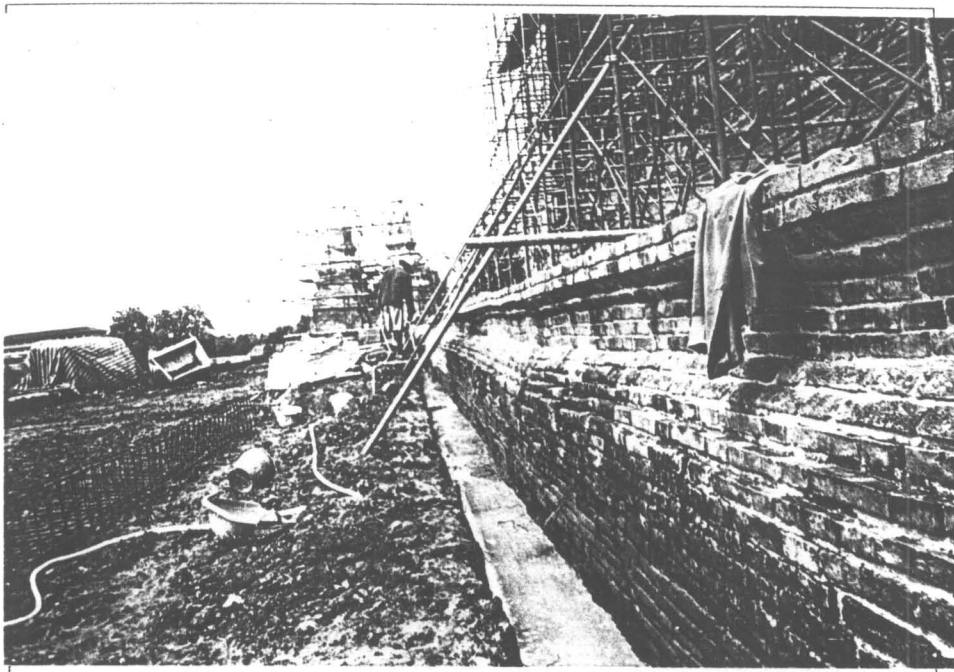
ปี	เดือน	ขั้นตอนการดำเนินงาน	หมายเหตุ
2 5 4 3	ตุลาคม	-ดำเนินการสกัดอิฐเพื่อวางคานทับหลังยึดผนังด้านบนของอุโบสถ -ดำเนินการปรับพื้นที่ภายในเขตโบราณสถาน	
	พฤศจิกายน	-ดำเนินงานปรับปรุงภูมิทัศน์ -ทำความสะอาดพื้นที่ปฏิบัติงาน	

อุโบสถ

ดำเนินการบูรณะด้วยการติดตั้งนั่งร้านโดยรอบอุโบสถ จากนั้นจึงทำความสะอาดและกำจัดวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมในพื้นที่ปฏิบัติงาน จากนั้นทำการตรวจสอบสภาพโบราณสถานก่อนดำเนินการบูรณะ และทำการบันทึกด้วยภาพถ่าย

ส่วนฐานอาคาร

ฐานอาคารทำเป็นชุดฐานบัวลูกแก้วอกไก่ต่อด้วยฐานเชิงบาตร ปัจจุบันพบปัญหาการทรุดตัวและอิฐบางก้อนเสื่อมสภาพ จึงดำเนินการบูรณะด้วยการขุดดินบริเวณฐานโดยรอบเพื่อเทคานค.ส.ล.โดยซ้อนคานไว้ใต้ดินเพื่อป้องกันปัญหาการทรุดตัวของโบราณสถาน ในบริเวณที่พบว่าอิฐเปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพ ทำการสกัดอิฐเดิมที่เสื่อมสภาพออก แล้วนำอิฐก้อนใหม่ก่อเสริมโดยยึดลักษณะ ขนาด และรูปแบบเดิม

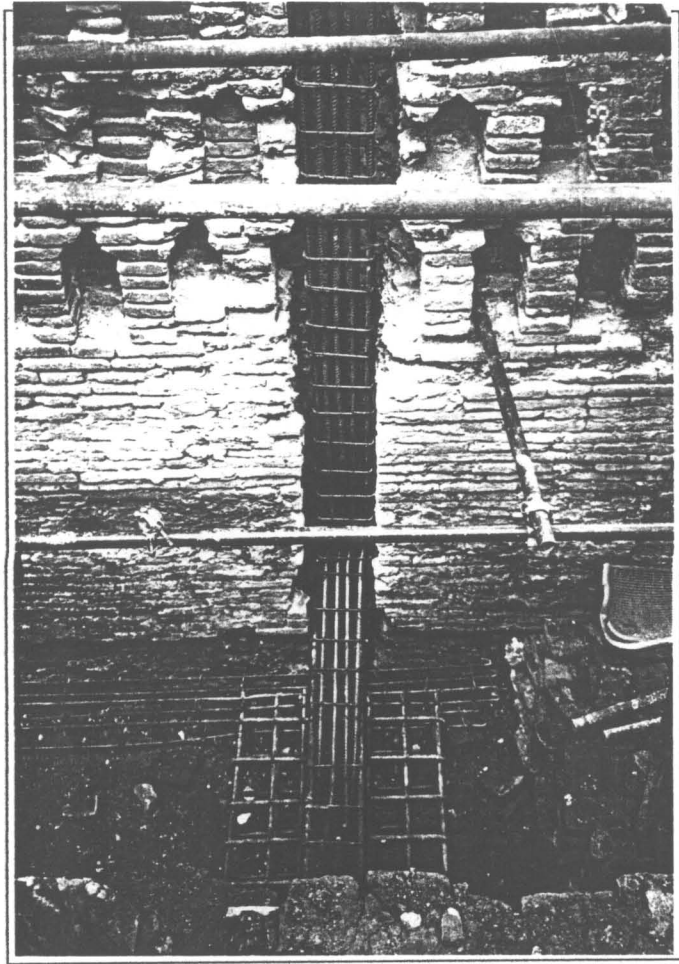

รูปที่ 26 คาน ค.ส.ล.รัดรอบฐานอุโบสถ เพื่อเสริมความมั่นคงของตัวอาคาร (24/25)

ผนังอาคาร

เนื่องจากในปัจจุบันผนังอุโบสถ มีปัญหาเรื่องโครงสร้าง ดังนั้นในการบูรณะจึงต้องมีการเสริมความมั่นคงแข็งแรง เริ่มดำเนินการบูรณะด้วยการสกัดอิฐบริเวณผนังด้านใน เพื่อฝัง ค.ส.ล. (ผนังอุโบสถมีความหนา 80 เซนติเมตร) ทุกระยะห่างเท่ากับเสาประดับผนัง ส่วนด้านล่าง ดำเนินการขุดดินเพื่อเตรียมเทคาน ค.ส.ล. เพื่อรับน้ำหนักของผนัง ขนาด 2.5x2 เมตร ลึก 1.5 เมตร จากนั้นทำการปรับระดับพื้นและทำแบบผูกเหล็กตะแกรงและเหล็กเสา (ดูรายละเอียด : แบบแสดงโครงสร้าง) และเท ค.ส.ล. จากนั้นจึงก่ออิฐปิดทับ ส่วนผนังด้านบนดำเนินการทำแบบผูกเหล็ก เพื่อเทคานทับหลังและก่ออิฐปิด

ส่วนผนังปูนฉาบที่ยังเหลือหลักฐานอยู่ ดำเนินการอนุรักษ์โดยฉีกขอบปูนฉาบด้วยปูนขาวห้ก และผนังในส่วนที่มีรอยฉีกขาด ดำเนินการเจาะเย็บด้วยเหล็กไร้สนิมและอัดฉิน้ำปูน

รูปที่ 27 ดำเนินการเสริมโครงสร้างภายในอุโบสถ (24/4)

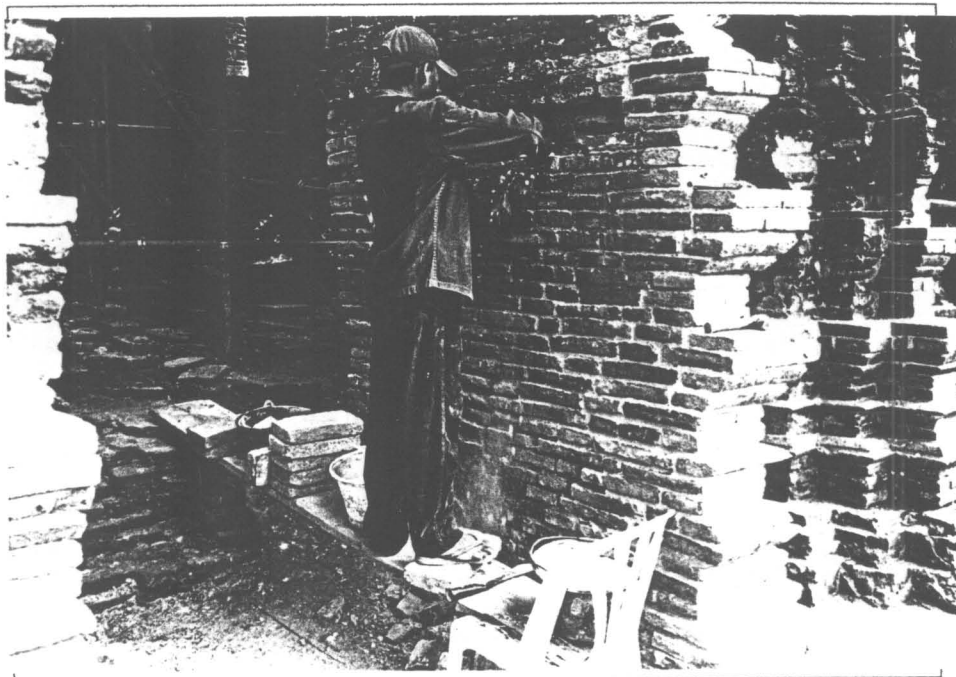
ซุ้มประตู-หน้าต่าง

มีการทำช่องประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันออก 3 ช่อง ด้านทิศตะวันตก 2 ช่อง ยอดซุ้มเป็นทรงปราสาทส่วนยอดหักหาย บางบริเวณเหลือร่องรอยการประดับกระจกสี ดำเนินการบูรณะด้วยการขัดล้างทำความสะอาดและสกัดอิฐที่เสื่อมสภาพออก จากนั้นจึงก่ออิฐเสริม

ซุ้มหน้าต่าง

แถวหน้าต่างมีทั้งหมด 7 ช่อง ในจำนวนนี้ 2 ช่อง คือ ช่องที่ 2 และ 3 จากทิศตะวันตกเป็นหน้าต่างหลอก ทั้งหมดทำเป็นซุ้มบรรพแถลง ด้านล่างประดับด้วยฐานสิงห์ ดำเนินการบูรณะด้วยการขัดล้างทำความสะอาด จากนั้นจึงก่ออิฐเสริม ในบริเวณที่พบว่าอิฐเสื่อมสภาพ รวมทั้งไม้วงกบที่เสื่อมสภาพ หลังจากนั้นจึงทำการตั้งแบบ เพื่อถ่ายเทน้ำหนักจากด้านบนลงสู่ผนังทั้งสองด้านเท่า ๆ กัน จากนั้นจึงก่อเรียงอิฐจากผนังทั้ง 2 ด้านเข้าหาศูนย์กลาง

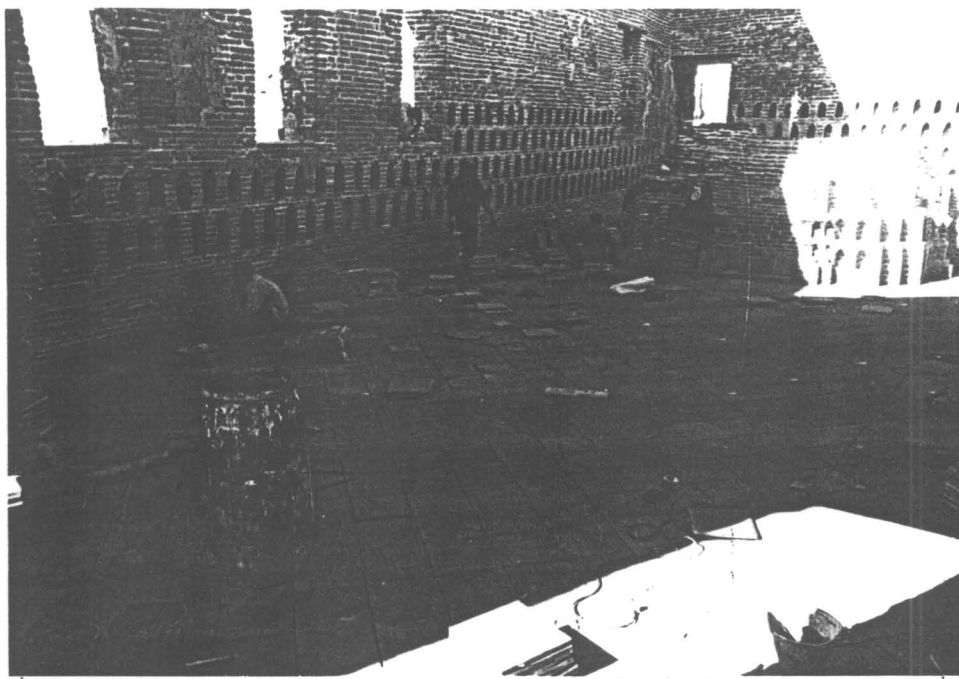
กลาง สำหรับในบริเวณที่มีการก่ออิฐปิดช่องหน้าต่าง เมื่อทำการสกัดอิฐที่เสื่อมสภาพออก แล้วจึงก่อเสริมและยาแนวด้วยปูนขาวหมัก

รูปที่ 28 ดำเนินการบูรณะอุโบสถ (16/12)

พื้นภายใน

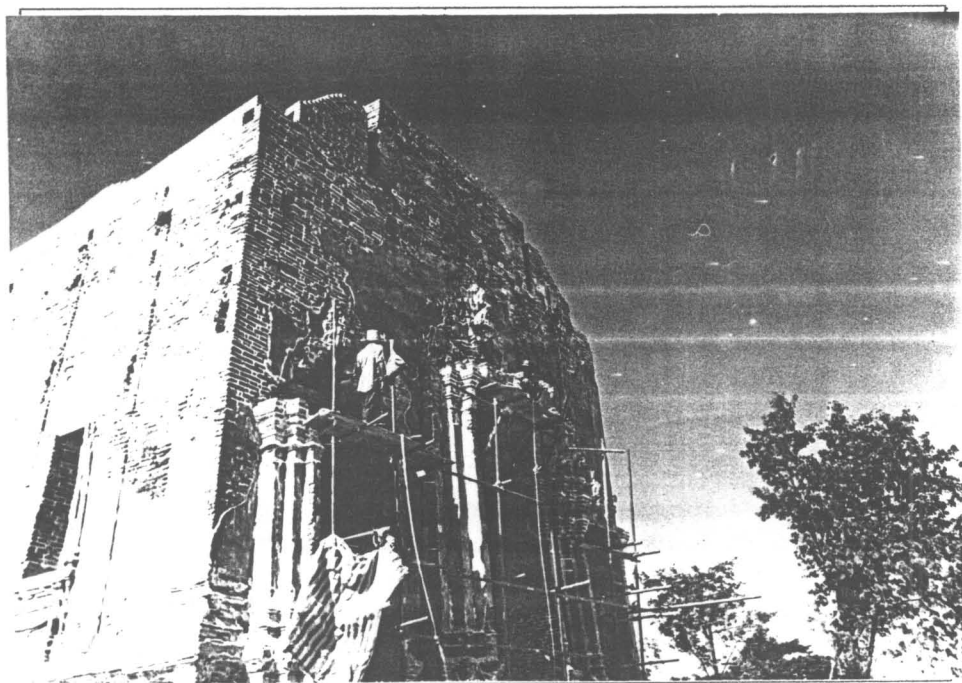
ดำเนินการบูรณะโดยรื้อพื้นอิฐเดิมออก หลังจากนั้นจึงถมทรายปรับระดับพื้น จากนั้นจึงผูกเหล็กเพื่อเทคานและพื้น ค.ส.ล. ระดับความหนาเท่ากับระดับพื้นอุโบสถเดิม (พื้นภายในมีการปูกระเบื้องในลักษณะลายเฉียง ส่วนพื้นระเบียง และพื้นมุขด้านหลังปูแนวขนาน) จากนั้นจึงทำการปูพื้นด้วยกระเบื้องดินเผาขนาด 30x30 เซนติเมตร (ก่อนดำเนินการบูรณะได้ทำการบันทึกตำแหน่งของหลักฐานเดิม) โดยปูออกจากตำแหน่งเดิมและยาแนวด้วยปูนขาวหมักผสมสีฝุ่นแดง ส่วนบริเวณผนังอาคาร ดำเนินการเทคอนกรีตเพื่อป้องกันความชื้นเข้าสู่ผนัง จากนั้นจึงปูทับด้วยแผ่นกระเบื้อง

รูปที่ 29 ดำเนินการบูรณะพื้นภายในอุโบสถ (25/12)

ฐานชุกชี

ดำเนินการสกัดอิฐที่เสื่อมสภาพออก จากนั้นจึงก่ออิฐเสริมโดยยึดขนาดและรูปแบบเดิม ในบริเวณที่เป็นโพรง ดำเนินการอัดฉีดน้ำปูนเพื่อเสริมความมั่นคง ลักษณะเช่นเดียวกับการบูรณะฐานเสมาและเจดีย์แปดเหลี่ยมบริเวณมุขหลัง

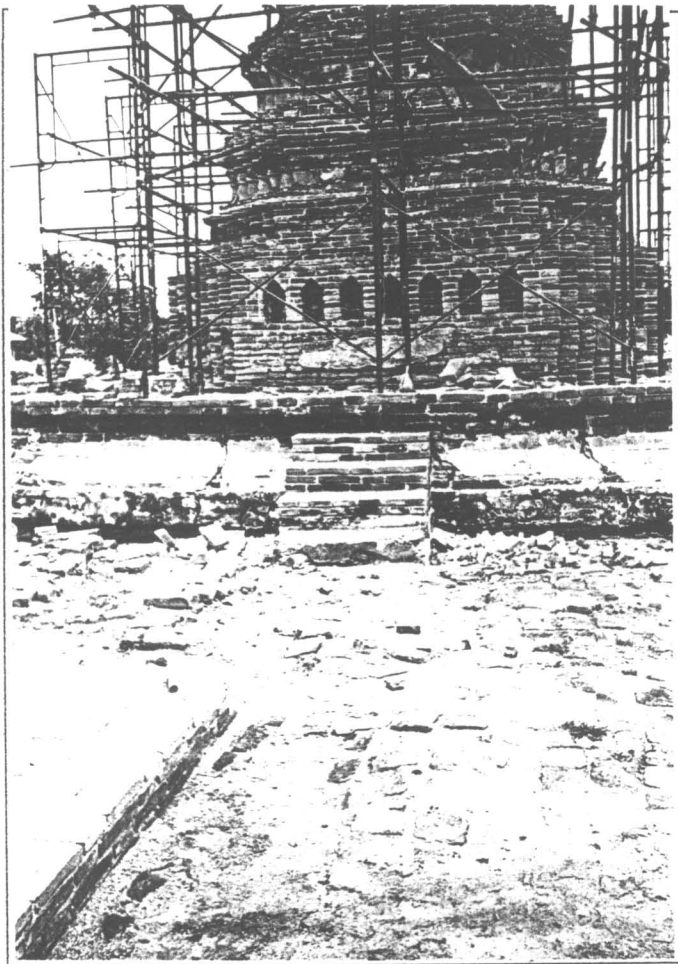

รูปที่ 30 ดำเนินการบูรณะอุโบสถ (25/13)

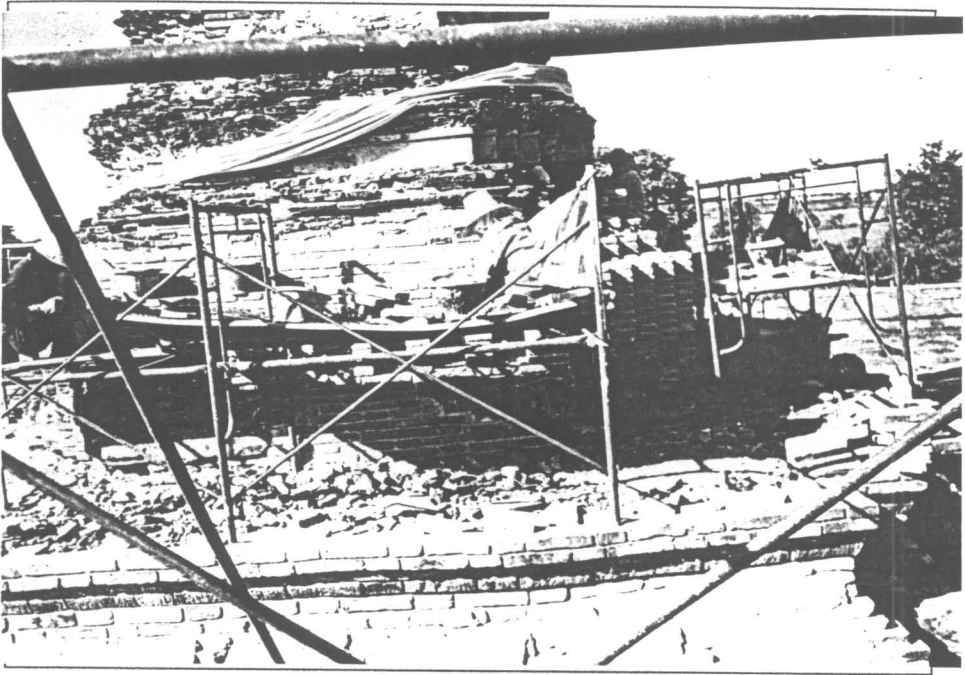
ปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ

ปรางค์ทั้ง 2 องค์ ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ดำเนินการบูรณะด้วยการสกัดอิฐเดิมที่เปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพออกและก่ออิฐเสริมโดยยึดขนาดและรูปแบบเดิม

ส่วนบริเวณผิวปูนฉาบดำเนินการอนุรักษ์ด้วยการฉาบตะขีบด้วยปูนขาวหมักเพื่อป้องกันปัญหาการกะเทาะหลุดร่วงของผิวปูนฉาบ บริเวณที่เป็นโพรงฉีดเสริมความมั่นคงแข็งแรงด้วยปูนขาวผสมทรายและปูนซีเมนต์ ส่วนบนดำเนินการเท TOPPING เพื่อป้องกันปัญหาน้ำซึมเข้าสู่ภายในเจดีย์

รูปที่ 31 ดำเนินการบูรณะปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ (20/27)

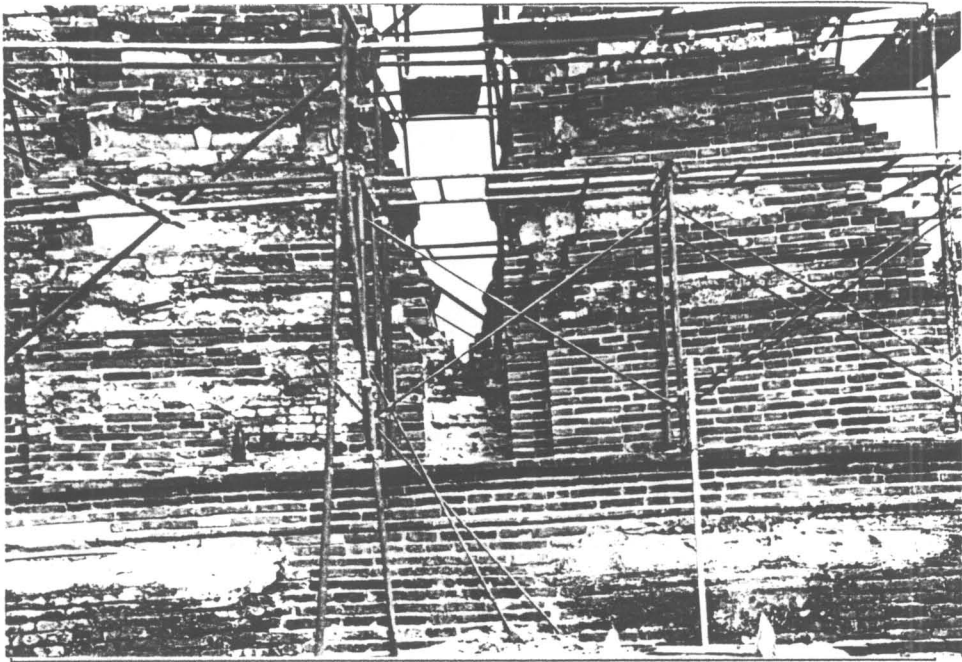

รูปที่ 32 ก่ออิฐเสริมปรังค์ด้านหน้าอุโบสถ (16/33)

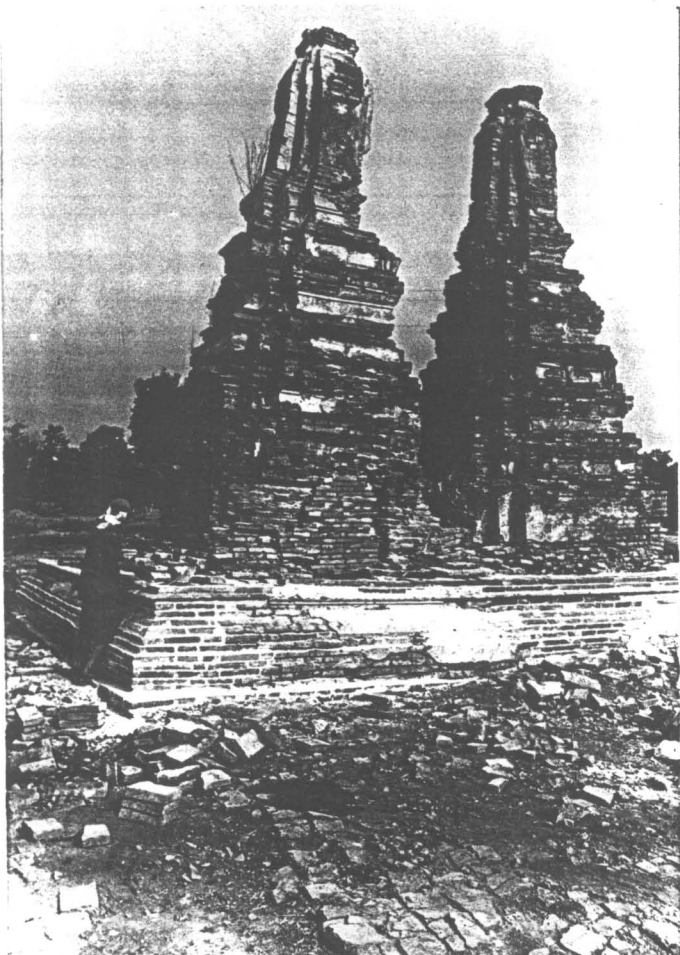
เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ

ทั้ง 2 องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ดำเนินการบูรณะด้วยการสกัดอิฐเดิมที่เปื่อยยุ่ย เสริมสภาพออกและก่ออิฐเสริมโดยยึดขนาดและรูปแบบเดิม จากนั้นยาแนวด้วยปูนขาว หนัก

ส่วนบริเวณผิวปูนฉาบ ดำเนินการอนุรักษ์ด้วยการฉาบตะขีบด้วยปูนขาวหนัก เพื่อ ป้องกันปัญหาการกะเทาะหลุดร่วงของผิวปูนฉาบ ด้านบนขององค์เจดีย์ดำเนินการเท TOPPING เพื่อป้องกันปัญหาน้ำซึมเข้าสู่ภายในเจดีย์ บริเวณที่เป็นโพรง ดำเนินการอัดฉีดย น้ำปูนเพื่อเสริมความมั่นคง

รูปที่ 33 ดำเนินการบูรณะเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ (15/7)

รูปที่ 34 ดำเนินการบูรณะเจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ (9/4)

อาคารทางด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ

เหลือเฉพาะส่วนฐานอาคาร ดำเนินการบูรณะด้วยการสกัดอิฐที่เสื่อมสภาพออก จากนั้นจึงก่ออิฐเสริมและยาแนวด้วยปูนขาวหมัก ส่วนพื้นภายในอาคาร ดำเนินการถมทรายปรับระดับ จากนั้นปูอิฐทับ ปรับระดับลาดเอียง เพื่อป้องกันปัญหาน้ำขัง

อาคารทางด้านทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส

เหลือร่องรอยให้เห็นเพียงพื้นอิฐยกกระดานขึ้นมาจากพื้นบริเวณอื่น ๆ ประมาณ 10 ซม. ดำเนินการบูรณะโดยการปรับระดับพื้นที่และก่ออิฐเสริมให้เห็นขอบเขต

อาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว

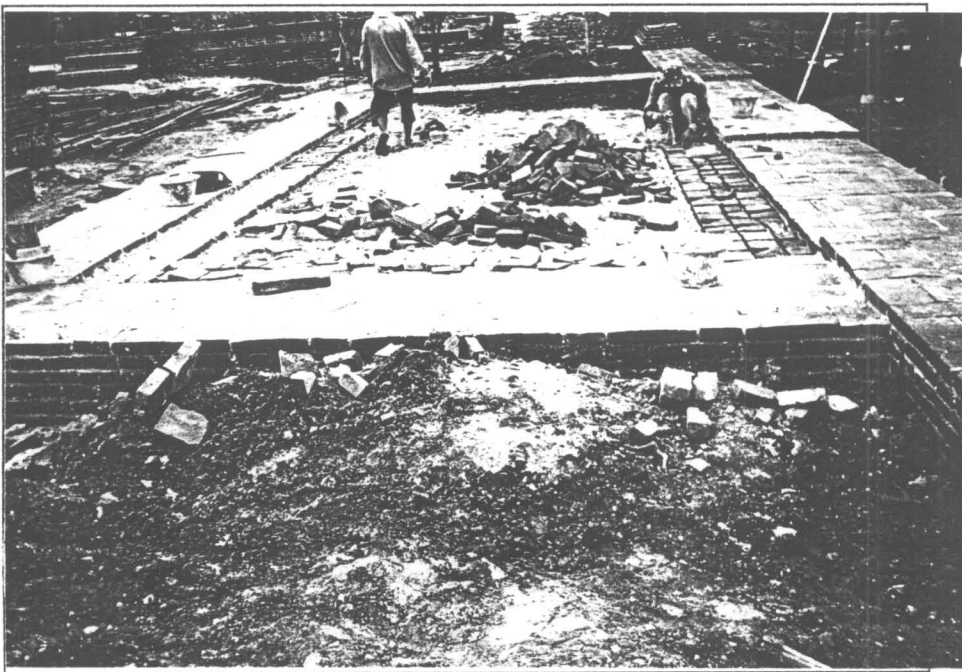
มีทั้งหมด 3 หลัง สภาพของอาคารเหลือแต่ส่วนฐาน ปัจจุบันเกิดการทรุดตัว จึงดำเนินการถมทรายปรับระดับ จากนั้นจึงปูกระเบื้องต่อจากหลักฐานเดิม จากนั้นยาแนวด้วยปูนขาวหมักผสมสีฝุ่นแดง (หลักฐานเดิมพบว่าการปูกระเบื้องขนาด 30x30 เซนติเมตร) ส่วนฐานอาคารดำเนินการก่ออิฐเสริมในบริเวณที่อิฐเปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพ

อาคารทางด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก

ดำเนินการบูรณะด้วยการรื้อปูนสอที่ชำรุดเสื่อมสภาพออก จากนั้นจึงก่ออิฐเสริมโดยยึดขนาดและรูปแบบเดิม ยาแนวด้วยปูนขาวหมัก ส่วนพื้นอาคารปรับอัดดินให้แน่น เพื่อป้องกันปัญหาการทรุดตัว จากนั้นปูอิฐปิด

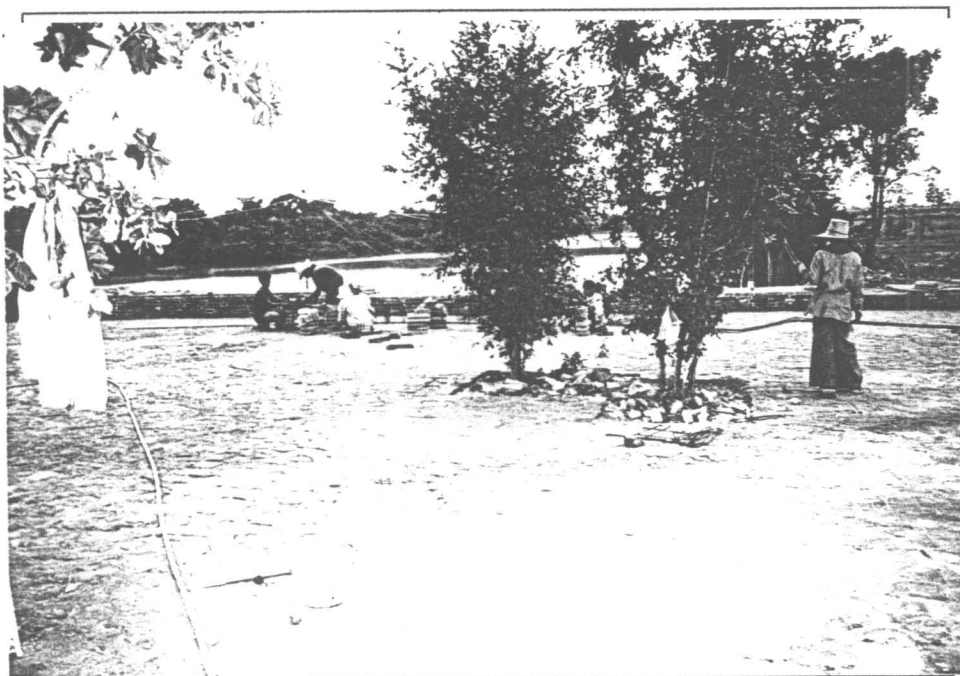
รูปที่ 35 ดำเนินการบูรณะฐานอาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว (24/3)

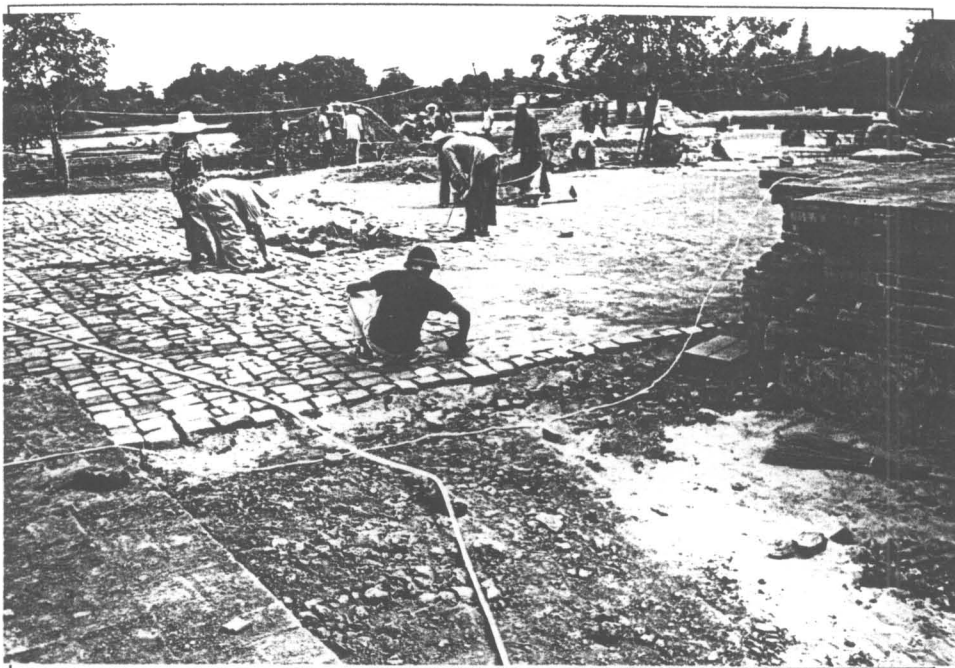
รูปที่ 36 ดำเนินการบูรณะอาคารภายในเขตพุทธาวาส (24/7)

พื้นที่ภายในเขตพุทธาวาส

ดำเนินการบูรณะด้วยการทำแผนผังแสดงตำแหน่งของพื้นอิฐโบราณ จากนั้นจึงดำเนินการรื้อพื้นอิฐเดิมที่เสื่อมสภาพออก แล้วจึงบดอัดปรับระดับพื้นด้วยทรายอัด จากนั้นนำอิฐเดิมก่อเรียง ณ ตำแหน่งเดิม โดยก่ออิฐประมาณ 2 ชั้น เพื่อป้องกันการทรุดตัวของพื้น จากนั้นจึงนำอิฐใหม่ปูต่อจากพื้นอิฐเดิม ยานแนวด้วยปูนขาวหมักโดยปูนยาแนวเสมอ กับผิวอิฐเพื่อกันน้ำซัง

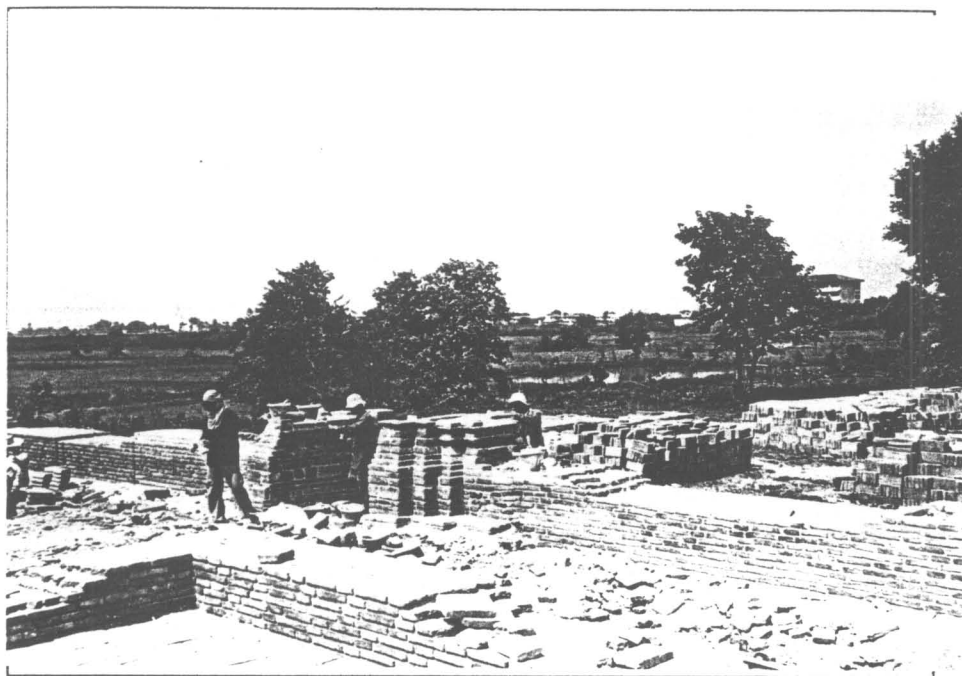
รูปที่ 37 ดำเนินการบูรณะพื้นภายในเขตพุทธาวาส (25/23)

รูปที่ 38 ดำเนินการบูรณะพื้นภายในเขตพุทธาวาส (25/24)

กำแพงแก้ว

ล้อมรอบเขตพุทธาวาสไว้ มีสภาพหลักฐานส่วนใหญ่ก่อนดำเนินการบูรณะเหลือเฉพาะส่วนฐานและเกิดปัญหาการทรุดเอียง จึงดำเนินการบูรณะด้วยการก่ออิฐเสริมในบริเวณที่เสื่อมสภาพ กำแพงแก้วในส่วนที่หักล้มดำเนินการก่อปรับเสริมฐานให้มีความแข็งแรง ส่วนบริเวณกำแพงที่ทรุดเซออกจากแนว ดำเนินการผลักดันกลับ ณ ตำแหน่งเดิม สำหรับขุมประตู่ที่เกิดการทรุดตัวออกจากตำแหน่งเดิม ทำการปรับยกขุมประตู่ให้ได้ระดับได้แนวกับตำแหน่งเดิม จากนั้นจึงก่อเสริมตามสภาพหลักฐานเดิม

รูปที่ 39 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว (13/7)

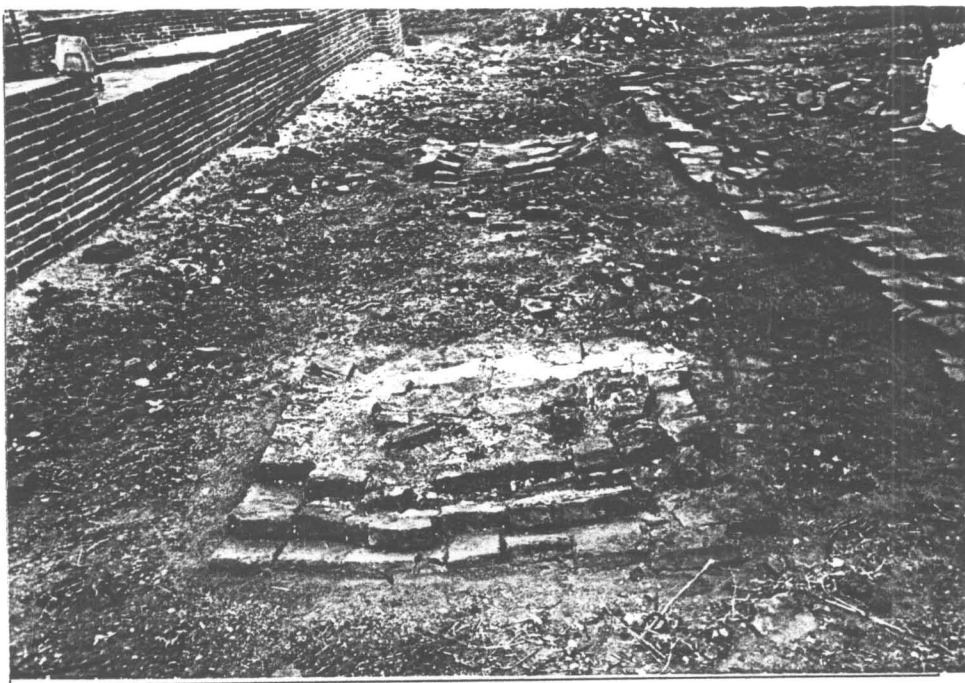
รูปที่ 40 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว (13/8)

รูปที่ 41 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงแก้ว (22/25)

กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบกำแพงแก้ว

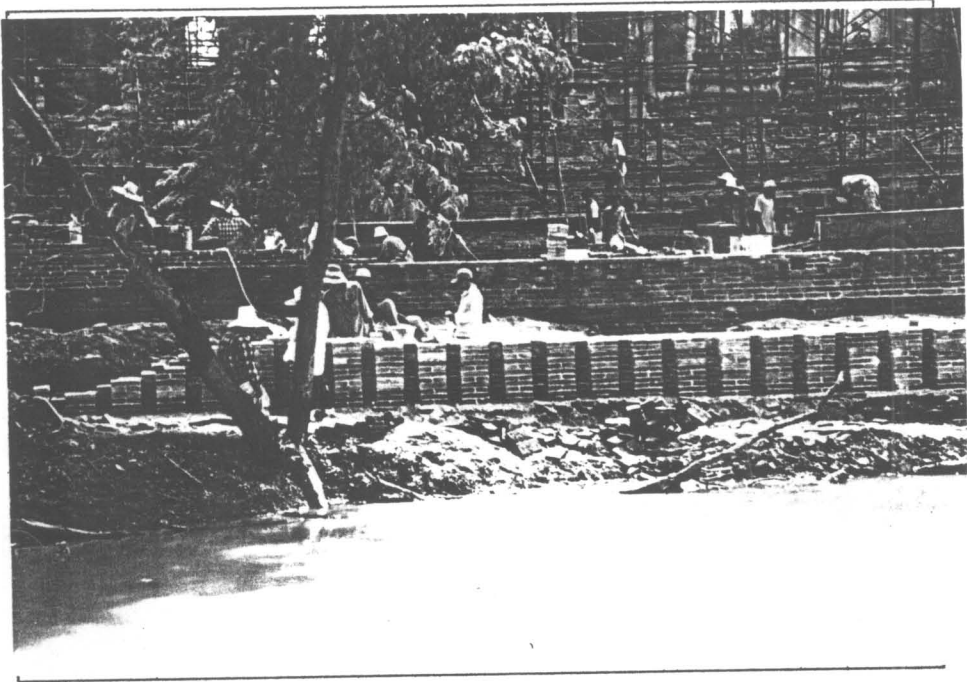
มีทั้งหมด 19 ฐาน วางเรียงตัวกันรอบกำแพงแก้ว ดำเนินการบูรณะด้วยการถมดินปรับระดับพื้นที่ระหว่างแนวกำแพงแก้วกับกำแพงกันดิน (กำแพงกันน้ำกระแทก) เพื่อป้องกันปัญหาการทรุดตัวของกลุ่มฐานสิ่งก่อสร้าง จากนั้นจึงรื้ออิฐก่อที่ชำรุดเสื่อมสภาพออกและก่ออิฐเสริมส่วนตรงกลางปรับอัดดินให้แน่นเพื่อป้องกันการแยกตัวของแนวอิฐ (ตามสภาพหลักฐานเดิม)

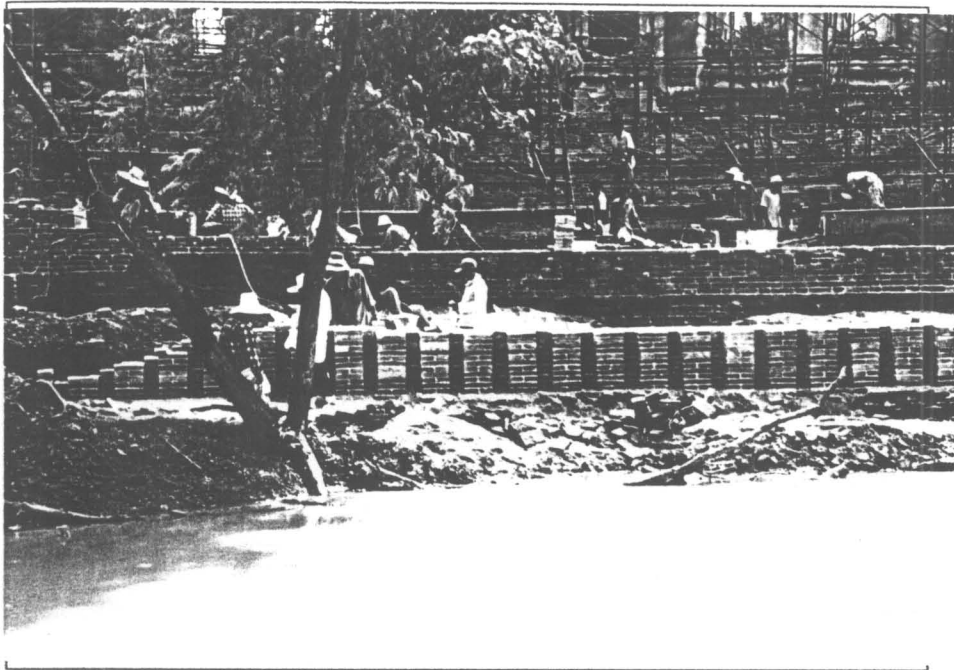
รูปที่ 42 ดำเนินการบูรณะกลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบกำแพงแก้ว (22/38)

กำแพงกันน้ำ

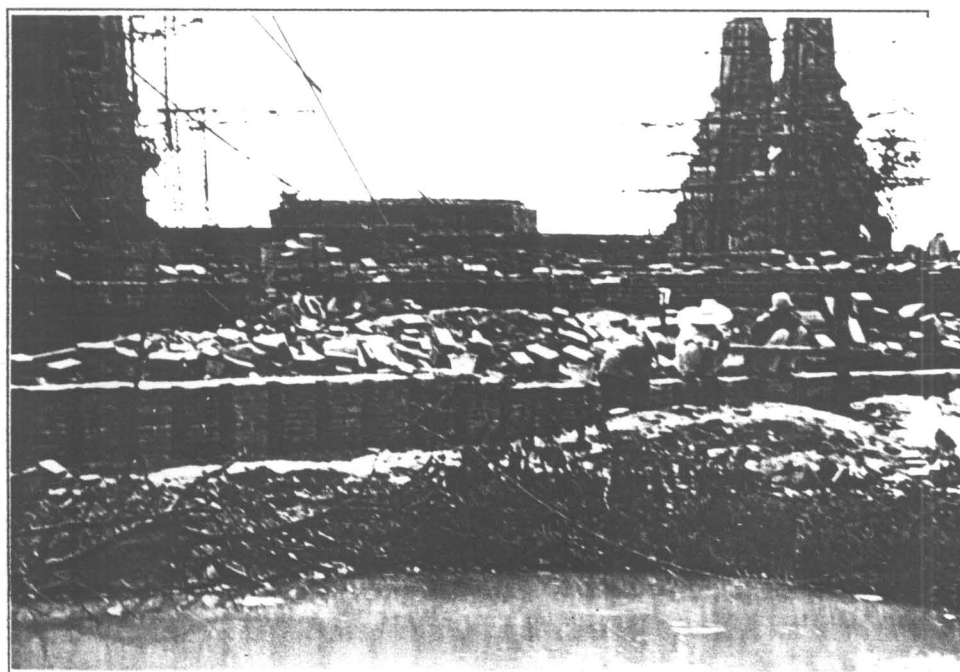
สภาพโดยทั่วไปชำรุดเสื่อมสภาพ เกิดการทรุดตัวและเอนตัวออกจากฐานเดิม บริเวณด้านทิศเหนือติดกับสระน้ำ ดำเนินการปรับเสริมฐานให้มีความแข็งแรง ด้วยการตอกฝังเข็มคอนกรีตขนาด $0.10 \times 0.10 \times 1.50$ เมตร @ 0.50 เมตร และปูแผ่นคอนกรีตสำเร็จขนาด 0.05×0.35 เมตร ด้านในกำแพงเทคอนกรีตผสมเศษอิฐหักจากนั้นก่อผนังอิฐปิดส่วนด้านอื่น ๆ ในบริเวณที่เกิดการทรุดตัวและเอนตัวออกจากแนวเดิม ดำเนินการผลักดันกลับเข้าที่ ณ ตำแหน่งเดิม จากนั้นจึงก่ออิฐเสริม

รูปที่ 43 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงกันน้ำ (27/2)

รูปที่ 44 ดำเนินการเสริมความมั่นคงแนวกำแพงกันน้ำ (27/21)

รูปที่ 45 ดำเนินการบูรณะแนวกำแพงกันน้ำ (27/3)

บันไดทำน้ำ

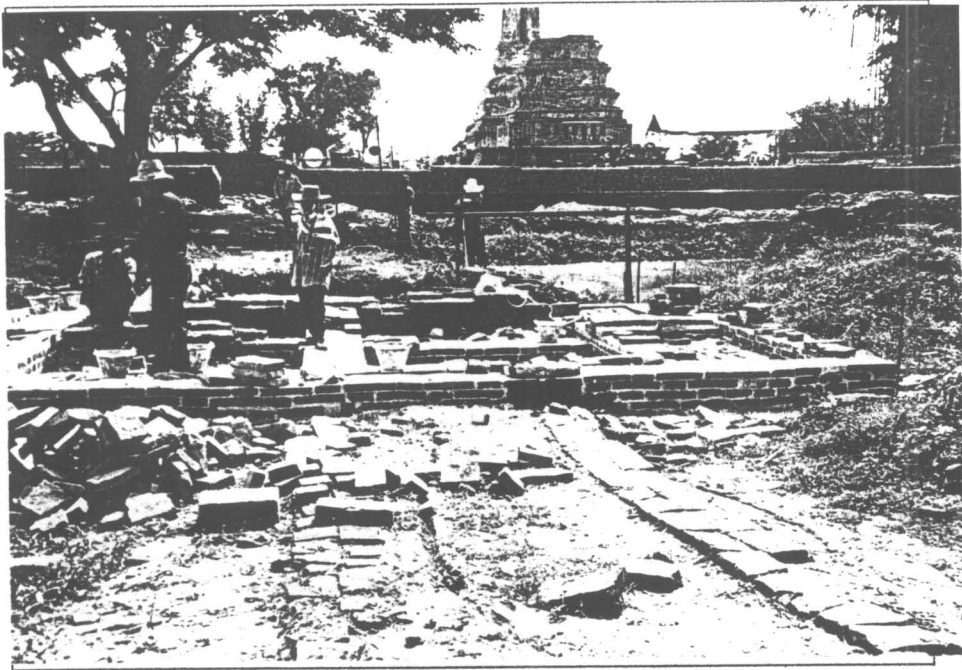
สภาพโดยทั่วไปชำรุดหักพัง มีวัชพืชขึ้นปกคลุม ดำเนินการบูรณะด้วยการถากถางวัชพืช จากนั้นจึงดำเนินการรื้ออิฐที่ชำรุดเสื่อมสภาพออกและก่ออิฐเสริม รวมทั้งทำการปรับเสริมฐานให้มีความมั่นคงแข็งแรง

รูปที่ 46 ดำเนินการบูรณะบันไดทำน้ำ (25/25)

ถังน้ำประปา

ปัจจุบันเหลือเพียงส่วนฐานอาคาร ดำเนินการรื้ออิฐก่อและปูนสอที่ชำรุดเสื่อมสภาพออกและก่ออิฐเสริมตามสภาพหลักฐานเดิม

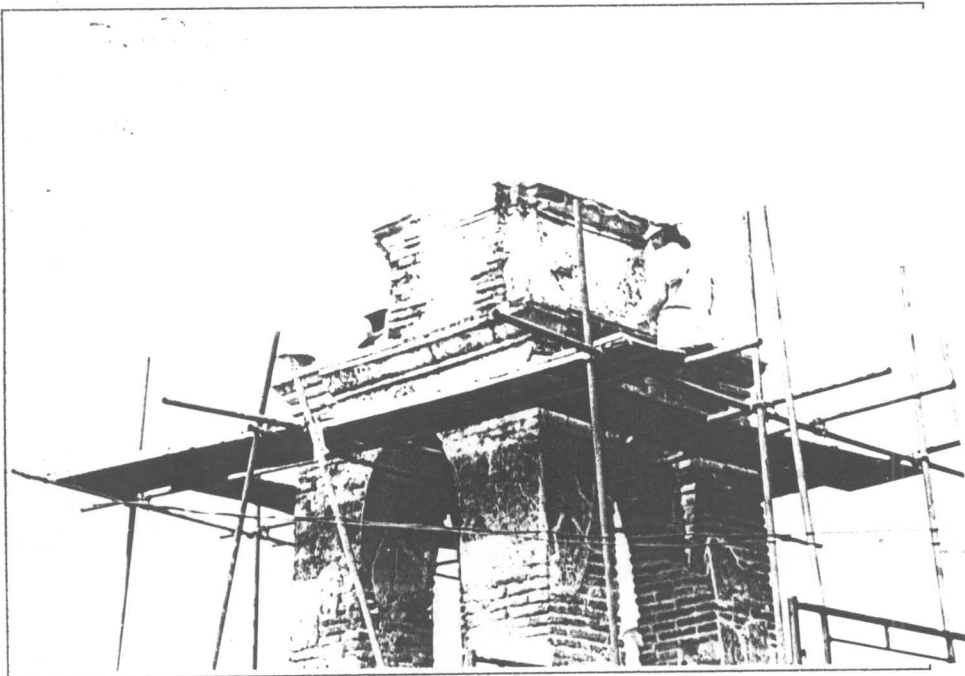

รูปที่ 47 ดำเนินการบูรณะฐานอาคาร(ถึงน้ำประปา) (24/17)

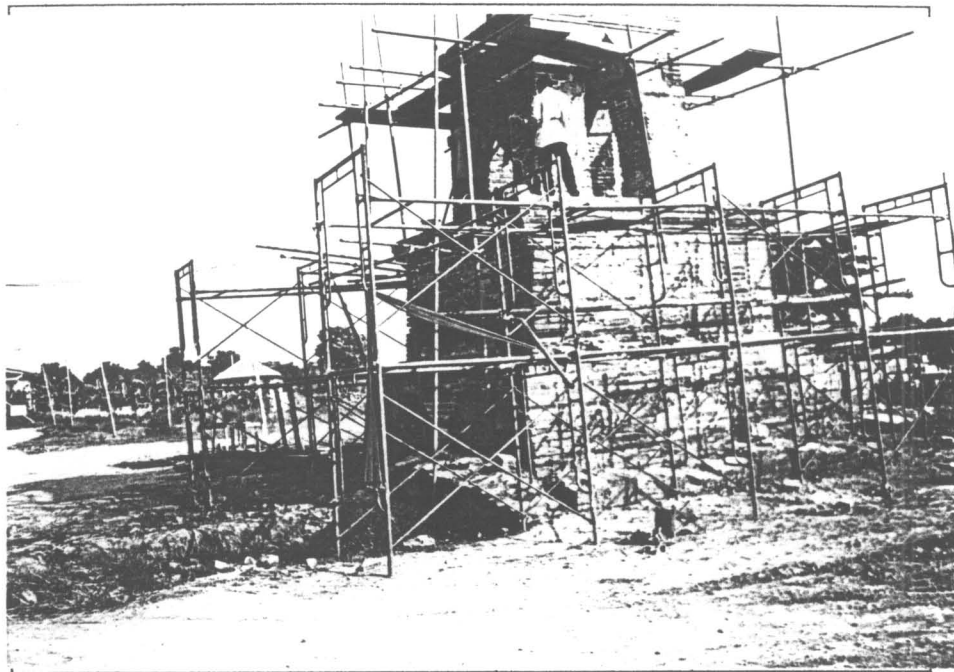
หอรบขัง

ดำเนินการบูรณะด้วยการติดตั้งนั่งร้าน จากนั้นทำความสะอาดตัวอาคารด้วยน้ำสะอาด และดำเนินการตรวจสอบว่าอิฐในบริเวณใดเปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพ เพื่อดำเนินการก่ออิฐเสริม โดยยึดขนาดและรูปแบบเดิม จากนั้นจึงยาแนวด้วยปูนขาวหมัก

ส่วนผิวปูนฉาบเมื่อทำการขัดล้างทำความสะอาดแล้ว จึงทำการอนุรักษ์ผิวปูนฉาบด้วยการเ็นมรอยแตกร้าว

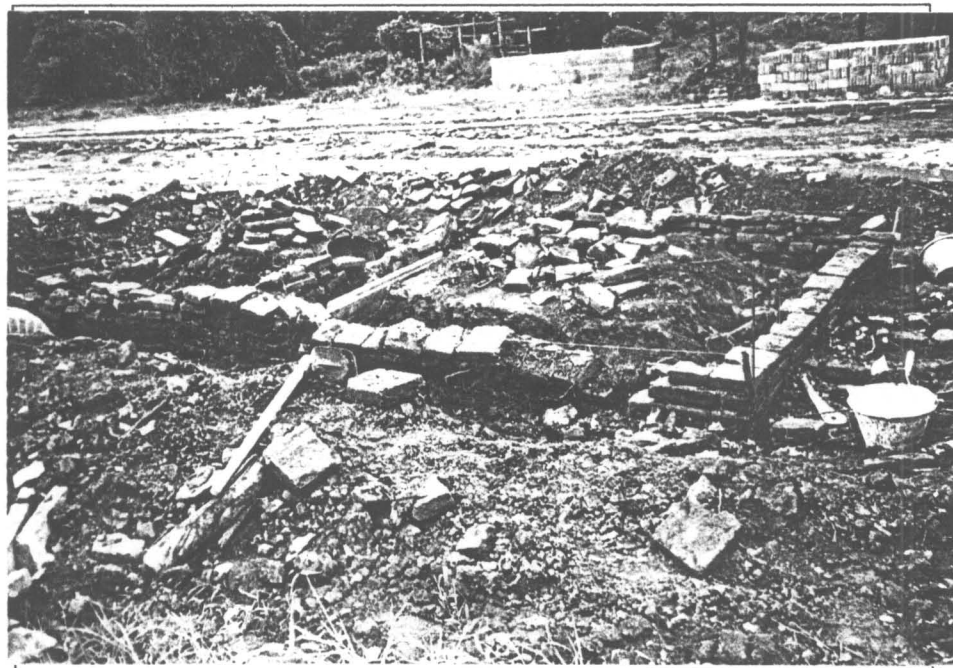
รูปที่ 48 ดำเนินการบูรณะหอรบขัง (13/18)

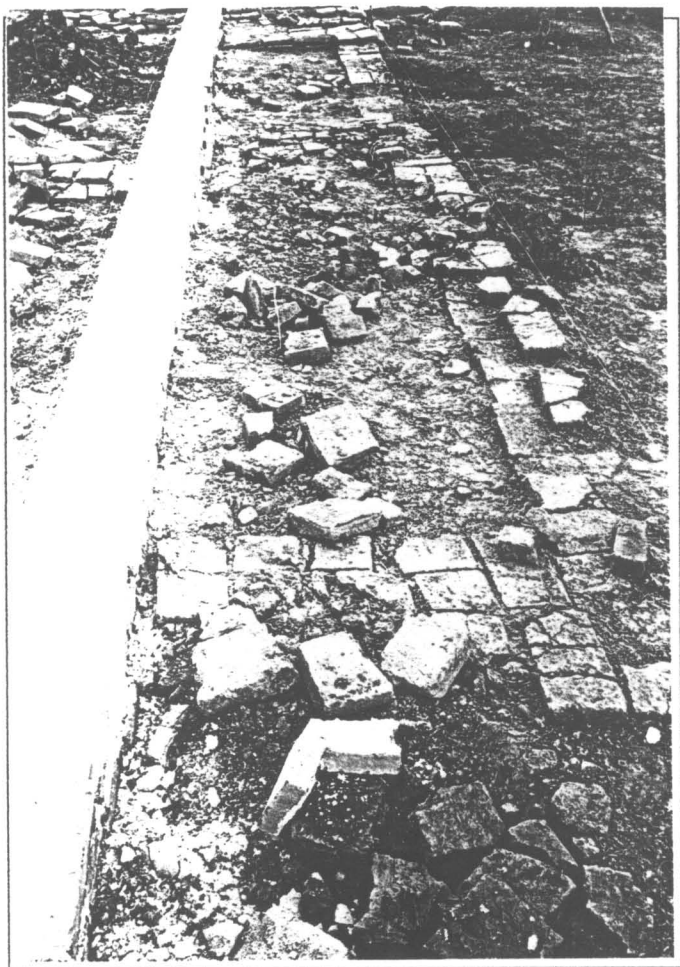
รูปที่ 49 ดำเนินการบูรณะหอรบะมั่ง (22/26)

ฐานสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในเขตสังฆาวาส

สภาพส่วนใหญ่ แนวอิฐหลุดร่วงออกจากตำแหน่งเดิม เนื่องจากปูนสอเสื่อมสภาพ จึงดำเนินการบูรณะด้วยการก่ออิฐเสริมในลักษณะตามสภาพหลักฐานเดิม

รูปที่ 50 ดำเนินการบูรณะสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส (20/20)

รูปที่ 51 ดำเนินการบูรณะแนวทางเดิน ภายในเขตสังฆาวาส (20/31)

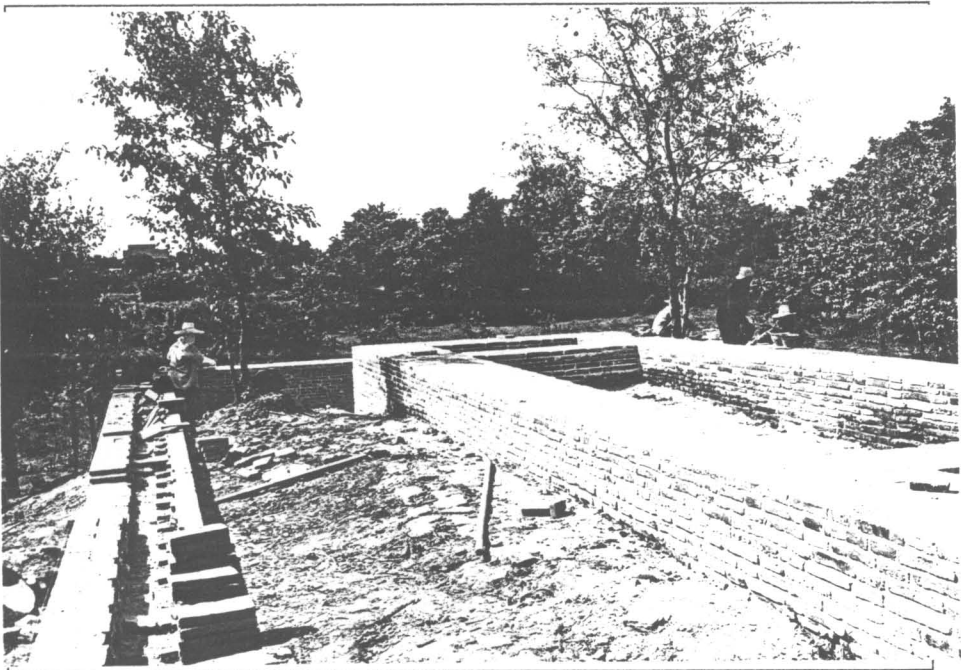
เนินอาคาร

เนื่องจากในปัจจุบันพบปัญหาการทรุดตัวลงมาจากระดับเดิม ทำให้เห็นโครงสร้างของอาคารพื้นระดับพื้นขึ้นมาก จึงดำเนินการบูรณะด้วยการปรับเสริมฐานให้มีความมั่นคงแข็งแรงโดยการขุดดินรอบฐานอาคาร และผูกเหล็กตะแกรงเพื่อเทคานรับน้ำหนักโดยซ้อนคานไว้ได้ดิน บริเวณที่อิฐเปื่อยยุ่ยเสื่อมสภาพ ดำเนินการก่อเสริมตามสภาพหลักฐานเดิม

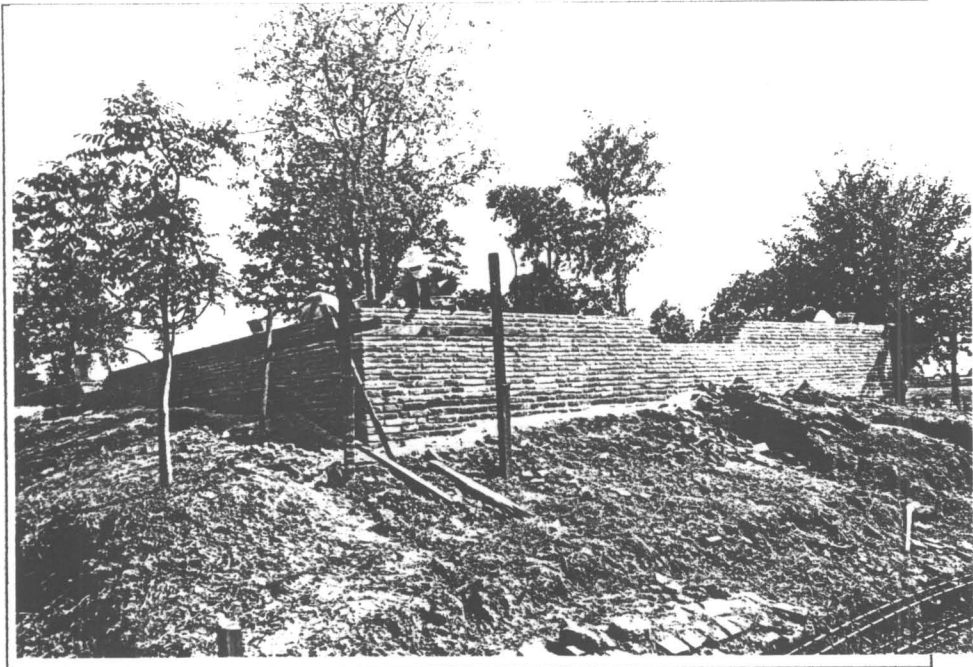
สำหรับพื้นภายในอาคาร ดำเนินการถมทรายปรับระดับ จากนั้นจึงปูพื้นอิฐปิต (ตามสภาพหลักฐานเดิม) และยาแนวด้วยปูนขาวหมัก โดยปูนยาแนวเสมอกับผิวอิฐเพื่อ กันน้ำซัง

รูปที่ 52 ดำเนินการบูรณะและเสริมความมั่นคงเนินอาคาร (25/4)

รูปที่ 53 ดำเนินการบูรณะและก่ออิฐเสริมเนินอาคาร (25/21)

รูปที่ 54 ดำเนินการบูรณะก่ออิฐเสริมเนินอาคาร (25/6)

บทที่ 3

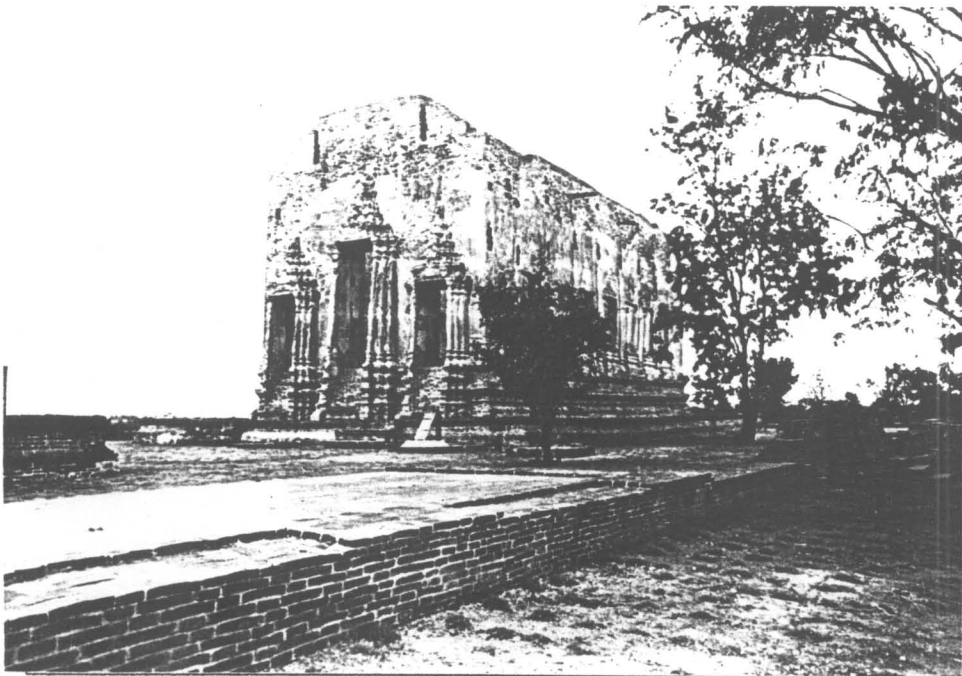
โบราณสถานภายหลังการบูรณะ

โบราณสถานวัดพระยาแมน ภายหลังจากดำเนินการบูรณะและเสริมความมั่นคง มีรายละเอียดดังนี้

อุโบสถ

ภายหลังจากดำเนินการบูรณะและเสริมความมั่นคงแล้ว อุโบสถหลังนี้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบอยุธยาตอนปลายทั่ว ๆ ไป หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประตูทางเข้าอยู่ทางด้านทิศตะวันออก 3 ประตู ทางด้านทิศตะวันตก 2 ประตู ทุกประตูทำเป็นซุ้มทรงปราสาท ยังพบหลักฐานของการประดับด้วยกระจกสี ด้านข้างทั้ง 2 ข้าง ทำเป็นช่องหน้าต่าง แต่ละบานทำเป็นซุ้มทรงบรรพแถลง ด้านล่างประดับด้วยฐานสิงห์ พื้นภายในปูด้วยกระเบื้อง ไม่มีเสากลางรับน้ำหนัก ที่ผนังด้านในมีช่องสามเหลี่ยมเรียงเป็นแถว ฐานชุกชีเป็นแบบฐานสิงห์

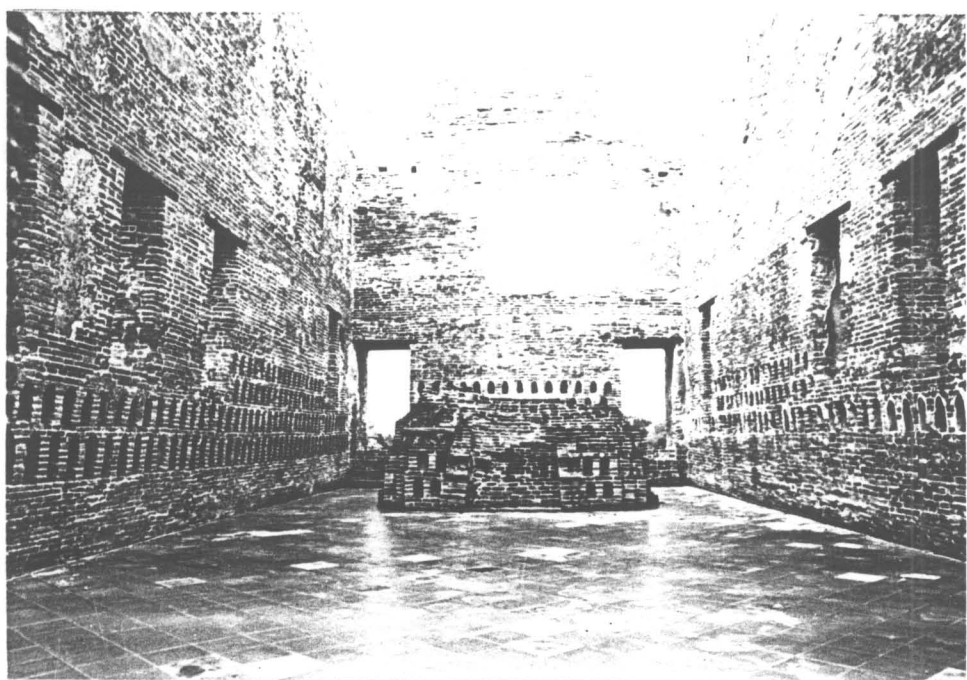
มีการสร้างมุขที่ด้านหลังอุโบสถยื่นต่อจากกระเบื้องล้อมรอบเจดีย์แปดเหลี่ยมซึ่งเหลือเฉพาะส่วนฐาน ส่วนเครื่องบนหลังคาของอาคารพังไปหมดแล้ว (ก่อนบูรณะ)

รูปที่ 55 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ภายหลังจากการบูรณะ (33/1)

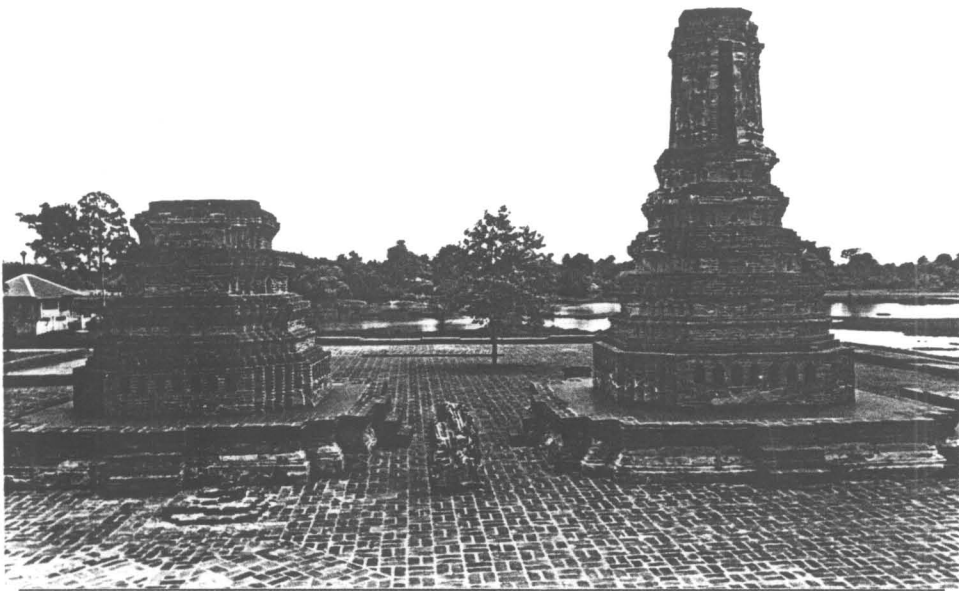
รูปที่ 56 สภาพโดยทั่วไปของอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ (33/2)

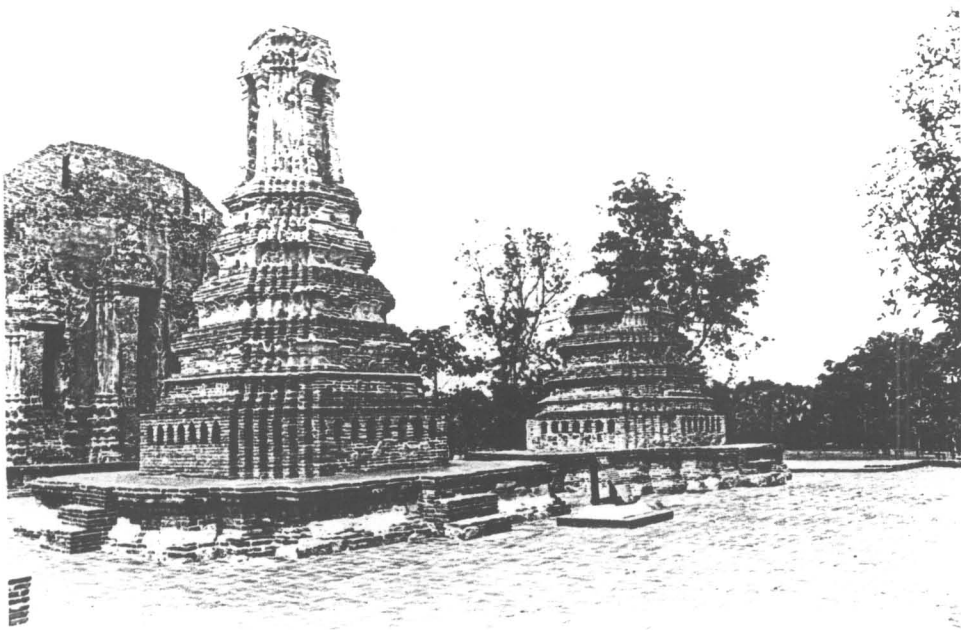
รูปที่ 57 สภาพโดยทั่วไปภายในอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ (33/3)

ปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ

ทั้ง 2 องค์ มีรูปแบบที่เหมือนกันคือ ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ตัวปรางค์อยู่ในผังย่อมุมไม้สามสิบสอง ฐานล่างสุดเป็นฐานเขียง ที่ด้านทั้งสี่มีซุ้มสามเหลี่ยมประดับ ช่องนี้ถูกก่อปิดในสมัยหลัง ถัดขึ้นไปเป็นฐานสิงห์ 1 ฐาน ต่อด้วยฐานเชิงบาตร 3 ฐาน แต่องค์ทางด้านทิศใต้พบหลักฐานมากกว่าคือ ต่อจากเหนือฐานเชิงบาตรเป็นส่วนของเรือนธาตุ ต่อด้วยชั้นครุฑ ส่วนยอดของปรางค์ทั้ง 2 องค์ หลุดหายไป

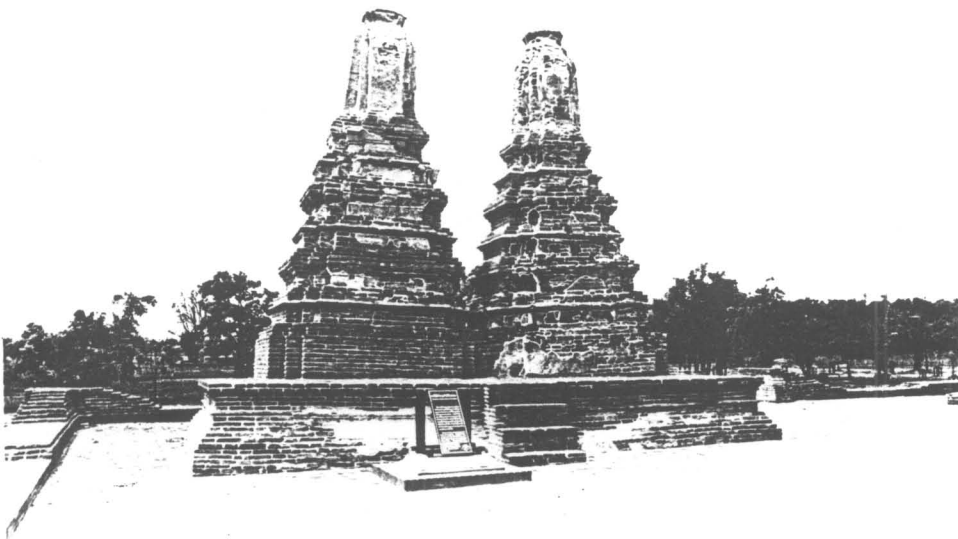
รูปที่ 58 ปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/4)

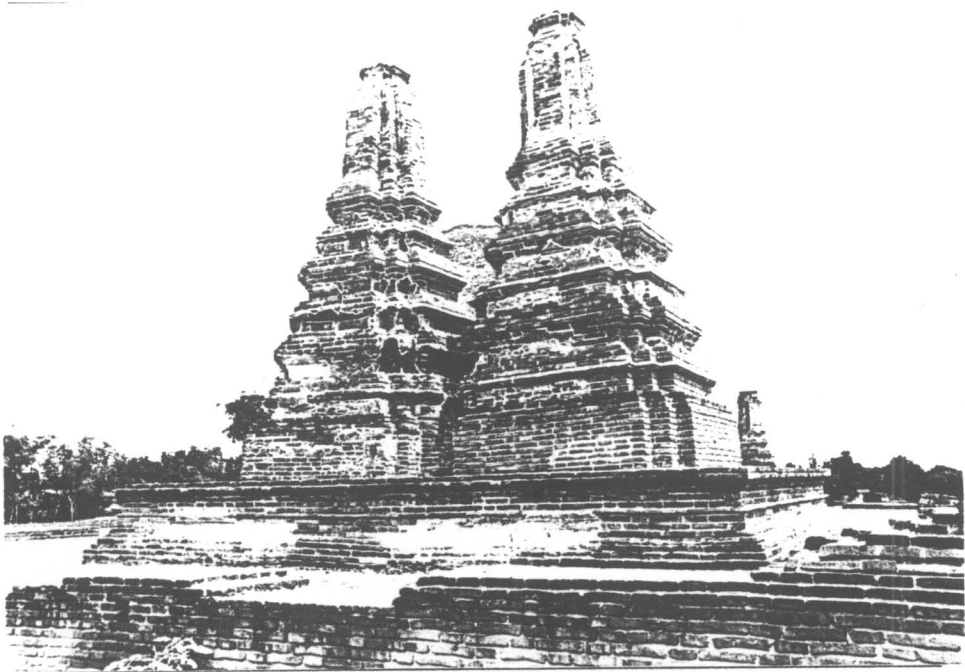
รูปที่ 59 ปรางค์ 2 องค์ ด้านหน้าอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/5)

เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ

เจดีย์ทั้ง 2 องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน รูปทรงเป็นแบบเจดีย์ย่อมุมสมัยอยุธยา ตอนปลาย ตั้งอยู่บนฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ตัวเจดีย์ประกอบด้วยฐานเขียง 1 ฐาน ต่อด้วยฐานสิงห์ 3 ฐาน องค์ระฆัง บัลลังก์ ทั้งหมดอยู่ในผังย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนยอดเจดีย์หลุดหายไป

รูปที่ 60 เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/6)

รูปที่ 61 เจดีย์ย่อมุม 2 องค์ ด้านหลังอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/7)

อาคารทางด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ

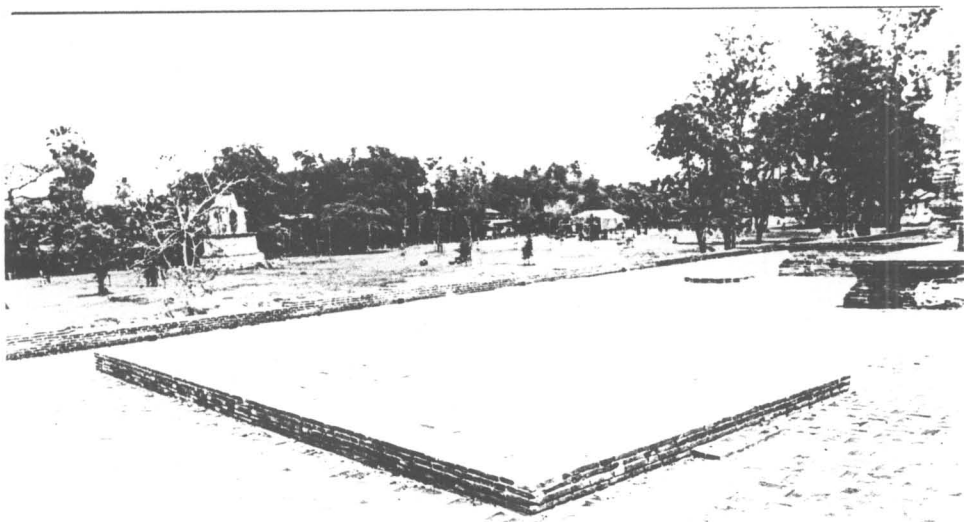
อาคารทางด้านทิศตะวันออกของเขตพุทธาวาส

อาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว

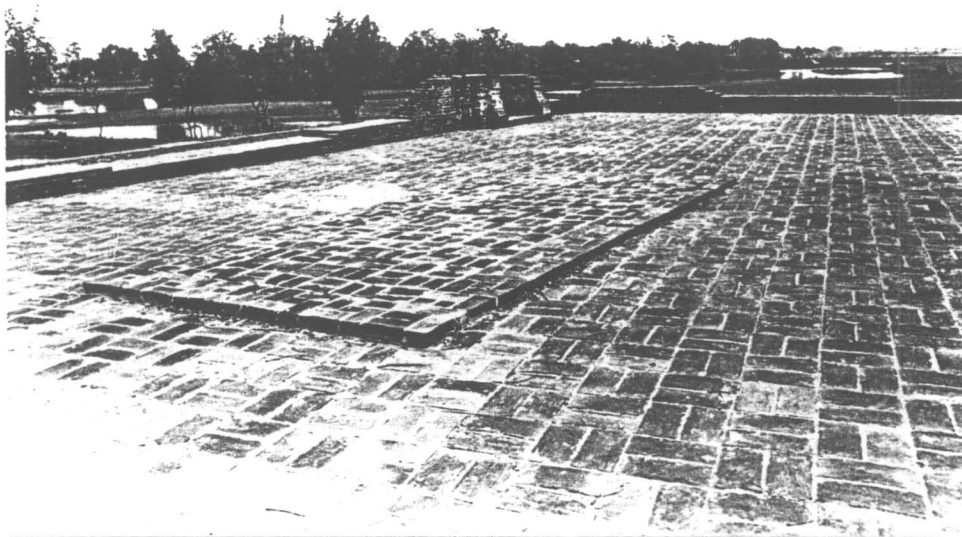
อาคารทางด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก

อาคารเหล่านี้เหลือเพียงส่วนฐานอาคารและบันไดทางขึ้น-ลง
อาคารเหล่านี้น่าจะเป็นศาลาโถง

สันนิษฐานว่า

รูปที่ 62 อาคารทางด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ ภายหลังการบูรณะ(33/8)

รูปที่ 63 อาคารทางด้านทิศตะวันตกของเขตพุทธาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/9)

รูปที่ 64 อาคารที่สร้างติดกับแนวกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/10)

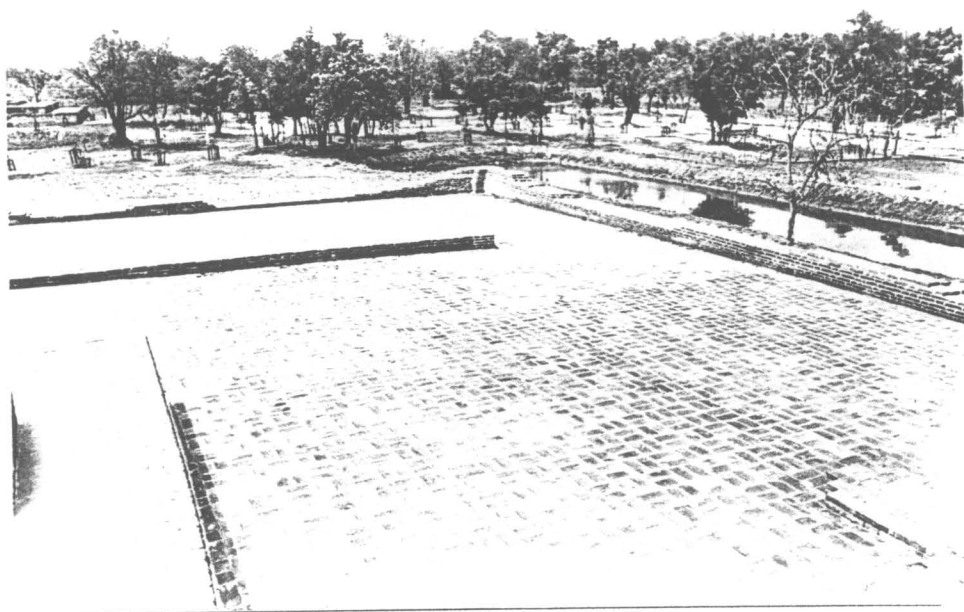
รูปที่ 65 อาคารทางด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก ภายหลังการบูรณะ(33/11)

พื้นที่ภายในเขตพุทธาวาส

พื้นที่ภายในเขตพุทธาวาส ภายหลังจากดำเนินการบูรณะเป็นพื้นปูอิฐทั้งหมด

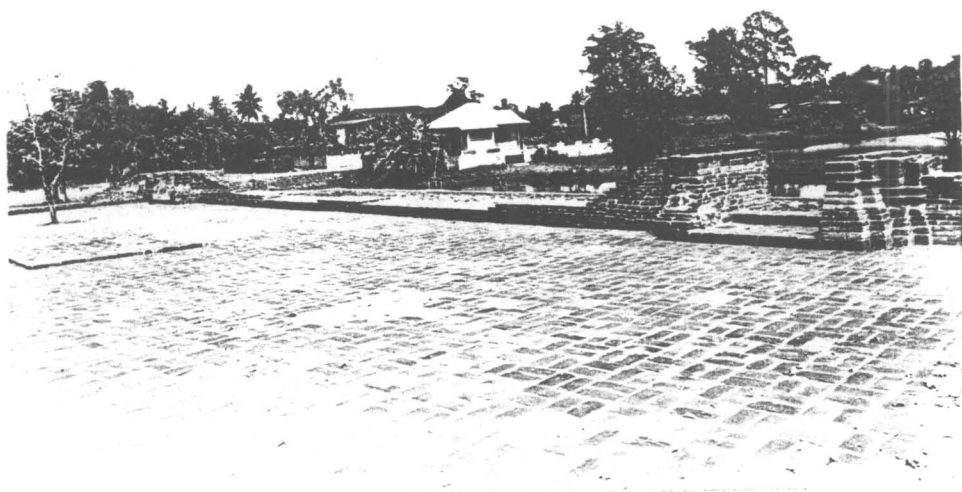
รูปที่ 66 พื้นที่ภายในเขตพุทธาวาส ภายหลังจากการบูรณะ(33/12)

รูปที่ 67 พื้นที่ภายในเขตพุทธาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/13)

กำแพงแก้ว

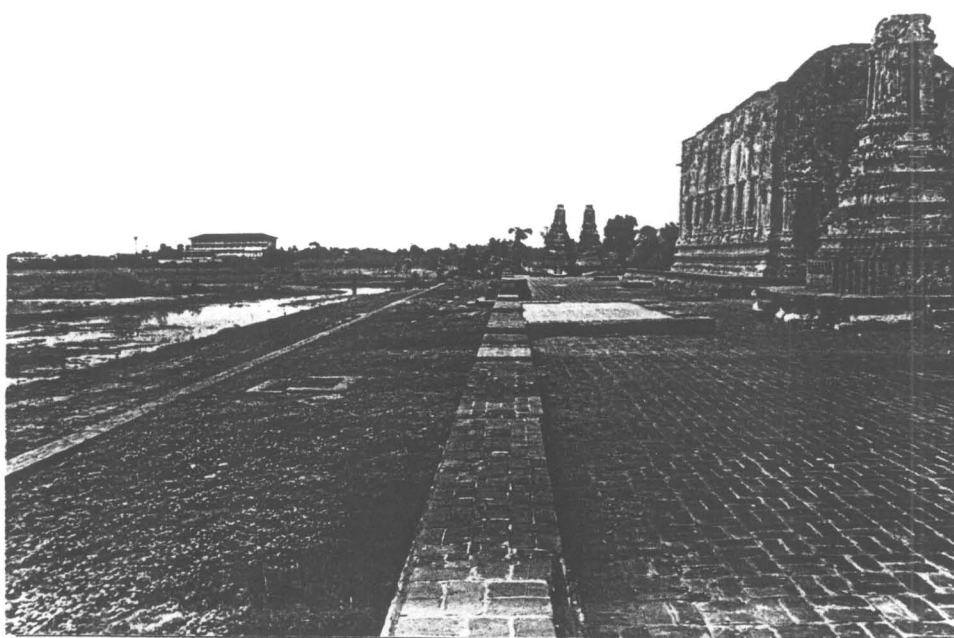
ล้อมรอบเขตพุทธาวาสไว้ มีซุ้มประตูทางเข้า 5 ซุ้ม อยู่ทางด้านทิศตะวันออก 2 ซุ้ม ส่วนด้านอื่น ๆ มี 1 ซุ้ม ที่มุมทั้งสี่ประดับด้วยเสาหัวเม็ดทรงมณฑปซึ่งเหลือเฉพาะส่วนฐาน สำหรับซุ้มประตูก็เช่นเดียวกัน เหลือหลักฐานเฉพาะหน้ากระดานล่างและบัวคว่ำ

รูปที่ 68 กำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก ภายหลังการบูรณะ(33/14)

รูปที่ 69 ซุ้มประตูทางเข้าด้านทิศเหนือ ภายหลังการบูรณะ(33/15)

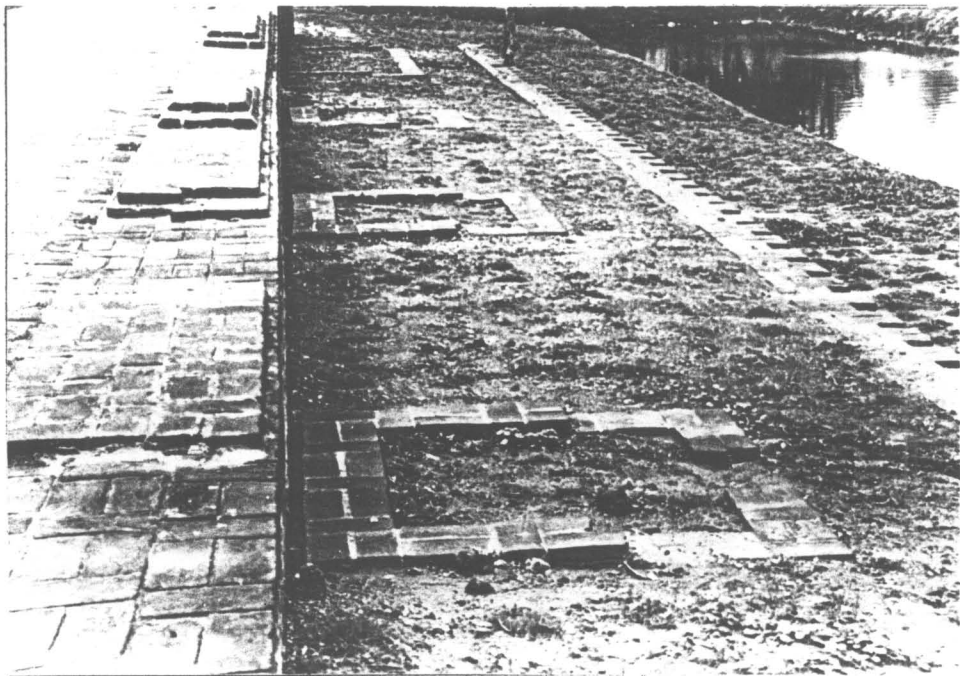
รูปที่ 70 สภาพโดยทั่วไปของกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/16)

กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบนอกกำแพงแก้ว

มีทั้งหมด 19 ฐาน ลักษณะเป็นแท่นฐานสี่เหลี่ยม ภายในถมดินอัด

รูปที่ 71 กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบนอกกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/117)

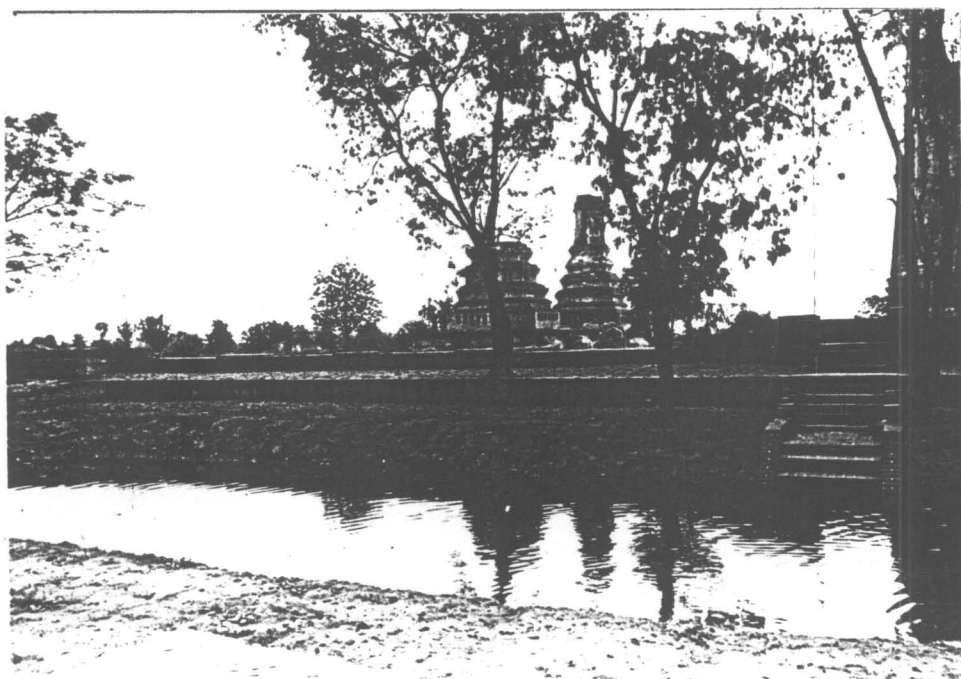
รูปที่ 72 กลุ่มฐานสิ่งก่อสร้างรอบนอกกำแพงแก้ว ภายหลังการบูรณะ(33/18)

กำแพงกันน้ำกระแทก

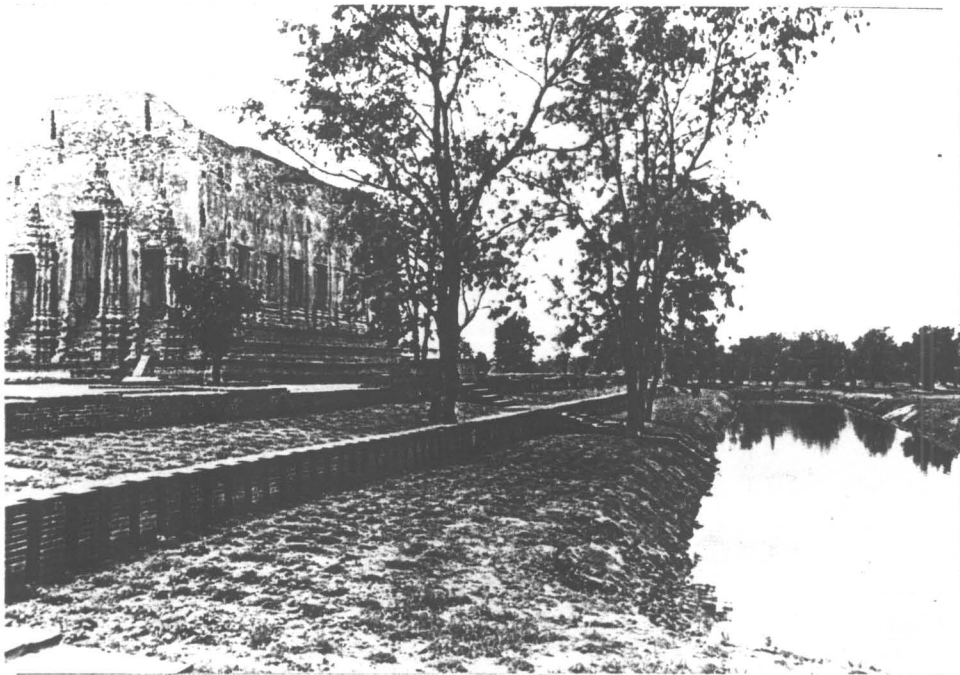
ลักษณะเป็นแนวกำแพงก่ออิฐ ตรงกลางถมดินอัดล้อมรอบกำแพงแก้วทั้ง 4 ด้าน บริเวณกำแพงทางด้านทิศเหนือ มีลักษณะพิเศษกว่าด้านอื่น คือ ผนังของกำแพงมีการก่ออิฐคล้ายการย้อมมูลลับกับก่ออิฐหน้าเรียบ

รูปที่ 73 กำแพงกันน้ำกระแทกด้านทิศเหนือ ภายหลังการบูรณะ(33/19)

รูปที่ 74 กำแพงกันน้ำกระแทกด้านทิศเหนือ ภายหลังการบูรณะ(33/20)

รูปที่ 75 กำแพงกันน้ำกระแทก ภายหลังจากการบูรณะ(33/21)

บันไดทำน้ำ

มี 2 แนว อยู่ทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ มีชั้นบันไดประมาณ 5 ชั้น ไม่มีราว บันได เป็นแนวบันไดขึ้นจากทำน้ำเพื่อเข้าสู่เขตพุทธาวาส ตำแหน่งของบันไดสัมพันธ์กับ แนวขุมประตูดของกำแพงแก้ว

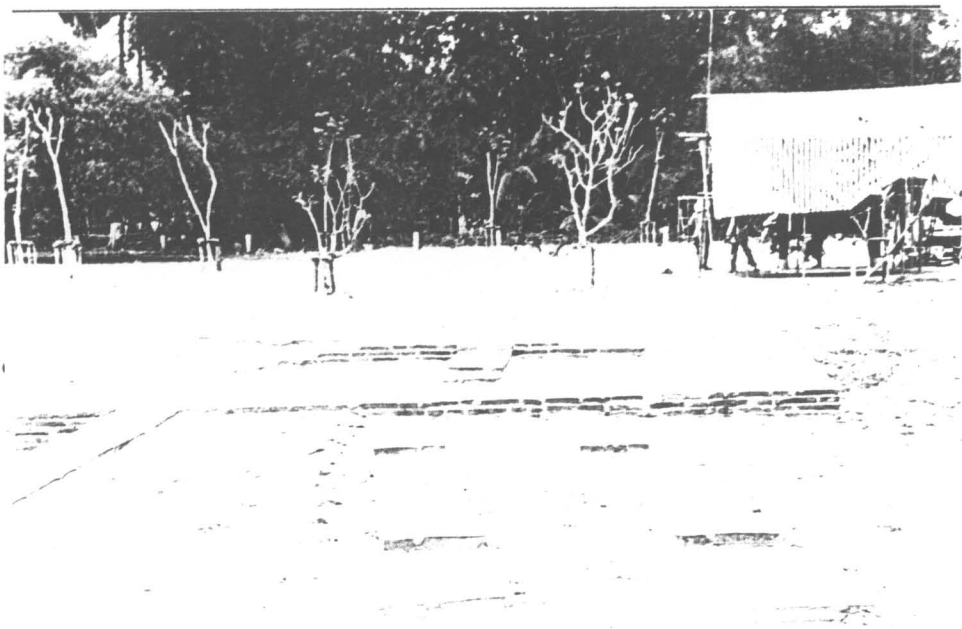
รูปที่ 76 บันไดทำน้ำ ภายหลังจากการบูรณะ(33/22)

รูปที่ 77 บันไดทำน้ำ ภายหลังจากการบูรณะ(33/23)

ถึงน้ำประปา

เหลือเพียงส่วนฐาน ภายในแนวอิฐเป็นพื้นที่อิฐ มีแนวโครงสร้างเป็นเอ็น แนวอิฐที่เป็นผนังทำเป็นฐานบัว สันนิษฐานว่าอาคารหลังนี้เป็นถึงน้ำประปา

รูปที่ 78 ฐานอาคาร (ถึงน้ำประปา) ภายหลังจากการบูรณะ(33/24)

หอรระฆัง

อยู่ในเขตสังฆาวาส มีผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปแบบประกอบด้วยฐานเชิง 1 ชั้น ต่อด้วยหน้ากระดานล่างและบัวคว่ำ ท้องไม้มีขนาดสูง มีเสาหลอกประดับที่มุมทั้งสี่ ถัดขึ้นมาเป็นส่วนที่ไว้แขวนระฆัง ทำเป็นแท่นสี่เหลี่ยมเจาะซุ้มโค้งที่ด้านทั้งสี่ ไม่มีบันไดทางขึ้น สันนิษฐานว่าใช้บันไดไม้ ด้านบนประดับด้วยบัวหงายและท้องไม้ เหนือขึ้นไปเป็นส่วนยอด ทำเป็นแท่นสี่เหลี่ยมในผังย่อมุมไม้สิบสอง บนสุดของแท่นประดับด้วยบัวหงายและหน้ากระดานล่าง เหนือขึ้นไปจากนี้พังทลายหมด

รูปที่ 79 หอรระฆัง ภายหลังการบูรณะ (33/26)

รูปที่ 80 หอระฆัง ภายหลังการบูรณะ(33/25)

ฐานสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส

ส่วนใหญ่เหลือเพียงส่วนฐาน รูปทรงสถาปัตยกรรมไม่ชัดเจน (จึงบูรณะตามสภาพ
หลักฐานเดิม)

รูปที่ 81 ฐานสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/27)

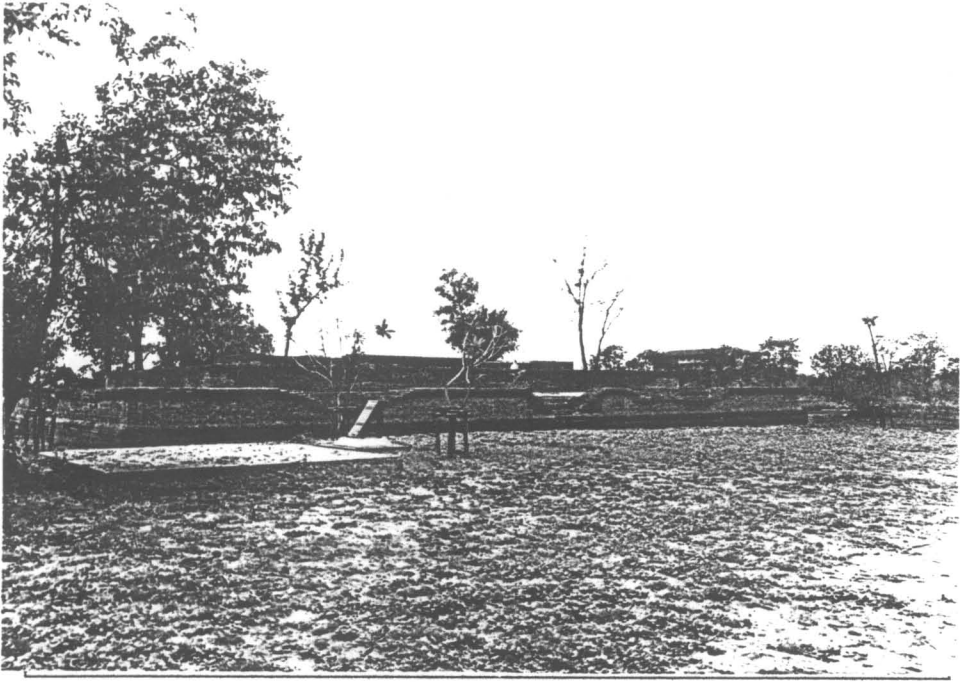
รูปที่ 82 ฐานสิ่งก่อสร้างภายในเขตสังฆาวาส ภายหลังการบูรณะ(33/28)

เนินอาคาร

เป็นอาคารตั้งอยู่บนเนิน ล้อมรอบด้วยฐานบัว ตัวอาคารเหลือเฉพาะส่วนฐานและ
พื้นอาคารซึ่งเป็นพื้นปูอิฐ

รูปที่ 83 เนินอาคาร ภายหลังการบูรณะ(33/29)

รูปที่ 84 เนินอาคาร ภายหลังการบูรณะ(33/30)

บทที่ 4

บทสรุป

โบราณสถานวัดพระยาแมนตั้งอยู่ในเขตตำบลคลองสระบัว อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดพระยาแมนแบ่งเป็น 2 เขต ได้แก่ เขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส เขตพุทธาวาสตั้งอยู่บนเนินดินกลางทุ่งนา ทิศเหนือและทิศตะวันตกอยู่ใกล้หมู่บ้านลุมพลี ส่วนด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้มีคูน้ำที่เชื่อมกับคลองสระบัวซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในสมัยอยุธยาล้อมรอบ นับว่าเป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ตำแหน่งภูมิทัศน์ที่สวยงามมาก

วัดพระยาแมน เป็นวัดที่มีประวัติอยู่ในพงศาวดารหลายเล่ม ระบุว่าพระเพทราชาทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่แล้วเสร็จในปีพุทธศตวรรษที่ 2233

หลักฐานจากพงศาวดารโบราณสถาน โบราณวัตถุและข้อมูลชั้นดินที่ได้จากหลุมขุดค้นมาประกอบกัน สามารถศึกษาพัฒนาการลำดับอายุโบราณสถานสมัยต่าง ๆ ภายในวัดพระยาแมน ได้ดังนี้

วัดพระยาแมน ในสมัยแรกสร้างปรากฏข้อความว่าพระเพทราชาทรงปฏิสังขรณ์พระอารามที่พระองค์เคยผนวชอยู่ถวายพระอิการวัดพระยาแมน แสดงว่าพงศาวดารระบุว่า วัดพระยาแมน เป็นวัดอยู่แล้วก่อนที่พระเพทราชาจะบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ พบว่าก่อนการสร้างอุโบสถวัดพระยาแมน บนเนินพุทธาวาสนั้นบริเวณนี้มีชุมชนอยู่อาศัยก่อนประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 และพบโบราณสถานที่อยู่ใต้พื้นปูอิฐเนินอุโบสถ

โบราณสถานสมัยแรกวัดพระยาแมนก่อนพระเพทราชาบูรณะปฏิสังขรณ์ ปีพุทธศักราช 2233 มีแผนผังวัดสมัยแรกสร้างมีดังนี้ แผนผังวางตามแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก เริ่มจากด้านหน้าสุดทิศตะวันออกเป็นเจดีย์ฐานแปดเหลี่ยมกับเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยม ถัดจากเจดีย์เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาจจะเป็นวิหารหรืออุโบสถ มีระเบียงปูอิฐโดยรอบ มีประตูทางเข้าด้านหน้า 2 ช่อง ใช้สองแสงแทนหน้าต่าง มีเสาดัดผนังประดับเป็นระยะ ภายในอาคารนี้ปูด้วยกระเบื้องหยาบ ด้านหลังพบฐานชุกชีขนาดเล็ก อาจจะเป็นฐานชุกชีขนาดเล็กของพระอันดับประดิษฐานอยู่ที่มุมด้านหลัง ถัดจากอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมตั้งอยู่ด้านหลังอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งอาจจะเป็นเจดีย์ประธานของวัดพระยาแมน เนื่องด้วยมีการบูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์องค์นี้จนกระทั่งสมัยสุดท้าย ต่างจากเจดีย์คู่ด้านหน้าที่ถูกถมในสมัยที่ 2 พื้นที่วัดพระยาแมนในสมัยแรกคงไม่กว้างขวางใหญ่

โตเท่าใดนัก คงจะมีพื้นที่เท่ากับเขตพุทธาวาสวัดพระยาแมนเท่านั้น เพราะไม่พบหลักฐานจากหลุมขุดค้นที่ 2,3 และ 4 ว่ามีชั้นกิจกรรมก่อนหน้าพระเพทราชาเข้ามาบูรณะปฏิสังขรณ์ปีพุทธศักราช 2233

ดังนั้นสมัยแรกของวัดพระยาแมน คือ กลุ่มโบราณสถานที่พบใต้พื้นอิฐอุโบสถวัดพระยาแมน สอดคล้องกับข้อความในพงศาวดารว่า พระเพทราชาบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระยาแมนเพราะพระราชดำริถึงคุณอาจารย์ธิดาวัดพระยาแมน กลุ่มโบราณสถานที่พบใต้พื้นอิฐอุโบสถวัดพระยาแมนคือ วัดเดิมของพระอาจารย์พระเพทราชานั้นเอง มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 22-23

สมัยที่ 2 สมัยพระเพทราชามาปฏิสังขรณ์วัดพระยาแมน พ.ศ.2232-2234 โดยบูรณะวัดขึ้นใหม่บนพื้นที่เดิมโดยดินเหนียวถมพื้นให้สูงขึ้นประมาณ 1.7 เมตร แล้วสร้างอุโบสถและโบราณสถานต่าง ๆ ทับของเดิมบนพื้นที่วัดสมัยแรก ทำให้เขตพุทธาวาสสมัยพระเพทราชาสูงเด่นขึ้นด้วยภูมิทัศน์ที่งดงามเป็นเนินสูง มีคูน้ำล้อมด้านตะวันออก ด้านใต้ เรื่อยไปล้อมด้านตะวันตก ยกเว้นด้านทิศเหนือที่ถมปรับพื้นที่เป็นเขตสังฆาวาสทำให้ขอบเขตของวัดพระยาแมนกว้างขวางใหญ่โตขึ้นในสมัยพระเพทราชา

วัดพระยาแมนสมัยพระเพทราชาบูรณะปฏิสังขรณ์ มีลักษณะแผนผังของวัดแยกออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 เขตพุทธาวาส โบราณสถานต่าง ๆ ในเขตพุทธาวาส วางผังตามแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ไม่เปลี่ยนแปลงจากสมัยแรกสร้างโดยกำแพงพุทธาวาสแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นกำแพงกันดินมีบันไดขึ้นจากทำนบก่ออิฐ 6 ชั้น ขึ้นจากทำน้ำสู่เขตพุทธาวาสตรงประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก 2 ด้าน ด้านทิศใต้ 1 ด้าน บันไดทำน้ำทางด้านทิศตะวันออกและด้านทิศใต้ตรงกับซุ้มประตูของกำแพงแก้ว พื้นที่ระหว่างกำแพงกันดินกับกำแพงแก้วมีเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยม ไว้บรรจุกระดูกตั้งอยู่รอบ ๆ ฐานอาคาร มีอาคารโถงตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกนอกกำแพงแก้ว

กำแพงแก้วเขตพุทธาวาสก่ออิฐถือปูน มีซุ้มประตูเข้าด้านทิศตะวันออก 2 ประตู ด้านทิศใต้ 1 ประตู กำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกมีทางลงสู่ทำน้ำเพื่อลงเรือ ส่วนด้านทิศตะวันตกมีซุ้มประตู 1 ซุ้ม สุนันโบราณสถานหมายเลข 26 ด้านทิศเหนือมีซุ้มประตู 1 ด้าน มีบันไดสู่เนินสังฆาวาสด้านทิศเหนือเพื่อกลับสู่กุฏิที่พักอาศัยหลังจากพระสงฆ์ลงอุโบสถแล้ว

บนกำแพงแก้ว ประดับด้วยใบเสมาดินเผาและโคมไฟดินเผา มีความสวยงามเหมือนวัดไชยวัฒนาราม พื้นภายในพุทธาวาสปูอิฐสวยงาม ด้านหน้าอุโบสถมีศาลาโถงอยู่

4 หลัง มุงกระเบื้องกาบกล้วย อยู่ตรงกลางด้านทิศตะวันออก 1 หลัง เหลือเพียงร่องรอยหลุมเสา ด้านทิศใต้ 1 หลัง ติดกับกำแพงแก้วภายในศาลา ปูกระเบื้องสีเหลี่ยมจัตุรัสพบตุ๊กตาเคลือบชุดคนเล่นดนตรีบริเวณศาลาลงนี้หลายสิบชิ้น บางชิ้นเป็นบ้านแบบจีนจำลองทำด้วยกระเบื้องเคลือบสีสวยงาม เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำเข้าจากต่างประเทศ งดงามสมกับเป็นวัดหลวง ด้านหน้าอุโบสถเป็นที่ตั้งของเจดีย์ทรงปราสาทตั้งอยู่คู่กัน 2 องค์ บนยอดปราสาทประดับด้วยนาคคู่สลักริด เป็นหลักฐานที่ได้จากการขุดแต่ง

พื้นที่ตรงกลางด้านหน้าอุโบสถ ผังท่อน้ำดินเผาที่ลงไปสู่อาคารเก็บน้ำทางด้านทิศเหนือเขตพุทธาวาส อุโบสถตั้งอยู่เด่นเป็นสง่าอยู่ตรงกลางพุทธาวาส มีประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันออก 3 บาน ส่วนทางทิศตะวันตกมี 2 บาน ทุกประตูทำเป็นซุ้มทรงปราสาทประดับด้วยกระจุยสี ด้านข้างทั้ง 2 ทาง ทำเป็นช่องหน้าต่าง หน้าต่างแต่ละบานทำเป็นซุ้มทรงบรรพแถลง เบื้องล่างประดับด้วยฐานสิงห์ พื้นภายในปูกระเบื้องไม่มีเสากลางรับน้ำหนักเพดานมีช่องสามเหลี่ยมเรียงเป็นแถว ฐานชุกชีเป็นแบบฐานสิงห์

ด้านหลังอุโบสถทางทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของเจดีย์แปดเหลี่ยมที่มีตั้งแต่สมัยแรกซึ่งภายหลังจากการสร้างอุโบสถแล้ว ฐานอุโบสถกับฐานเจดีย์แปดเหลี่ยมชิดกัน จึงก่อเชื่อมเจดีย์แปดเหลี่ยมกับอุโบสถติดกัน โดยก่อเป็นฐานบัวล้อมเจดีย์แปดเหลี่ยม มีบันไดขึ้นทางทิศตะวันตก พื้นมุขปูด้วยกระเบื้องเหมือนกระเบื้องภายในอุโบสถ แสดงว่าคงมีการสร้างในระยะเวลาไม่ห่างกันนัก

ด้านหลังอุโบสถด้านทิศตะวันตก มีศาลาโถงมุงกระเบื้องกาบกล้วยอยู่ 1 หลัง และเจดีย์เพิ่มมุมตั้งอยู่ 2 องค์คู่กัน

นอกจากเขตพุทธาวาส พระเพทราชานุภมระขึ้นใหญ่โตสวยงามแล้ว ยังทรงขยายเขตวัดเพิ่มเติม ได้แก่เขตสังฆาวาส

โบราณสถานในเขตสังฆาวาสที่สำคัญสร้างในสมัยพระเพทราชา ได้แก่ อาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าสร้างโดยถมดินแล้วก่ออิฐเป็นฐานยกกระดาน 2 ชั้น หันหน้าไปทางด้านทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าเป็นตำหนักที่พระเพทราชาทรงสร้างไว้เพื่อทอดพระเนตรการสร้างวัดพระยาแมนเหมือนตำหนักมเหยงคณ์ที่พระเจ้าท้ายสระโปรดให้สร้างขึ้นครั้งบูรณะวัดมเหยงคณ์ และตำหนักกำแพงเมืองที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้สร้างขึ้นครั้งบูรณะวัดกุฎีดาว

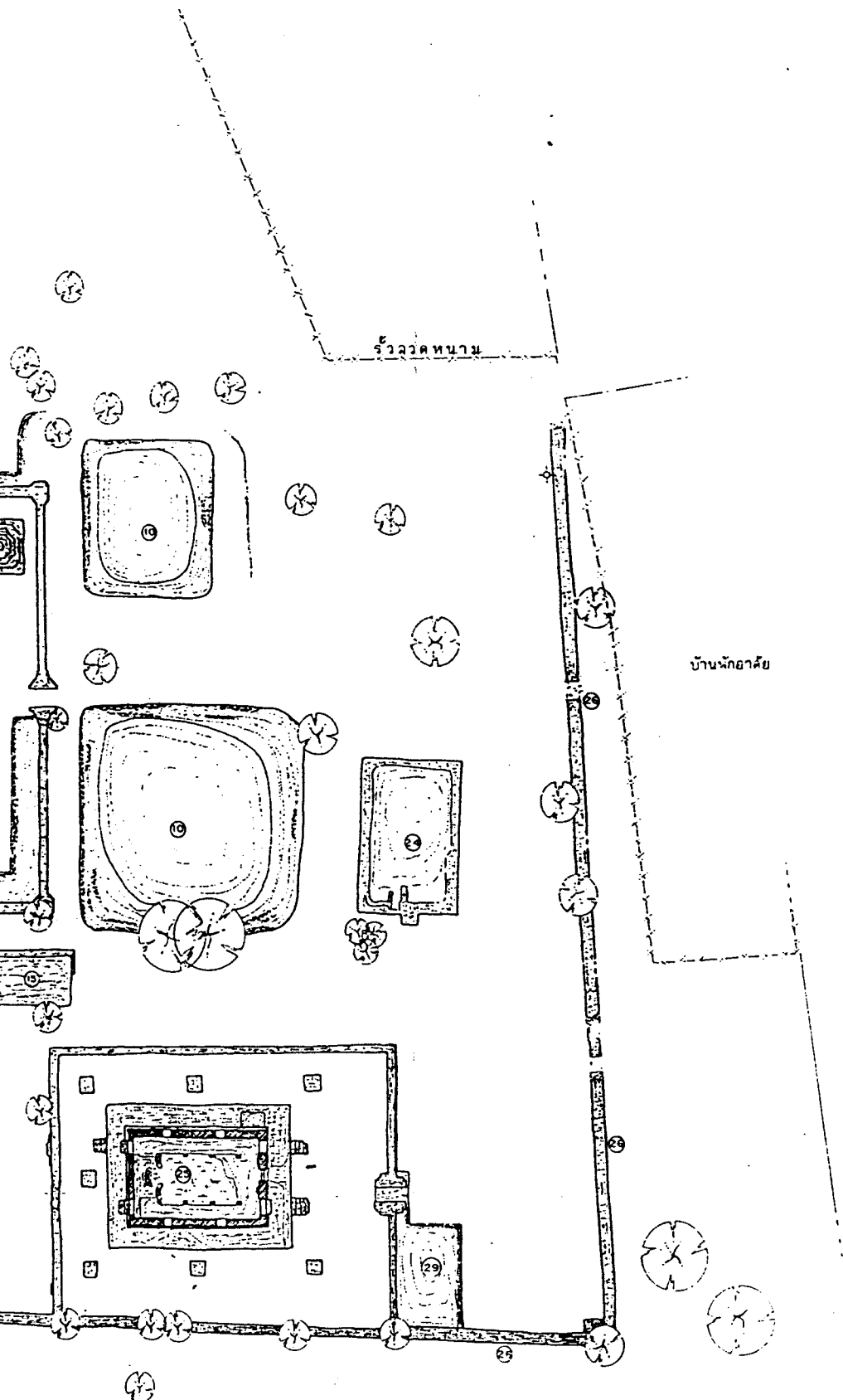
โบราณสถานอื่น ๆ ในเขตสังฆาวาส ได้แก่ หอระฆัง กุฏิสงฆ์ ทางเดิน และถังเก็บน้ำ

ถึงเก็บน้ำอยู่ด้านทิศเหนือเขตพุทธาวาส เป็นถังก่อดินสูงชันสี่เหลี่ยมเกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส มุงกระเบื้องกาบกล้วย สร้างขึ้นเพื่อรองรับน้ำเขตพุทธาวาส เก็บไว้แล้วส่งน้ำไปตามท่อที่ฝังไว้ใต้ดินเพื่อแจกจ่ายไปตามกุฏิต่าง ๆ ในเขตสังฆาวาส เนื่องจากวัดพระยาแมนมีเขตที่กว้างขวางใหญ่โต เพราะสร้างอยู่นอกเกาะเมืองกรุงศรีอยุธยา กำแพงวัดพระยาแมน ในสมัยพระเพทราชาอาจไม่ได้ถูกสร้างขึ้น เพราะจากการขุดตรวจพื้นที่สังฆาวาส วัดพระยาแมนแล้ว ด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ เรื่อยไปจนถึงทิศตะวันตกก็มีร่องรอยคูน้ำล้อมรอบ ในสมัยนั้นจึงใช้คูน้ำแสดงเขตของวัดแทน

ดังนั้นวัดพระยาแมนมีอายุการสร้างในครั้งที่ 2 เมื่อพุทธศตวรรษที่ 23 จากโบราณวัตถุและโบราณสถานที่พบสอดคล้องกับเรื่องราวในพงศาวดารและใช้งานเรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลายครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พุทธศักราช 2310 (ที่มา : การขุดค้น ขุดแต่ง และออกแบบเพื่อการบูรณะวัดพระยาแมน)

บรรณานุกรม

- ปฺราณรักษ์, ห้างหุ้นส่วนจำกัด.รายงานการขุดค้น ขุดแต่งและออกแบบเพื่อการบูรณะวัด
พระยาแมน โครงการขุดแต่ง บูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่ม
คลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,2542 เสนอโครงการอนุรักษ์และพัฒนา
นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (เอกสารอัดสำเนา)
- "พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์" ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้
การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์.
พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,2515.
- "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิ (ขาด) เล่ม 1". พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา,2541.
- พระราชวังและวัดโบราณ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี,2511 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายจำรัส เกียรติก้อง
ธันวาคม,2511)
- ศิลปากร, กรม. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์.พระนคร :
สำนักพิมพ์คลังวิทยา,2515

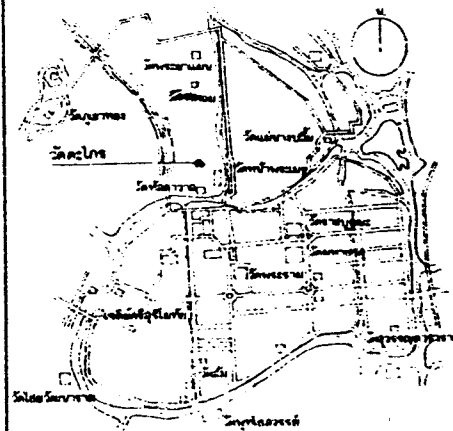

วัดตะไกร
1:250

— บ้านพักอาศัย —

คณะกรรมการตรวจการจ้าง			
ประธานกรรมการ	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๑	นายสม ธิพานต์		
กรรมการ ๒	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๓	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๔	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๕	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๖	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๗	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๘	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๙	นายสม งามเมือง		
กรรมการ ๑๐	นายสม งามเมือง		

ผังคี่น

คำนำติด 47PPR 683883

จ. ๖๖๖ ๖๖๖ ๖๖๖

(NOT TO SCALE)

ดำเนินการโดย

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปุณณกิจ

๖๖๖/๖๖๖ แขวงเมืองสุพรรณบุรี เขตสุพรรณบุรี

กรุงเทพมหานคร

สำรวจ	ประสิทธิ์		
นายช่างสำรวจ	ประสิทธิ์		
นายช่างโยธา	สุพรรณ		
นายช่างศิลปกรรม	สุพรรณ		
นักวิชาการช่างศิลป์	สุพรรณ		
นักโบราณคดี	สุพรรณ		
สถาปนิก	สุพรรณ		
วิศวกรโยธา	สุพรรณ		
ผู้เขียนรายงาน	สุพรรณ		

ตรวจ / วิศวกรรับแบบ / ออกแบบ

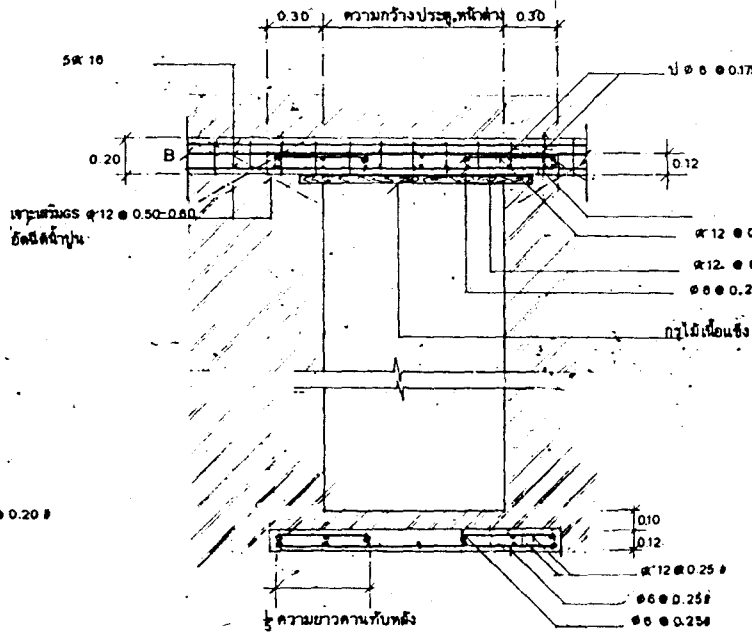
นายช่างโยธา			
นักวิชาการช่างศิลป์			
นักโบราณคดี			
สถาปนิก			
วิศวกรโยธา			

เห็นชอบ / อนุมัติ

ทน ฝ่ายวิชาการ			
ทน ฝ่ายโบราณคดี			
ทน ฝ่ายโยธา			
ทน ฝ่ายศิลปกรรม			
ทน ฝ่ายช่างศิลป์			
ทน ฝ่ายช่างโยธา			
ทน ฝ่ายช่างศิลปกรรม			
ทน ฝ่ายนักวิชาการช่างศิลป์			
ทน ฝ่ายนักโบราณคดี			
ทน ฝ่ายสถาปนิก			
ทน ฝ่ายวิศวกรโยธา			

วัดตะไกร

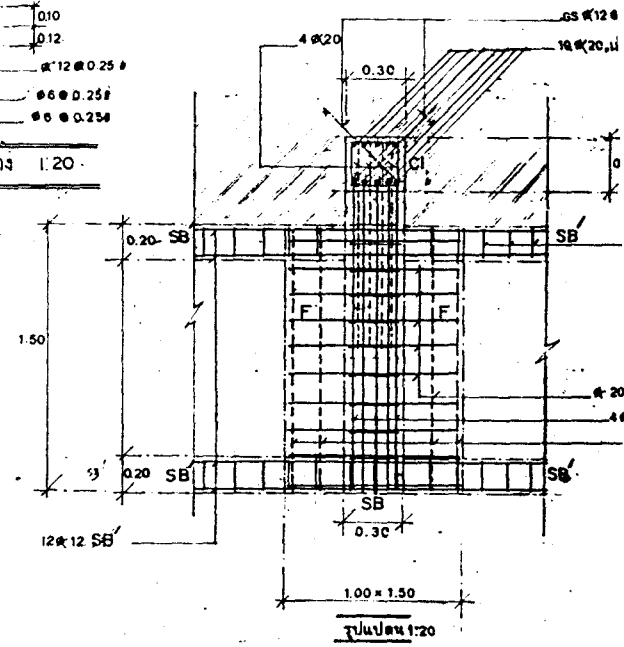
ที่นี้ คำนำติด ๖๖๖/๖๖๖ แขวงเมืองสุพรรณบุรี เขตสุพรรณบุรี			
รูปแบบ	สถาปัตยกรรม	มาตราส่วน 1:250	
แสดง	ผังบริเวณ	0 1 2 5 10 ม.	
สำนักงานโบราณคดี และ			
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 3			
กรมศิลปากร			

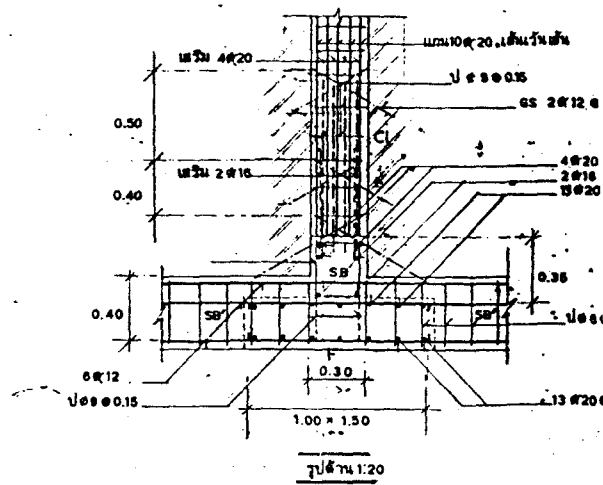
ลำดับที่	คณะกรรมการตรวจการจ้าง	ลงชื่อ	วัน
1	นาย สด แสงเมือง	ประธานกรรมการ	
2	นาย สมาน ชินมาตย์	กรรมการ	
3	นาย ชัยยศ ม่วงศรีเขียว	กรรมการ	
4	นาย สุธาส์ พานสุวรรณ	กรรมการ	
5	นาย ศิริพงษ์ บุตรสุวรินทร์	กรรมการ	
6	นาย ศิธา อยู่ไธ	กรรมการ	
7	นาย เมธา วิจิตรณะ	กรรมการ	
8	นาย ชาติศักดิ์ เบ็ญจนะ	กรรมการ	

ลำดับที่	ผู้ควบคุมงาน	ลงชื่อ	วัน	หมายเหตุ
1	นาย สมบูรณ์ ศรีสุทัย			
2	นาย บุญฤทธิ์ ช่างสุวรรณ			
3	นายสุวัตร เวทย์ นีร์วัณ			

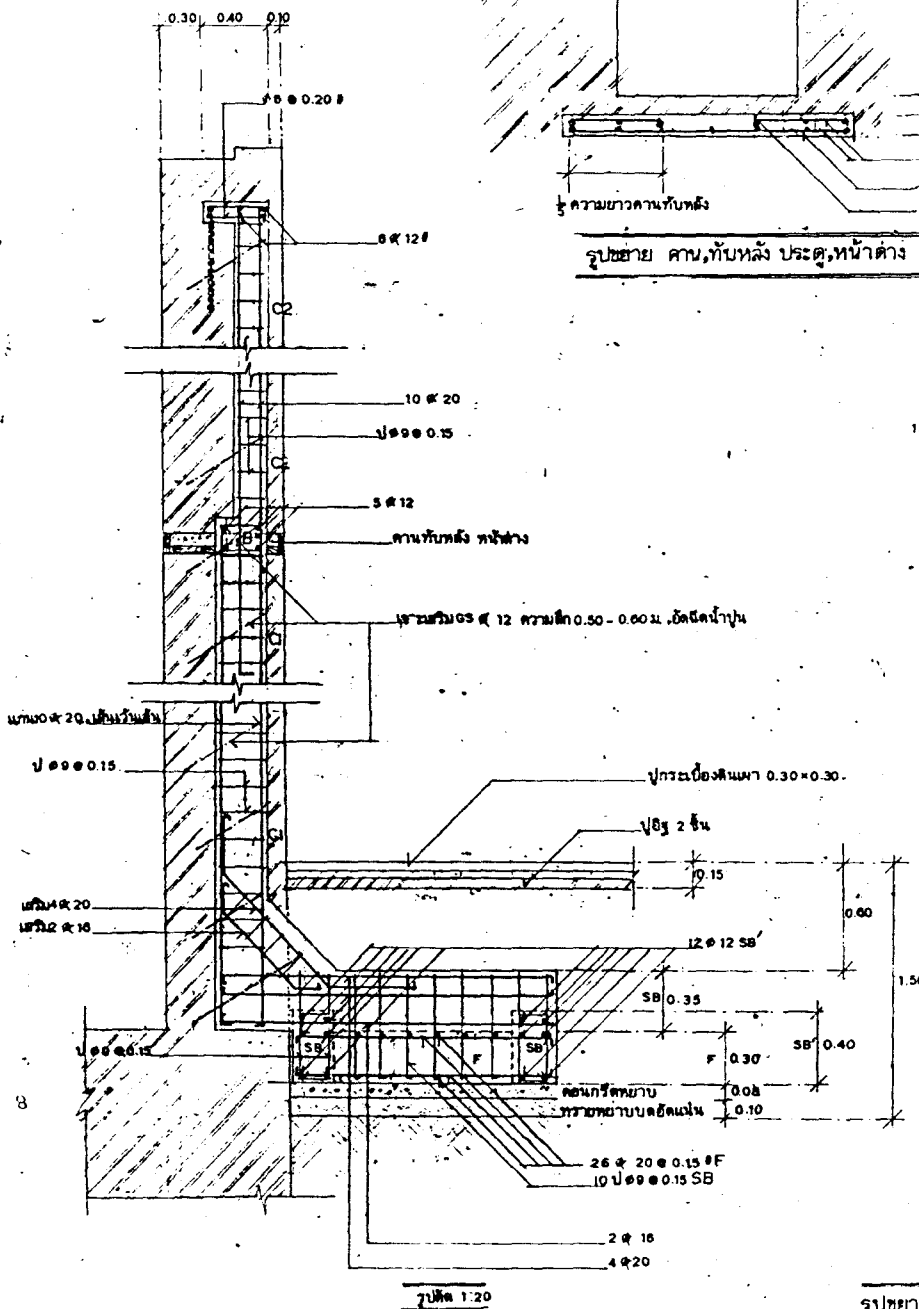
รูปขยาย คาน, ทับหลัง ประตู หน้าต่าง 1:20

รูปแปลน 1:20

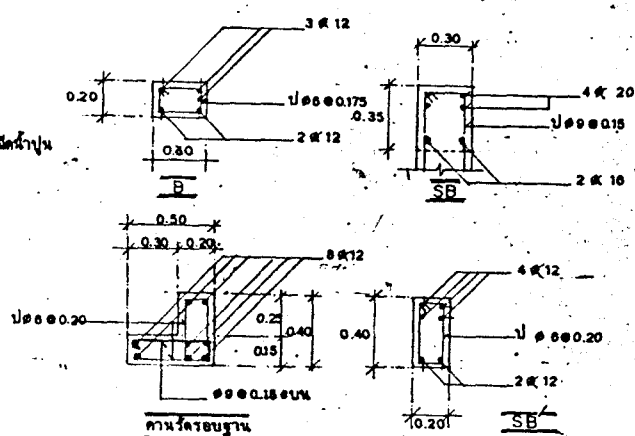
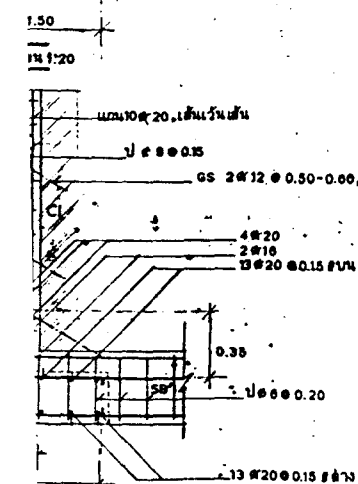
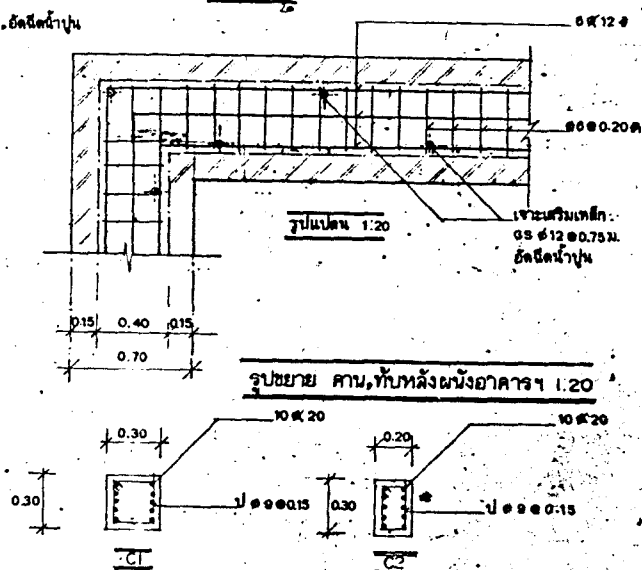
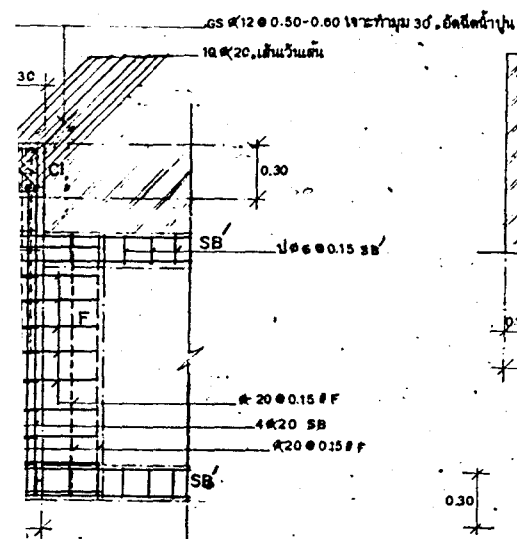
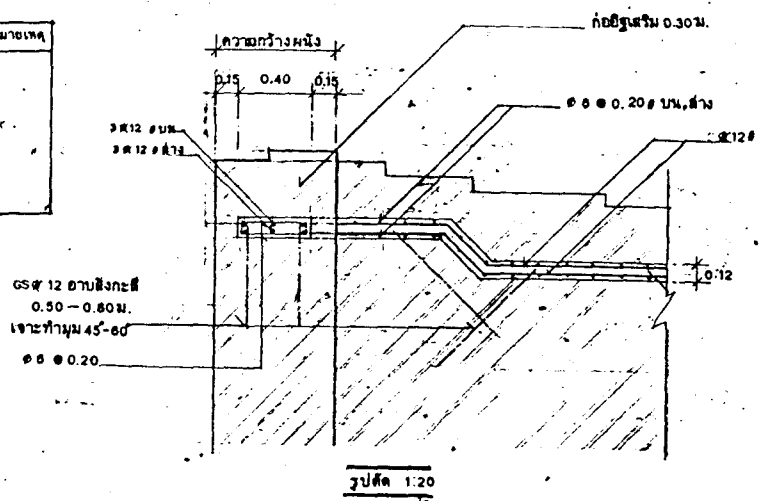
รูปด้าน 1:20

รูปตัด 1:20

รูปขยาย ฐานราก, เสา, คาน, แนวการเจาะเสริมยึดคาน้ำปูน 1:20

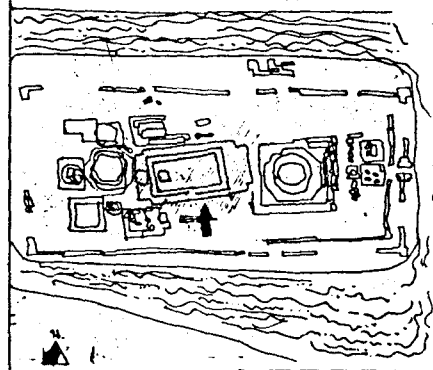
1	2010	2011	2012-2013
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			
27			
28			
29			
30			
31			
32			
33			
34			
35			
36			
37			
38			
39			
40			
41			
42			
43			
44			
45			
46			
47			
48			
49			
50			
51			
52			
53			
54			
55			
56			
57			
58			
59			
60			
61			
62			
63			
64			
65			
66			
67			
68			
69			
70			
71			
72			
73			
74			
75			
76			
77			
78			
79			
80			
81			
82			
83			
84			
85			
86			
87			
88			
89			
90			
91			
92			
93			
94			
95			
96			
97			
98			
99			
100			

รูปขยาย คาน, เล้า, รางระบายน้ำภายใน 1:20

ค่นำปน 1:20

มังคุดนี้

ກາຍກຳ

ค่าเนิ่นงานโดย

ทำางหุ้นส่วนสามัญ กรรมการผู้จัดการ

๐๔๖ ถิ่นทางรถไฟใน แขวงสามแดน
เขตภาคใต้ กรุงเทพมหานคร

นางสาว	ฉัตรพร หิราภิลินทร	
นางเรียนณมย	อุบลนิตร์ นามโค	
นางคิงปรกตร	อุบลนิตร์ นามโค	
นักโบราณคดี	ชกรร ชวาลันต	
วิศวกร	วิภาณี ธนาธิ	
แพทย์	ศรัทธา อภิวันธ	
ภูมิสถาปัตย์		
ผู้ช่วยศาสตราจารย์บริหารการคลัง		

[illegible]

นายวิชาญ ปิ่นทอง		
นายวิชาญ ปิ่นทอง		
นักวิชาการ มคอ. ๒		
นักบริหาร มคอ. ๒		
สถานศึกษา		
โครงการ		
ผู้เขียนรายงาน		

เห็นชอบ/อนุมัติ

หน่วยวิชาการ		
หน่วยบริหารงาน		
ผู้อำนวยการต.บ้านนา		
ผู้อำนวยการสำนัก		
อธิบดี		

รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่

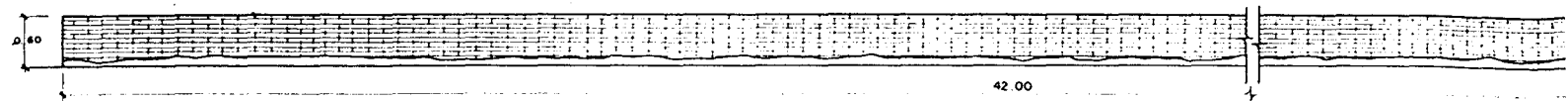
หงรูปนามน : รัชตญาณน
 ที่ ๕ หอสมุด : ๑. พระนครคีรียธยา ๑. พระนครคีรียธยา
 ๑๙๔๖ รูปนามนการนกลี ๑. รูปนามน- ๑๙๔๖ ๑. ๑๙๔๖
 ๑๙๔๖ ๑. รูปนามนการนกลี ๑. รูปนามน- ๑๙๔๖ ๑. ๑๙๔๖

โครงการอนุรักษ์และพัฒนาวงศ์พันธุ์
ป่าในวนอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า
ม.ร.ร. ๓๓ พระนครศรีอยุธยา

กรมศิลปากร

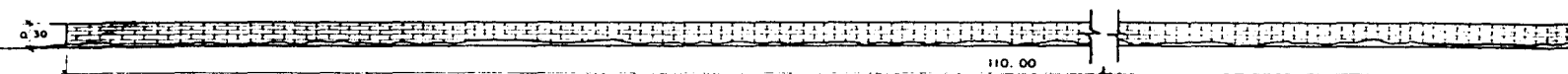
แปลน กำแพงนอก 1 : 50

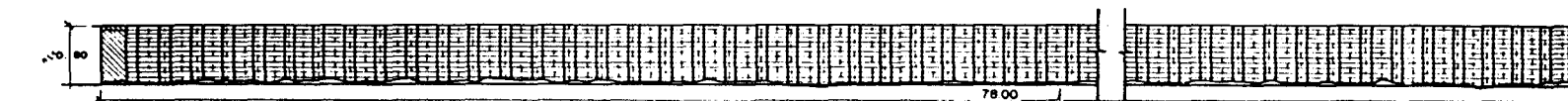
รูปด้าน กำแพงนอก 1 : 50

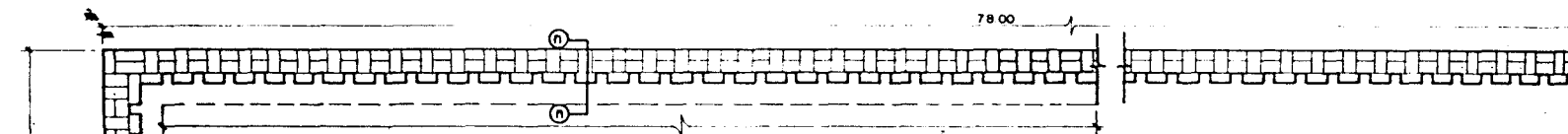
แปลน กำแพงใน 1 : 50

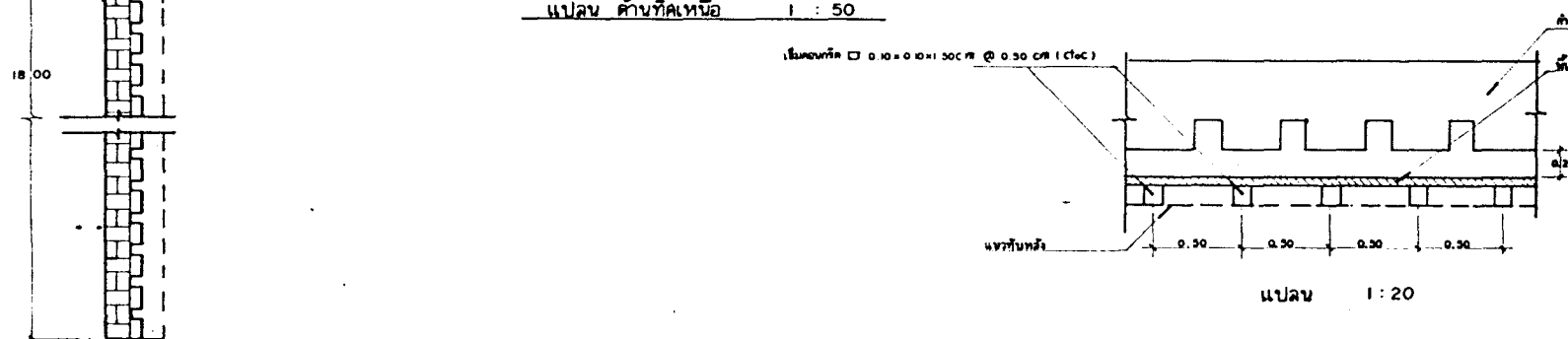
รูปด้าน กำแพงใน 1 : 50

รูปด้าน ฐาน 1 : 50

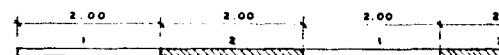

แปลน ฐาน 1 : 50

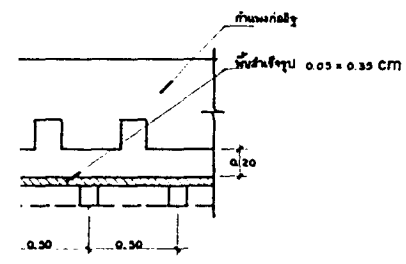
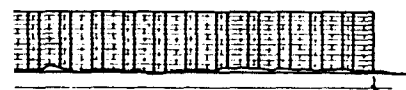
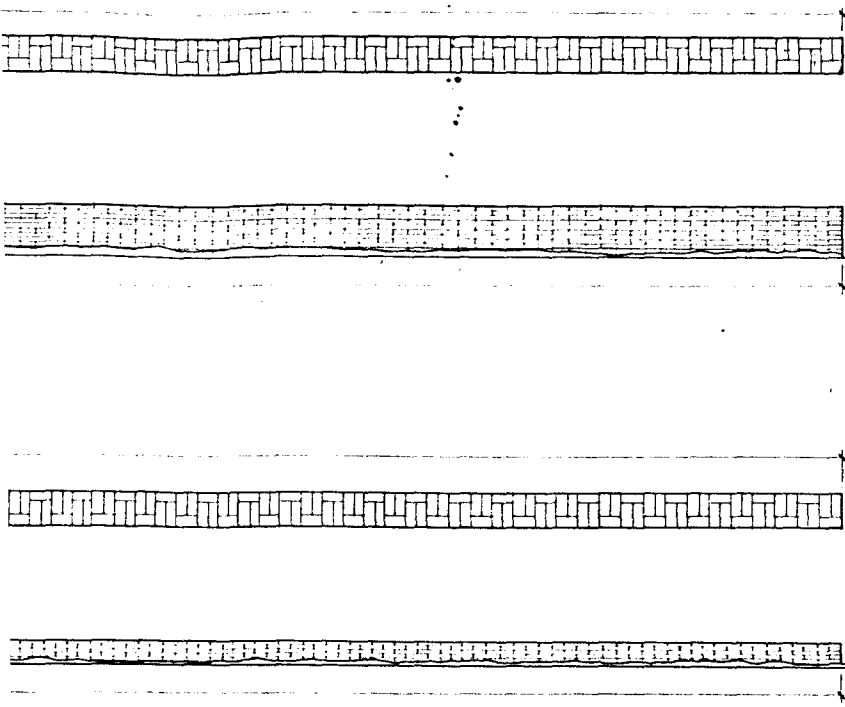

แปลน 1 : 20

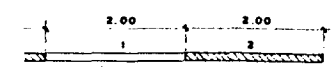
ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง	วันที่	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย ชล	ช่างเขียน			
2	นาย ชล	ช่างเขียน			
3	นาย ชล	ช่างเขียน			
4	นาย ชล	ช่างเขียน			
5	นาย ชล	ช่างเขียน			
6	นาย ชล	ช่างเขียน			
7	นาย ชล	ช่างเขียน			
8	นาย ชล	ช่างเขียน			
9	นาย ชล	ช่างเขียน			
10	นาย ชล	ช่างเขียน			

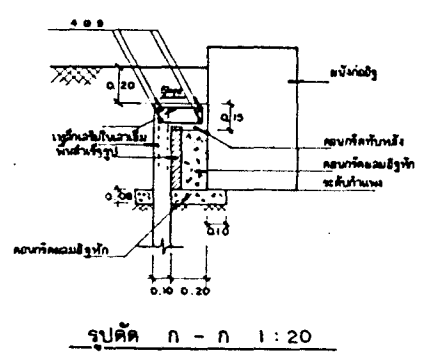
คอนกรีตเสริมเหล็ก 200 กก/คิว ฐานกว้างน้อย 0.10 ม. ฐานกว้างมาก 2.5 ม.

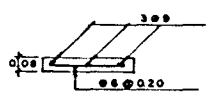
1:20

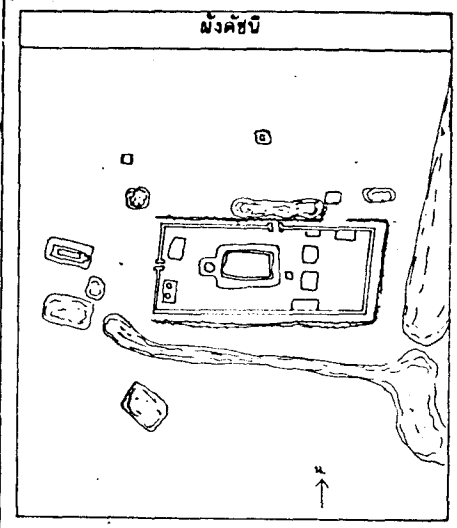
กว้าง 0.10 เมตร สูง 0.20 เมตร

รูปตัด ก - ก 1:20

รูปตัด คอนกรีตรองใต้ฐาน 1:20

รายการ

คำเนิงานโดย
ทำนบกั้นน้ำจากดิน พอรอนันต์ กอกลำ
646 ถนนสุขุมวิท แขวงสามเสนใน
เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

ช่างสำรวจ	อัครเดช พิศาลสินพร
ช่างเขียนแบบ	คุณจิตร แกนโค
ช่างศิลปกรรม	คุณจิตร แกนโค
นักเขียนแบบ	สมิต วัฒนาจิตร
วิศวกร	วิวัฒน์ จินฉิม
สถาปนิก	ศรีสมร เขียววิมล
ผู้เขียนรายงาน	

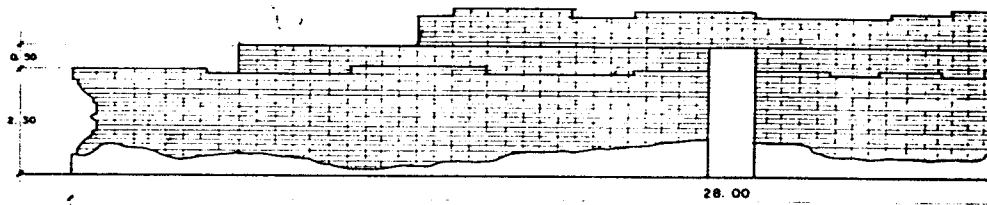
ตรวจ/วิเคราะห์รูปแบบ	
นายช่างศิลปกรรม	
นายช่างโยธา	
นักวิชาการช่างศิลป์	
นักเขียนแบบ	
สถาปนิก	
วิศวกร	
ผู้เชี่ยวชาญ	

เห็นชอบ/อนุมัติ	
นายช่างวิชาการ	
นายช่างโบราณสถาน	
ผู้ชำนาญการด้านโบราณคดี	
ผู้ชำนาญการด้านศิลปกรรม	
อธิบดี	

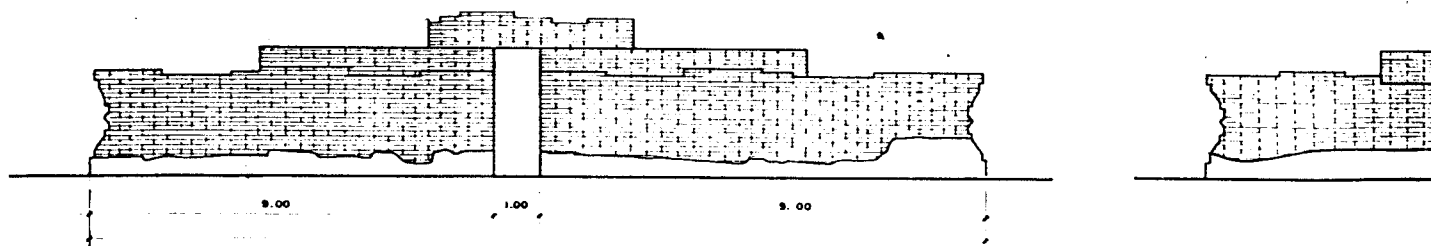
รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่
ผังรูปแบบ	วัดพระยาแมน		
ที่ตั้ง	ด. ๓๖๖๖๖๖๖๖ อ. พระนครศรีอยุธยา จ. พระนครศรีอยุธยา		
และ	รูปแบบโครงสร้างที่ปรับปรุงแก้ไข	มาตราส่วน	1:50
แนบ	รูปถ่าย ดินกับน้ำ		
โครงการอนุรักษ์และพัฒนาระบบระบายน้ำ			
สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองกรุงเทพมหานคร			
แห่งที่ 3 พระนครศรีอยุธยา			
กรมศิลปากร			

ภาพโดยภาพ

รูปด้าน ทิศเหนือ 1 : 75

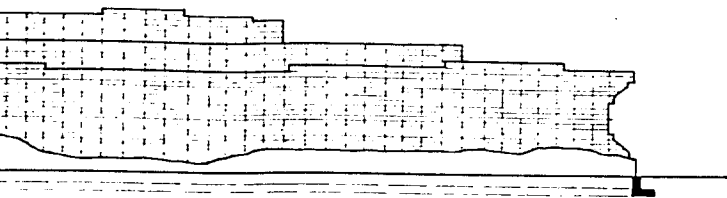
รูปด้าน ทิศใต้ 1 : 75

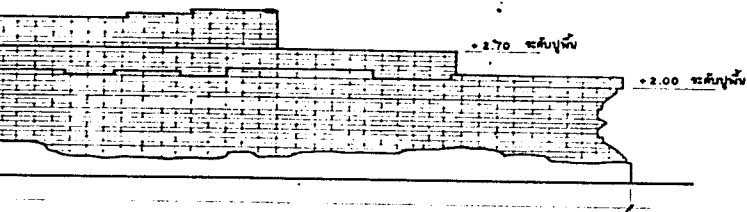
รูปด้าน ทิศตะวันออก 1 : 75

ลำดับที่	คณะกรรมการตรวจการจ้าง			วันที่	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย ชล	นายสมิต	นายสมการ			
2	นาย. เสนอ	นายสมิต	นายสมการ			
3	นาย. สว่าง	นายสมิต	นายสมการ			
4	นาย. สว่าง	นายสมิต	นายสมการ			
5	นาย. สว่าง	นายสมิต	นายสมการ			
6	นาย. สว่าง	นายสมิต	นายสมการ			
7	นาย. สว่าง	นายสมิต	นายสมการ			
8	นาย. สว่าง	นายสมิต	นายสมการ			

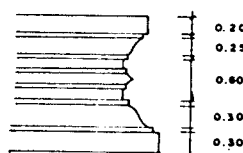
ลำดับที่	ผู้ควบคุมงาน	วันที่	วันที่	หมายเหตุ
1	นาย. สว่าง	นายสมิต		
2	นาย. สว่าง	นายสมิต		
3	นาย. สว่าง	นายสมิต		

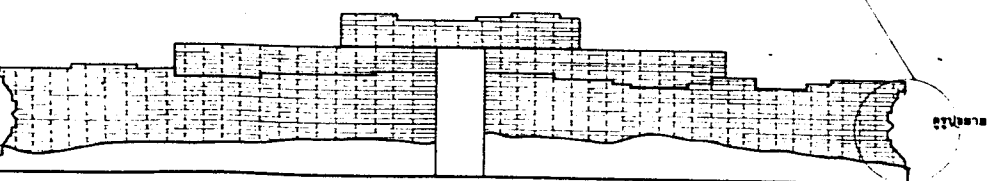
นอ 1 : 75

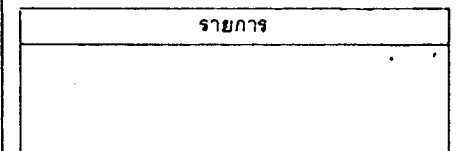
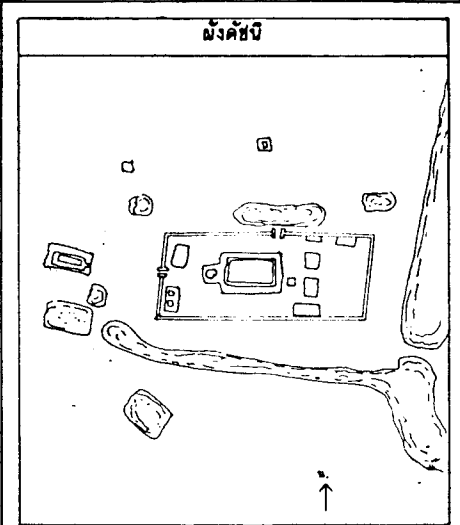
1 : 75

รูปขยาย 1 : 50

รูปด้าน ทิศตะวันตก 1 : 75

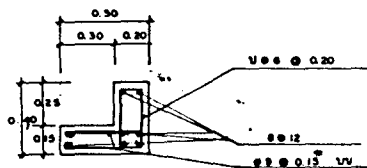
คำเนิงานโดย
ทางหุ้นส่วนจำกัด พรอนันต์ก่อสร้าง
646 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร

ช่างสำรวจ	อัครเดช พิศาลสินทร	
ช่างเขียนแบบ	ศุภจิตต์ แก่นโต	
ช่างศิลปกรรม	ศุภจิตต์ แก่นโต	
นักโบราณคดี	ชลทิศ สว่างจิต	
วิศวกร	วิวัฒน์ จินตวัฒน์	
สถาปนิก	ศรีสุภา เขียววิมล	
ภูมิสถาปนิก		
ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี		

ตรวจ/วิเคราะห์รูปแบบ		
นายช่างศิลปกรรม		
นายช่างโอร		
นักวิชาการช่างศิลป์		
นักโบราณคดี		
สถาปนิก		
วิศวกร		
ผู้เชี่ยวชาญ		

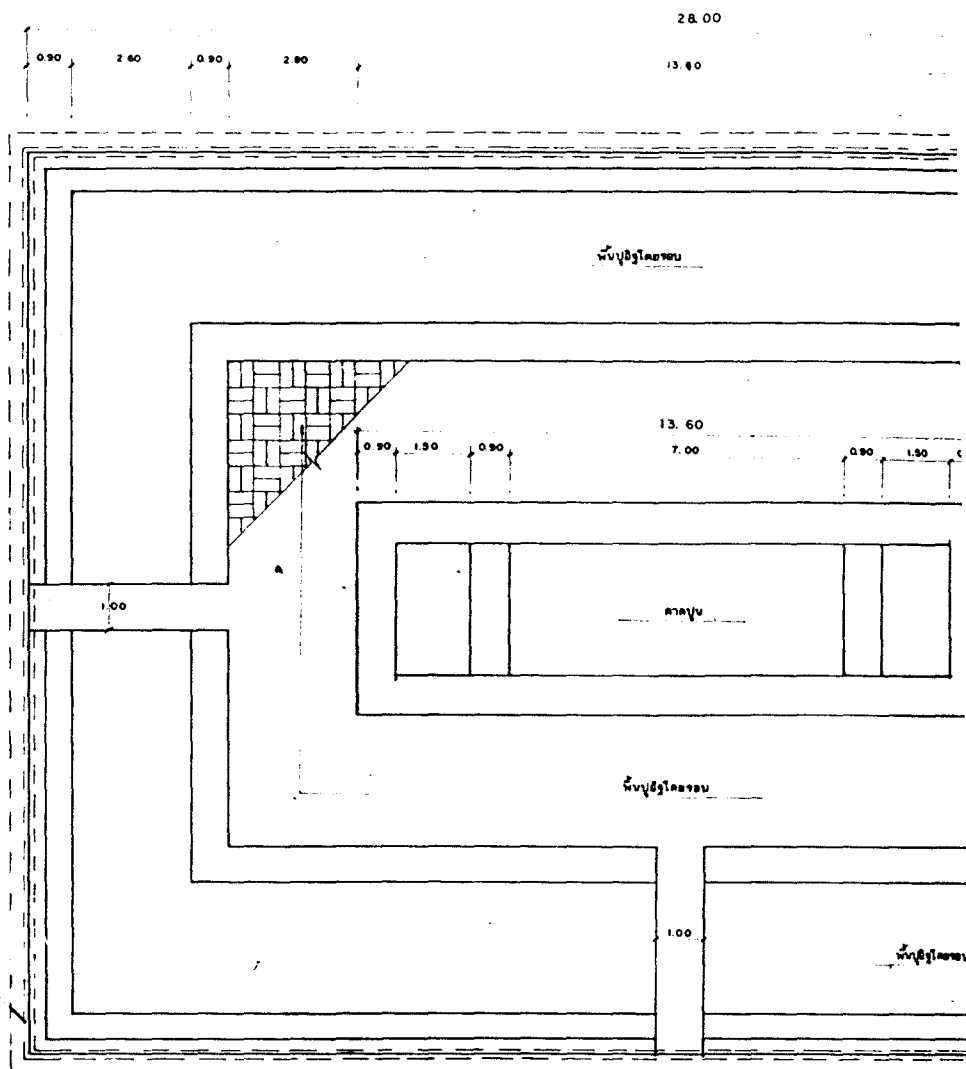
เห็นชอบ/อนุมัติ		
นายช่างวิชาการ		
นายช่างโบราณสถาน		
ผู้อำนวยการสำนักงาน		
ผู้อำนวยการสำนัก		
อธิบดี		

รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่
วัตถุประสงค์ ที่ตั้ง : ต.คลองระบองบัว อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา แนว : รูปแบบโครงสร้างที่ทับถมกัน รูปด้าน : อาคารหมายเลข 7			
โครงการอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบโบราณสถาน สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 3 พระนครศรีอยุธยา			
กรมศิลปากร			

คานรัดรอบฐาน 1:20

คานรัดรอบฐาน

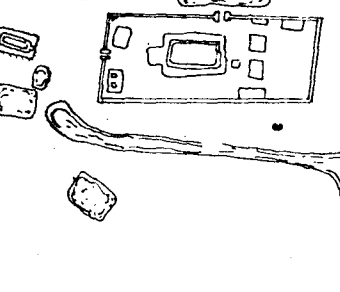
แปลน อาคารหมายเลข 7
1:75

ลำดับที่	ชื่อโครงการ/กิจกรรม/กิจกรรม	วันที่	วันที่	หมายเหตุ
1	ว.ร. ๓๓ ๓๓๓๓๓๓			
2	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
3	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
4	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
5	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
6	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
7	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
8	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			

ลำดับที่	ชื่อโครงการ/กิจกรรม/กิจกรรม	วันที่	วันที่	หมายเหตุ
1	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
2	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			
3	ว.ร. ๓๓๓ ๓๓๓๓๓			

ผังคชป			
			
รายการ			
ดำเนินการโดย			
หน่วยงานเจ้าของโครงการ ๕๕๕ ถนนพหลโยธิน แขวงสามยุค เขต พญาไท กรุงเทพมหานคร			
ช่างสำรวจ	อัตราคน พิศาลดินทร์		
ช่างเขียนแบบ	คุณจิตร แก่นโค		
ช่างควบคุมการ	คุณจิตร แก่นโค		
นักโบราณคดี	อรรถวิธ อรรถวิธ		
วิศวกร	วิวัฒน์ จินตวิวัฒน์		
สถาปนิก	ศรีสุภา เอื้อวิวัฒน์		
ภูมิสถาปนิก			
ผู้เขียนร่างผังโบราณคดี			
ตรวจ/วิเคราะห์รูปแบบ			
นายช่างศิลปกรรม			
นายช่างโยธา			
นักวิชาการด้านศิลป			
นักโบราณคดี			
สถาปนิก			
วิศวกร			
ผู้เขียนร่าง			
เห็นชอบ/อนุมัติ			
นายช่างศิลปกรรม			
นายช่างโยธา			
ผู้อำนวยการด้านศิลป			
ผู้อำนวยการด้านศิลป			
อธิบดี			
รหัส	แบบหมายเลข	จำนวนแผ่น	แผ่นที่

1. รูปแบบ : 2. พระราชบัญญัติ 3. พระราชบัญญัติ 4. พระราชบัญญัติ
 5. พระราชบัญญัติ 6. พระราชบัญญัติ 7. พระราชบัญญัติ 8. พระราชบัญญัติ 9. พระราชบัญญัติ 10. พระราชบัญญัติ

11. พระราชบัญญัติ 12. พระราชบัญญัติ 13. พระราชบัญญัติ 14. พระราชบัญญัติ 15. พระราชบัญญัติ 16. พระราชบัญญัติ 17. พระราชบัญญัติ 18. พระราชบัญญัติ 19. พระราชบัญญัติ 20. พระราชบัญญัติ

21. พระราชบัญญัติ 22. พระราชบัญญัติ 23. พระราชบัญญัติ 24. พระราชบัญญัติ 25. พระราชบัญญัติ 26. พระราชบัญญัติ 27. พระราชบัญญัติ 28. พระราชบัญญัติ 29. พระราชบัญญัติ 30. พระราชบัญญัติ

31. พระราชบัญญัติ 32. พระราชบัญญัติ 33. พระราชบัญญัติ 34. พระราชบัญญัติ 35. พระราชบัญญัติ 36. พระราชบัญญัติ 37. พระราชบัญญัติ 38. พระราชบัญญัติ 39. พระราชบัญญัติ 40. พระราชบัญญัติ

41. พระราชบัญญัติ 42. พระราชบัญญัติ 43. พระราชบัญญัติ 44. พระราชบัญญัติ 45. พระราชบัญญัติ 46. พระราชบัญญัติ 47. พระราชบัญญัติ 48. พระราชบัญญัติ 49. พระราชบัญญัติ 50. พระราชบัญญัติ

51. พระราชบัญญัติ 52. พระราชบัญญัติ 53. พระราชบัญญัติ 54. พระราชบัญญัติ 55. พระราชบัญญัติ 56. พระราชบัญญัติ 57. พระราชบัญญัติ 58. พระราชบัญญัติ 59. พระราชบัญญัติ 60. พระราชบัญญัติ

61. พระราชบัญญัติ 62. พระราชบัญญัติ 63. พระราชบัญญัติ 64. พระราชบัญญัติ 65. พระราชบัญญัติ 66. พระราชบัญญัติ 67. พระราชบัญญัติ 68. พระราชบัญญัติ 69. พระราชบัญญัติ 70. พระราชบัญญัติ

71. พระราชบัญญัติ 72. พระราชบัญญัติ 73. พระราชบัญญัติ 74. พระราชบัญญัติ 75. พระราชบัญญัติ 76. พระราชบัญญัติ 77. พระราชบัญญัติ 78. พระราชบัญญัติ 79. พระราชบัญญัติ 80. พระราชบัญญัติ

81. พระราชบัญญัติ 82. พระราชบัญญัติ 83. พระราชบัญญัติ 84. พระราชบัญญัติ 85. พระราชบัญญัติ 86. พระราชบัญญัติ 87. พระราชบัญญัติ 88. พระราชบัญญัติ 89. พระราชบัญญัติ 90. พระราชบัญญัติ

91. พระราชบัญญัติ 92. พระราชบัญญัติ 93. พระราชบัญญัติ 94. พระราชบัญญัติ 95. พระราชบัญญัติ 96. พระราชบัญญัติ 97. พระราชบัญญัติ 98. พระราชบัญญัติ 99. พระราชบัญญัติ 100. พระราชบัญญัติ